

* 000803

VOJENSKÉ ROZHLEDY

5/92

VYDÁVÁ FEDERÁLNÍ MINISTERSTVO OBRANY

ANKETA

MÍSTO
PRO
ZNÁMKU

Redakce
Vojenské rozhledy
Tychonova 1
PS 61/79
160 01 Praha 6

Vážený čtenáři (čtenářko) Vojenských rozhledů

navazujeme na tradici vojensko teoretického časopisu Československé armády, který by se měl stát tribunou názorů důstojníků, ale i ostatních civilních osob, jež mohou napomoci jednak utvářet armádu československého demokratického státu v duchu zásad humanizace, vlastenectví, vysokého profesionalismu, ale také žádoucí spolupráce s občanskou veřejností.

Časopis bude zveřejňovat především ty odborné články, které se zaměřují na účel a budoucnost. Stálá pozornost bude věnována **geopolitice a geostrategii, výstavbě Československé armády**. Příležitostně budou zveřejňovány příspěvky z jednotlivých vědních oborů rozvíjených v Čs. armádě, pokud mají širší souvislosti nebo podávají výklad ucelené problematiky, **informace o předních armádách demokratických států** a možnosti využití jejich poznatků, zkušeností, stanoviska vědy k soudobým otázkám života a činnosti armády, činnosti akademické obce v Československé armádě.

Časopis bude napomáhat k pochopení složitých vědeckých problémů, nových poznatků z oblasti vojenství (strategie, vojenského umění a taktiky).

Charakter časopisu by měl být **vysoce odborný, nikoli vědeckopopulární**.

Tento anketní lístek není objednávkou

Uvítal(a) bych zveřejnění článků s následující tematikou (titulem):

.

.

.

Rád(a) se stanu autorem(kou) ve Vašem časopise:

.
(Příjmení, jméno, titul)

.
(Telefon)

.
(Ulice a číslo domu)

.
(PSC, obec)

Domníváme se, že právě Váš názor může přispět ke zvýšení kvality a celkové úrovně nově pojatého časopisu Vojenské rozhledy.

Prosíme, sdělte redakci své názory do připojeného anketního lístku.

Hodláte-li s námi spolupracovat i jako autor, oznamte tuto skutečnost redakci (lze i telefonicky).

Redakce

VOJENSKÝ TEORETICKÝ ČASOPIS ČESKOSLOVENSKÉ ARMÁDY

VOJENSKÉ ROZHLEDY

5

PRVNÍ (TŘICÁTÝ TŘETÍ) ROČNÍK

Veškeré články uveřejněné v časopisu Vojenské rozhledy vyjadřují výhradně názor autora k dané otázce. Nejsou oficiálním názorem velení Československé armády.

Redakce časopisu Vojenské rozhledy

HELSINSKÝ PROCES A SOUČASNÁ EVROPA

Koncem ledna tohoto roku se v Praze uskutečnilo 2. zasedání Rady ministrů KBSE (Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě). Mělo zásadní význam, neboť jednoznačně a výrazně potvrdilo životaschopnost a perspektivnost helsinského procesu, jeho nezastupitelnost při řešení dnešních i budoucích problémů Evropy a také jeho schopnost pružně se přizpůsobovat potřebám vyplývajícím ze změn současného světa.

Dokladem toho se stalo především přijetí deseti republik bývalého Sovětského svazu, z toho sedmi neevropských, za členy KBSE. Tím helsinský proces dostal novou dimenzi. Z instituce evropsko-americké se změnil na instituci evropsko-americko-asijskou. To představuje novou fázi helsinského procesu. Hlavní směr jeho působení v nadcházejícím období bude spočívat nejen v upevňování pozitivních vývojových trendů ve střední a východní Evropě, ale také v postupném rozšiřování hodnot a zásad KBSE, tedy demokracie, lidských práv a základních svobod, právního státu a tržního hospodářství do nového prostoru, vzniklého přijetím nových členů. To je obrovský, složitý úkol spojený s odpovídající odpovědností.

Tím se však historické poslání helsinského procesu, který tak významně přispěl k překonání rozdělení Evropy a obnově demokracie v celoevropském měřítku, nevyčerpává. Naopak, hlavní úkoly na helsinský proces teprve čekají, totiž přeměna společenství KBSE, které zaplňuje obrovský prostor od San Franciska po Vladivostok, v pevný a fungující systém dávající účinné a spolehlivé záruky mírové spolupráce, harmonické koexistence a stále hlubší politické integrace na demokratických zásadách. Těžiště systému bude i nadále v Evropě.

Úsilí o dosažení tohoto konečného cíle bude krajně náročné, bude zahrnovat mnoho kroků na dlouhé cestě. Jeho východiskem se stane naplňování principů a přístupů zakotvených v základním programovém dokumentu KBSE, v **Chartě pro novou Evropu**, přijaté na pařížském summitovém zasedání KBSE v listopadu roku 1990.

Pařížská Charta pro novou Evropu - základní kodex nového evropského uspořádání

Pařížská Charta představuje dokument zásadního významu především ve dvou ohledech:

1. Právě jí vyústil soubor dokumentů, který položil politicko-právní základy pro postupné vytváření nového bezpečnostního systému v Evropě, jenž je založen jak na sjednocení Německa, tak i na sjednocování Evropy namísto uspořádání spočívajícího na bipolární konfrontaci mezi Východem a Západem a tím i hegemoniálního postavení obou supervelmocí. V tomto dokumentu projevil nejen všechny evropské státy, ale také Sovětský svaz, USA a Kanada, na úrovni svých nejvyšších představitelů jednoznačně politickou vůli přistoupit bez odkladu ke společnému budování nové Evropy, ve které by se prosadily nejen společné zájmy, ale současné i evropská identita a jí odpovídající hodnotové kategorie při zachování národní a regionální různorodosti.

2. V tomto dokumentu byly zároveň nejsouhrnněji formulovány cíle, obsah i přístupy politiky vedoucí k nové Evropě. Cílem je Evropa sjednocená, demokratická a prosperující.

Zásadní význam má, že všichni signatáři se shodli na obsahových základech nové Evropy:

- Právní stát s pluralitním demokratickým politickým systémem zajišťujícím všechna základní lidská práva (individuální i kolektivní).

- Tržní ekonomika spojená se sociální a ekologickou politikou.

- Mezinárodní vztahy založené na důsledném respektování základních principů mezinárodního práva, jmenovitě stěžejních zásad helsinského Závěrečného aktu.

Pařížská Charta současně formuluje i nové pojetí bezpečnosti v Evropě:

- Zásadu rovné bezpečnosti pro všechny.

- Zásadu jejího zajištění na kooperativním - společném základě.

- Zásadu, že evropskou bezpečnost nelze omezovat jen na vojenské aspekty, ale že v ní začínou převažovat především aspekty nevojenské.

Převratný význam má též důraz, který signatáři pařížského dokumentu dávají na tzv. lidskou dimenzi a s ní spojený občanský prvek s tím, že sjednocování se Evropy musí probíhat na nejrůznějších rovinách při narůstajícím významu nevládních aktivit.

Pařížská Charta tak nabízí politickou filozofii procesu vytváření nové Evropy, která by měla mít integrující funkci při spojování všech proudů ovlivňujících nové evropské uspořádání a celé společenství KBSE.

Vývoj v současné Evropě - základní rysy a nové faktory

Vývoj po pařížském summitu KBSE ozřejmil, že cesta ke společné demokratické a prosperující Evropě bude složitá a dlouhá s mnoha překážkami a riziky.

Dokazují to zejména tyto základní skutečnosti:

- Vývoj v Evropě jako celku probíhá velmi nerovnoměrně. Zatímco její západní část charakterizuje stabilita, prosperita a pokračující integrační procesy, ve východní polovině evropského kontinentu doprovázejí hluboké a současně široce pojaté transformační procesy, narůstající napětí v ekonomické a sociální oblasti, vyvolávající desintegrační a destabilizační tendence.

- Tyto tendence jsou výrazně prohlubovány rostoucími národnostními a etnickými konflikty, které dále citelně destabilizují tuto část Evropy, pro níž je příznačná právě mnohonárodnost a nedotažené národně-emanipační snahy.

- Těmto snahám a tendencím byl ve východní Evropě otevřen prostor vytlačení sovětské nadvlády a odstranění totalitních režimů. Vzniklo při tom mocensko-bezpečnostní vakuum, které má dopad na celou Evropu a její stabilitu.

Tyto skutečnosti se v roce 1991 výrazně projevily především ve dvou mimořádně závažných událostech, které ve svých důsledcích představují kvalitativně nové faktory v celoevropském procesu. Je to ozbrojený konflikt v Jugoslávii a rozpad Sovětského svazu, urychlený neúspěšným "protigorbačovským" pučem.

Tragický vývoj v Jugoslávii poskytl poučení zejména ve dvou ohledech. Jednak v tom, že neřešit včas emocionálně podmíněné národnostní problémy vede k nekontrolovatelnému vývoji, v němž se prosazuje napětí a násilí se všemi důsledky. Za druhé pak v tom, že řešit takové, zejména ozbrojené konflikty je velice obtížné, přitom pomoc zvencí se prosazuje jen těžce a s vynaložením velkého úsilí. Proto se také nemohly v jugoslávském případě účinně uplatnit teprve vytvářené mechanismy KBSE. A o mnoho lépe se neprosadily ani aktivity daleko vyspělejších Evropských společenství (ES).

Teprve koncem roku 1991 se společnému úsilí mezinárodního společenství podařilo dosáhnout zastavení ozbrojeného boje, a tak vytvořit základní předpoklad pro nasazení mírových sil OSN, přičemž další celkový vývoj v této zemi zůstává stále otevřený. Případ Jugoslávie tak přispěl k urychlenému poznání, že podobným konfliktům je nezbytné včas předcházet, a že mezinárodní společenství, jmenovitě KBSE, musí k tomu disponovat

i potřebnými a účinnými mechanismy, což platí i o nezbytných nástrojích politických, právních i vojenských, pro řešení otevřených konfliktů, a to i ozbrojených.

Zcela novou kvalitu do evropského (a samozřejmě i světového) vývoje vnesl rozpad Sovětského svazu, jedné ze dvou supervelmocí, donedávna v podstatě ovládajících ostatní svět. M. Gorbačovi, který má historickou zásluhu na ukončení studené války a překonání rozdělení Evropy mírovou cestou, se nepodařilo zvládnout vnitřní transformaci SSSR. Naopak, tato mnohonárodnostní říše se jako jednotný stát pod tíhou zrychleného vývoje rozpadla a na jejím území se vytvořily samostatné následnické státy, hlásící se k mírové politice, demokracii a tržnímu hospodářství. Přitom však pro velkou většinu těchto států jsou příznačné tyto rysy: nedostatečná politická konsolidace, nevyhraněné politické spektrum a hlavně katastrofální hospodářská situace. To vše vytváří zejména ve spojení s problémem kontroly jaderných zbraní a možností zneužití jaderných vědců a specialistů bývalého Sovětského svazu, pro Evropu i svět potenciálně obrovské riziko, kterému je možné čelit pouze spojeným úsilím demokratických sil a odpovědných míst v nástupnických zemích s mezinárodním společenstvím. Význam tohoto zápasu je zvýrazněn národnostními a etnickými problémy, potenciálními i aktuálními, které se v tomto prostoru bohatě vyskytují, jakož i z jeho se řídící fundamentalistickou ideologií a politickým pohybem.

Překonání těchto velkých rizik si vyžaduje bezodkladnou angažovanost ze strany vyspělých, demokratických zemí, od okamžité humanitární pomoci k efektivní dlouhodobé pomoci při obnově a transformaci ekonomiky následnických zemí SSSR. To ovšem předpokládá i nasazení obrovských zdrojů, které může poskytnout jedině sdružené úsilí bohaté části mezinárodního společenství, včetně Japonců. Úspěch, či neúspěch tohoto úsilí výrazně ovlivní další vývoj v Evropě i v ostatním světě.

Zvláště významný je tento vývoj pro země středovýchodní Evropy, kde vyklížením sovětských pozic se vytvořilo mocenské vakuum, prostor bezpečnostně zajištěný pouze ozbrojenými silami jednotlivých zdejších zemí, které navíc stále ještě úporně usilují i o dostatečnou politickou a ekonomickou stabilizaci, ale souběžně s tím i o mezinárodní posílení své bezpečnosti.

Je pochopitelné, že v tomto uvolněném prostoru se stále výrazněji prosazuje ekonomický a politický vliv sjednoceného Německa, které nese hlavní břímě pomoci ES v uvedené oblasti. Tento silící německý vliv nabývá na váze a činí postupně ze sjednoceného Německa nový mocenský faktor v celoevropském měřítku.

Z evropského vývoje po pařížském summitu lze učinit zhruba tyto hlavní závěry:

1. Hrozba tzv. velké války v současné Evropě výrazně ustoupila, a to i ve střednědobém výhledu, ovšem za předpokladu, že nedojde k vážnějšímu komplikacím na území bývalého Sovětského svazu. O to více však vzrostlo nebezpečí ozbrojených konfliktů menšího rozsahu, zejména na východním a jižním pomezí Evropy. To si vyžaduje odpovídající obrannyschopnost.

2. Hlavní ohrožení evropské bezpečnosti se však přesouvá do nevojenské oblasti a dostává zejména sociálně-ekonomický rozměr. Proto je i v bezprostředním zájmu západoevropských zemí úspěšná a rychlá transformace posttotalitních zemí v stabilní demokratické režimy, zejména ve středovýchodní Evropě. Napomáhat tomu co nejúčinněji je vpravdě úkol celoevropský.

3. Vážnou hrozbou pro evropskou bezpečnost se stává i extrémní nacionalismus a zatímtní neschopnost evropských národů jej eliminovat. V této souvislosti má zásadní význam včasné vytvoření účinných mechanismů pro předcházení a pokojné řešení sporů.

Celkově je však možné konstatovat, že vývoj v Evropě v období po pařížském summitu KBSE přes veškeré vystřízlivění vyvolané složitostmi na cestě k nové Evropě směřuje nadále v podstatě kupředu, při zvýraznění náročnosti uskutečňování cílů a principů vytyčených pařížskou Chartou.

Nová architektura evropské bezpečnosti a spolupráce - základní prvky a obrysy

V roce 1991 se začaly zřetelně objevovat obrysy nově se vytvářejícího celoevropského systému bezpečnosti a spolupráce. Stalo se zřejmým, že tento systém nevznikne jednorázově. Vypadá to tak, že alespoň z počátku nebude jednotlivý, ucelený systém, že jím v žádném případě zatím nebude a ani s ohledem na okolnosti být nemůže KBSE. Všeobecně převládá názor, že tu půjde o dlouhodobý proces, který se zřejmě rozdělí do několika etap, protože v současné a dohledné době se Evropa bude nacházet v přechodovém období. Toto období vyžaduje pragmatické i koncepční přístupy.

Základním východiskem pro nejbližší léta je udržet a využít všechny existující instituce s tzv. evropským posláním, které se osvědčily a mají perspektivu se postupně transformovat v celoevropské - týká se to nejen Rady Evropy a Evropského společenství (ES), ale i zbylého pilíře bipolárního systému - NATO.

Atlantická aliance, která zůstává i nadále hlavní zárukou bezpečnosti svých členů i ve změněné evropské situaci, se stala i pro ostatní evropské země, zejména nové demokratické režimy ve středovýchodní Evropě, hlavním stabilizačním faktorem v celoevropském měřítku, základní bezpečnostní strukturou na tomto kontinentu. Samostatné NATO se přizpůsobuje novým podmínkám, a to nejen četnými opatřeními ve vojenské oblasti, ale též zvýrazňováním své politické funkce.

Z hlediska vytváření nové architektury evropské bezpečnosti a spolupráce mají zvláštní význam stanoviska NATO zaujatá na zasedání v Kodani (7.-8. 11. 1991 na úrovni nejvyšších představitelů).

V prohlášení z kodaňského zasedání se mj. uvádí: "Jsme pevně rozhodnutí posilovat KBSE, jejíž úloha má základní význam pro pokrok stability a demokracie v Evropě v tomto období historických změn... KBSE nabízá neocenitelnou možnost stát se jediným fórem, kde se shromažďují všechny země Evropy, Spojené státy americké a Kanada kolem kodexu společného chování, týkajícího se práv člověka, základních svobod, demokracie, nadřazenosti práva, bezpečnosti a hospodářské svobody. Nová instituce a struktura KBSE, navržené londýnským summitem a vytvořené summitem v Paříži, mají být upevněné a rozvinuté, aby KBSE získala prostředky umožňující plné uplatnění zásad obsažených v helsinském Závěrečném aktu, Pařížské chartě a dalších zásadních dokumentech KBSE, což jí umožní odpovídat na nové výzvy, které by se v Evropě objevily."

V tzv. **Římském prohlášení o míru a spolupráci** vydaném nejvyššími představiteli členských zemí NATO se říká: "Žádná instituce nebude moci sama odpovědět na všechny výzvy, které budou v nové Evropě nastoleny; k tomu bude potřebné vzájemné působení jistého souboru institucí, které shromažďují země Evropy a Severní Ameriky... Toto vzájemné působení bude mimořádně důležité proto, aby umožnilo vyhnout se nestabilitě, stejně jako rozdělení, které by bylo důsledkem zejména ekonomické nerovnosti a zosířené národnosti."

Mimořádný význam má také fakt, že římský summit se přihlásil k pojetí bezpečnosti, které prosazuje KBSE, k tzv. kooperativní bezpečnosti, zahrnující nejen vojenské, ale i nevojenské aspekty, tedy i politické, ekonomické, sociální a ekologické jako "nevyhnutelné rozměry obrany". Na římském zasedání bylo oznámeno rozhodnutí o výrazném snížení konvenčních a jaderných sil NATO s tím, že obranná funkce aliance zaujímá i v nové strategii NATO prvotní místo s důrazem na přizpůsobení se novým podmínkám.

Římské zasedání dalo jasně najevo, že zatím nepřichází v úvahu rozšíření ani členské základny, ani závazků NATO. Současně však projevilo připravenost rozvíjet co nejužší kontakty s ostatními evropskými zeměmi, jmenovitě s členy bývalé Varšavské smlouvy a v této souvislosti zdůraznilo význam nového orgánu - **Rady NATO pro spolupráci**.

Ještě větší význam má další vývoj evropského společenství, které je považováno za "jádro" a současně i "motor" evropského sjednocování.

Základní problémy, před kterými ES stojí, jsou dva:

● vztah mezi "prohlubováním" a "rozšiřováním" společenství a optimální postupy v této souvislosti,

● politické a bezpečnostní rozměry společenství.

V tomto směru byla učiněna zásadní rozhodnutí na summitovém zasedání ES, které se ve dnech 9.-10. 12. 1991 uskutečnilo na nejvyšší úrovni v holandském Maastrichtu. Zde se po náročných jednáních dospělo k dohodám o dalším prohloubení integrace ES v hospodářské, měnové i politické oblasti.

K nejzávažnějším výsledkům těchto jednání patří dohoda o zavedení jednotné evropské měny v celém společenství nejpozději do 1. ledna 1999. Smlouva o těchto a dalších otázkách spojených s vytvořením hospodářské a měnové unie byla slavnostně podepsána 7. února 1992 (opět v Maastrichtu). Mimořádné závažné jsou však i dohody v "politické oblasti", a to jak v zahraniční, tak i v bezpečnostní politice. V Maastrichtu se také definitivně prosadil názor přijímat v rámci formování společné zahraniční politiky důležitá rozhodnutí pouze kvalifikovanou většinou, tzn. že byl opuštěn princip konsensu, mnohdy citelně oslabujícího operativnost společných zahraničněpolitických akcí dvanáctky. Tato problematika bude však předmětem dalších jednání. To ještě více platí o společné bezpečnostní politice, která je velice úzce propojena s problematikou dalšího vývoje NATO, tedy i postavením USA v Evropě. Došlo také k významnému posunu při vymezení budoucí úlohy ZEU (Západoevropská unie byla vytvořena v roce 1954 v souvislosti se začleněním SRN do NATO, avšak její činnost nebyla dosud rozvinuta). ZEU byla pověřena vypracováním společné obranné politiky ES, čímž vůbec poprvé získala smluvní vazbu na ES. Při jednáních bylo současně zdůrazněno, že ZEU bude "provádět" rozhodnutí Politické unie ES v souladu s NATO. I když k vytvoření **Politické unie ES** vede ještě složitá cesta, politicko-právní zakotvení úlohy ZEU jako "evropského pilíře" obranné struktury ES, je politicky velmi závažné a má velký význam i pro středoevropské země, tedy i ČSFR, usilující o postupné, co nejrychlejší začlenění do západních integračních a obranných seskupení.

V této souvislosti je namístě upozornit na to, že západní politika, stejně jako celý svět, byla zaskočena náhlostí, prudkostí a hloubkou změn ve východní Evropě, a že stále není s to odpovídajícím způsobem na tamní vývoj reagovat. Dá se říci, že tuto politiku charakterizuje značná opatrnost. NATO i ES zůstávají zatím v jistém smyslu uzavřenými seskupeními "vyvolených", i když se snaží nové situaci co nejvíce přizpůsobit. Dále i působit v celoevropském měřítku a aktivně se podílet na tvorbě nové architektury evropské bezpečnosti a spolupráce. Stává se stále zřejmějším, že obě tato seskupení představující "jádra" nového systému se budou jen velice omezeně rozšiřovat směrem na východ. Stanovisko NATO k bezpečnostním snahám středoevropských zemí a složitosti spojené se získáním přidruženého členství v ES to jasně dokládají.

Pokud jde o Radu Evropy, která má velké zásluhy a autoritu zejména v oblasti lidských práv, ale též při vytváření evropského právního řádu vůbec, zdá se, že přeměna v celoevropskou instituci bude v tomto případě nejjednodušší a nejpřirozenější. Přitom Rada Evropy je také institucí, kde by se mohla nejsnázeji prosazovat idea Evropské konfederace.

V nové architektuře má své specifické místo i KBSE, jejímž hlavním posláním v nejbližším období se zřejmě stanou aktivity při radikální demilitarizaci evropského kontinentu, v přijímání a realizaci dalších opatření k posilování důvěry i vytváření k tomu nezbytných mechanismů. Zvláštní význam bude mít působení KBSE na poli předcházení a pokojného řešení sporů.

Aktivity KBSE by se měly soustředit především na středovýchodní a jihovýchodní Evropu, tedy prostor, kde existuje bezpečnostní vakuum a kde se nabízejí i reálné možnosti k úzké součinnosti s institucemi NATO. Rozšíření KBSE o asijské členy vnáší však do poslání této nejpokrokovější struktury "evropské architektury" nové rozměry s tím, že KBSE bude plnit

i funkci jakéhosi "filtru" pro struktury "vyššího řádu" a současně vytvářet rámec obepínající společenství států a jiných komunit v obrovském prostoru od San Franciska po Vladivostok.

Ukazuje se tedy, že nově se vytvářející kooperativní systém nebude čistě evropský ani jednotný. Bude to - alespoň v přechodném období - směsice několika vzájemně se prolínajících a doplňujících struktur různé dimenze i rozdílného vývojového stupně (tzv. interlocking system). Proto má zvláštní význam i jeho co nejdokonalejší "informační" propojení zajišťující maximálně možnou akční koordinaci a vylučující zbytečné překrývání.

Dále se již zřetelně objevuje další charakteristický rys, totiž že bezpečnost a spolupráce bude zajišťována společným úsilím i v subregionálním měřítku. Platí to nejen pro západní Evropu či území bývalého Sovětského svazu, ale i oblast rozprostírající se od Baltského po Jaderské moře ("Hexagonála", "Trojka"?). Přitom rozvoj a posilování regionální spolupráce a bezpečnosti by mělo být organicky spjato s celoregionálním úsilím. Toto pak se celosvětovým, jmenovitě v rámci OSN.

Stejně tak organickou součástí vytvářejícího se celoevropského systému bezpečnosti a spolupráce se stávají i bilaterální vztahy, zejména mezi sousedními zeměmi ve střední Evropě. Tyto vztahy by měly plnit funkci jakési "síťové výstuže" architektury nové Evropy.

Nepominutelným a příznačným prvkem sjednocující se Evropy se konečně musí stát nadnárodní a občanský prvek, rozvoj vztahů na nevládní úrovni. Zvláštní uplatnění nabízí spolupráce v tzv. příhraničních oblastech, rozvoj tzv. "euroregionů", kde je možné zcela konkrétně dokumentovat, že národní, či národnostní rozdíly nemohou být překážkou součinnosti občanů - Evropanů.

Další vývoj helsinského procesu - prohloubení i rozšíření

Na pražském setkání Rady KBSE nebyla pouze rozšířena členská základna, ale současně i projednány, formulovány a schváleny představy a konkrétní návrhy zacílené na zvýšení efektivnosti dalšího působení KBSE v současném složitém evropském vývoji, který je významně ovlivňován i mimoevropskými faktory. Tyto návrhy budou tvořit hlavní obsah následné konference KBSE, která se sejde koncem tohoto března v Helsinkách a počátkem července roku 1992 vyvrcholí novým setkáním nejvyšších představitelů zemí KBSE (tzv. Helsinky 2).

Rozhodnutí, popř. návrhy, týkající se změn a úprav mechanismů, pracovních metod a institucionálního zajištění KBSE patří vedle rozšíření členské základny KBSE a zásadních stanovisek v oblasti kontroly zbrojení, odzbrojení či opatření k posilování důvěry, k hlavním výsledkům pražského zasedání. Tato problematika byla shrnuta ve zvláštním dokumentu nazvaném Pražský dokument o dalším rozvoji institucí a struktur KBSE, který významně rozvíjí pařížskou Chartu pro novou Evropu, jež formulovala stěžejní zásady a základní cíle helsinského procesu v kvalitativně nové evropské situaci, ale která mohla jen obecně vymezit úlohy, vzájemný vztah stálých institucí KBSE a jejich struktur.

V pražském dokumentu, schváleném Radou KBSE, se zejména stanoví, že:

■ Mezi zasedáními Rady KBSE je nejvyšším orgánem KBSE Výbor zmocněnců, který je zodpovědný za sledování, řízení a koordinaci všech dohodnutých akcí KBSE. Ten se v zájmu zvýšení efektivnosti bude scházet nejméně jedenkrát za tři měsíce. Výboru zmocněnců byla zvýšena kompetence i v oblasti politických konzulací s tím, že k tomu účelu bude zdokonalen i celý informační systém KBSE.

■ Vzhledem k tomu, že k hlavním úkolům KBSE patří tzv. lidská dimenze, tj. oblast individuálních a kolektivních lidských práv, přeměnilo se varšavské Středisko KBSE pro svobodné volby na Úřad pro demokratické instituce a lidská práva, který bude mít podstatně širší záběr i pravomoci. Zároveň bude spolupracovat s jinými významnými institucemi činnými v této oblasti (jako je třeba Rada Evropy).

■ V zájmu zvýšení schopnosti KBSE ochránit lidská práva, demokracii a právní státost se modifikuje zásada konsensu (tj. jednomyšlnosti) dosud výlučně v KBSE uplatňovaná, a to tak, že v případě jasného, rozsáhlého a nenapraveného porušení závazků KBSE bude rozhodnuto o přiměřených opatřeních k nápravě i bez případného souhlasu dotyčného státu (tzv. princip consensus minus 1).

■ Jako pomoc v úsilí o přechod k tržnímu hospodářství bude zřízeno zvláštní ekonomické fórum, které rozvine svou činnost v součinnosti s jinými významnými institucemi, působícími v evropské ekonomice.

■ Výrazně se musí zvýšit operativní i politická schopnost KBSE zejména o oblasti řešení krizí a předcházení konfliktům. Proto se zvyšují úkoly i pravomoci vídeňského Střediska KBSE **pro předcházení konfliktům** s tím, že helsinská následná schůzka KBSE se bude přednostně touto problematikou zabývat v plné šíři.

Pražský dokument formuluje další návrhy a stanoviska, pokud je o zvýšení účinnosti KBSE. Zásadně jej charakterizuje jeden rys: **dosáhnout zvýšení efektivnosti nejen vlastním úsilím, ale především co nejtěsnější součinností s ostatními již existujícími strukturami a mechanismy vytvářejícími novou architekturu evropské bezpečnosti a spolupráce.**

Jak zdůraznil československý ministr zahraničních věcí Jiří Dienstbier ve svém závěrečném hodnocení výsledků pražského zasedání Rady KBSE - **"jsou to jen kroky na dlouhé cestě, bude třeba mnoha dalších"**. O některých zvláště významných (avšak zatím jen perspektivních) mluvil se značným ohlasem prezident Václav Havel ve svém uvítacím projevu na pražském zasedání (právní závaznost rozhodnutí KBSE, vlastní ozbrojení síly KBSE, přenášení částí státních kompetencí na nadnárodní organizace atd.).

Pražské jednání přineslo významné výsledky, i z hlediska ČSFR, a je možné je hodnotit jako počátek nové fáze helsinského procesu, kterou má stvrdit a upřesnit helsinská konference (Helsinky 2). Je dokonce možné hovořit o zásadním přelomu. V Praze bylo v zájmu světového míru rozhodnuto rozšířit oblast platnosti a prosazování stěžejních zásad helsinského procesu i do asijského prostoru a vytvářet tak široké společenství mírového soužití, spolupráce založené na společných hodnotách. Základní strategie evropské, a tedy i naší bezpečnosti spočívá v posunu pásma demokracie a možné prosperity co nejdále na východ.

NALÉHAVÉ VÝZVY TEORIE ŘÍZENÍ

Čs. armáda, stejně jako celá naše společnost, se nalézá v etapě totální přeměny. Vše je již po dva roky a ještě bude drahý čas ve značném pohybu. Základní změny v organizaci a dislokaci vojsk mají sice do konce letošního roku skončit, ale dynamický rozvoj bude přirozeně dále pokračovat. Rozhodně mnohé nelze dnes ani zítřka považovat za definitivní. Je tomu tak vždy, v současné převratné době to platí vícenásobně.

Nejen standardní vývojové změny, ale zvláště ony zásadní, systémové, jichž jsme nyní svědky, musí být cílevědomě řízeny. Mluví se o tvořivém řízení, které daný systém směrem k cíli, resp. k určité soustavě cílů, vede.

Cílové chování

Chceme posoudit, a to bychom měli činit pravidelně, zda je armáda, považujeme-li ji za určitý systém, tvořivě řízena směrem k žádoucím cílovým stavům určitých časových horizontů.

Připomeňme si v této souvislosti, co teorie řízení a systémová teorie říká o cílovém chování. Pokusme se tyto poznatky stručně vyjádřit, shrnout:

Cílové chování vyjadřuje žádoucí posun určitého systému od stavu výchozího ke stavu cílovému. Neboli: systém se vyznačuje cílovým chováním jen tehdy a jen tehdy, směřuje-li ke zvolenému cíli.

Cílové chování je tudíž řízený transfér výchozí struktury a chování systému v jeho chování a strukturu budoucí, chtěnou či žádoucí. Cílové chování jako pochod probíhající v systému ve vazbě na jeho okolí se přitom musí vyznačovat nebo musí být dány:

- Systém, který má cílové chování.
- Cíl, či soustava cílů, k níž systém svým chováním směřuje.
- Řídící prvek, který systém směrem k cíli řídí.
- Rušivé vlivy, které systému brání v dosažení cíle.
- Zobrazení a spojení cíle (cílů) s řídicím prvkem systému.

Cíl je dán stavem, do něhož se má daný systém dostat. Pro cílové chování je nezbytné, aby byl cíl předem znám, tj. formulován, stanoven a publikován. U procesů, u nichž není předem znám cílový stav, ani vyčtená cesta k cíli, nelze o cílovém chování hovořit. Spíše o živelném, neregulovaném...

Je všeobecně známé, že již na jaře 1990 se začala konstituovat filozofie řízení zásadních přeměn armády. V první fázi soustava cílů rozvoje ČSA do roku 2005, následně pak koncepce a programy k dosažení vybraných cílů 1. až 3. řádu.

Dlužno poznamenat, že od té doby se jak soustava cílů rozvoje Čs. armády, tak "cesty" k jejich realizaci průběžně, cca dvakrát ročně aktualizují, jsou vyhlášeny usneseními kolegia ministra obrany a dalšími řídicími akty.

Současné však je nutné přiznat, že naučit se formulovat cíle nebylo a není vůbec snadnou záležitostí. Nejsou to totiž ani úkoly, ani akce, či činnosti. Cíle definujeme jako žádané stavy, jichž má být k jistému časovému horizontu dosaženo a které jsou měřitelné kvantitativními anebo kvalitativními ukazateli.

Můžeme konstatovat, že prakticky od samého začátku usiluje vrcholové vedení resortu o to, aby byly stanoveny cíle rozvoje Čs. armády a řízena jejich realizace. Současně rozhodlo o aplikaci metody řízení pomocí cílů do specifických podmínek armády. Ne snad proto, že tato, jedna z dosud nejúspěšnějších metod řízení ve světě, je např. více než čtvrt století uplatňována ministerstvem obrany USA atp. Ale z toho důvodu, že je zcela racionální, logická a rozhodně nepodléhá změnám času. Lze ji dokonce doplňovat, zdokonalovat, aplikovat na všech stupních řízení.

Přesto se vyskytly a jistě dále existují hlasy typu: "cíle, ano, ale jen krátkodobé"; "nevíme, co bude zítra, natož co bude za dva roky..." Nebo "... tato metoda je dávno překonaná, novou je jakási integrovaná..."

Všeobecně nalezl cílový přístup a metoda řízení pomocí cílů v úsecích FMO a správách GŠ Čs. armády, jakož i vojenských velitelstvích velice pozitivní ohlas. Lze si jen přát, aby jakýmsi neodborným zásahem neztratila metoda u části řídicích subjektů v armádě kredit.

Příznivá odezva na metodu řízení pomocí cílů vyvolala nepřímo i jistou kritiku dosavadního způsobu plánování v Čs. armádě. Téze vojenského velitelství Východ právě k plánování byly mj. namířeny proti tuhému centrálnímu plánování, předepisujícímu až příliš detailně nejen co u nižších jednotek cvičit, ale i jak. Téze se staly vynikajícím příspěvkem k revizi stávajícího a představě nového způsobu operativního řízení a plánování. Dokumentace na příští výcvikový rok se již připravuje v souladu s metodou řízení pomocí cílů.

Úsilí o cílevědomé uskutečňování změn v armádě trvá. Podstatné ovšem je, aby se stálá tvorba a aktualizace cílů rozvoje Čs. armády opírala o permanentní analyticko-prognostickou činnost. Co nejméně o pouhé intuitivně spekulativní přístupy, o holou empirickou zkušenost. To samozřejmě platí nejen pro volbu cílů, ale i cest k jejich naplnění. A potom: při rozhodování o optimální volbě je zcela nutné operovat s vějířem možných budoucností a cest k nim vedoucích. Nikdy by nemělo existovat pouze jedno řešení.

Struktura jako dekompozice funkcí a cílů

Považujeme-li armádu za systém, pak jako u každého jiného systému budeme rozeznávat dvě jeho základní vlastnosti, a to:

- **Chování systému.**
- **Strukturu systému.**

Za cílové chování jsme přitom označili stav, kdy systém směřuje k dosažení předem stanoveného stavu, nazývaného cíl (cílový stav, soustava cílů). Obecně

však chování definujeme jako závislost mezi podněty a odezvami, resp. vstupy s příslušnými podněty na jedné straně a výstupy s odpovídajícími odezvami na straně druhé.

Strukturou systému rozumíme jednak způsob uspořádání (organizací) vzájemných vazeb mezi prvky systému, jednak chování těchto prvků.

U cílového chování systému, pro které vytvářejí všechny smysluplné organizace, či instituce nezbytné předpoklady, zcela jednoznačně platí implikace:

CHOVÁNÍ →	STRUKTURA
-----------	-----------

a nikoli naopak, tj. struktura → chování.

Obecně tudíž platí následující sekvence:

FUNKCE →	CÍLE	→	STRUKTURA
----------	------	---	-----------

V organizačních systémech jsou to jejich **funkce a cíle, které rozhodují o struktuře řízení**. Funkce a cíle to jsou, které dále rozhodují o počtu pracovních pozic, popisu pracovních rolí, předpokladech pro jejich výkon a postaze též o kritériích výběru řídicích subjektů.

V tomto duchu rozhodlo vrcholové vedení resortu a jeho ministr o novém uspořádání FMO a Čs. armády. Cíle 2. řádu ve skutečnosti vedly ke vzniku politicko-správní části FMO s jejími třemi úseky (subsystémy) vedle GŠ Čs. armády jako subsystému přímého řízení a zabezpečení vojsk. Cíle spjaté s realizací vojenské doktríny ČSFR vedly k reorganizaci a redislokaci vojsk, k vytvoření vojenských velitelství a dalších struktur řízení.

Toto konstatování svědčí o postupu při volbě způsobu uspořádání resortu a armády. Rozhodně však neznámá, že volba organizační struktury je definitivní. Soustava cílů je natolik dynamickou, že struktura se jí musí pružně přizpůsobovat, v žádném případě nemůže konzervovat jednou přijatý stav.

Přesto existovaly a stále existují pokusy prosadit postup zcela opačný: vymýšlet různá organizační schémata a teprve dodatečně přiřazovat jejich prvkům funkce a cíle; nechceme jejich autory podezřívát z příslušných spekulací, - víceméně zachovat status quo, či dokonce status "vlastního útvaru" prohloubit, posílit. (Zlí jazykové tvrdí, že v četných organizacích jsou příslušné pozice a struktury vymyšleny pro konkrétní jedince.)

Závěr proto jednoznačný: organizační projektování je aktem sekundární povahy, primární jsou cíle.

Cíle jsou vytyčovány v rámci jednotlivých funkcí organizací. Tak jako je základní funkce organizace (účel, poslání) dekomponována na funkce nižšího řádu, dekomponuje se i cíl 1. řádu (cíl globální, strategicky nejvýznamnější) na cíle 2. až n-tého řádu. Jednotlivým dekomponovaným funkcím a cílům stejného řádu jsou

následně pak přiřazeny, na základě organizačního projektování, příslušné prvky řízení, či subsystémy. A to na ose liniové, funkční a předmětné.

Dlužno říci, že převážně liniové štábní struktura FMO byla v uplynulém období doplněna o prvky na ose předmětné, to jest o **pružné organizační struktury** převážně týmového typu. Třeba dodat, že zatím jen částečně, a to při řešení klíčových cílů a problémů průřezového a komplexního charakteru, u nichž nevystačíme s funkčně specializovaným přístupem. Většinou jsme stále přesvědčeni o tom, že o úspěchu řízení rozhodují pouze relativně stabilní útvary příslušné funkční orientace a přirozeně linioví vedoucí. Ano, rozhodně, ale při růstu složitosti řídicí práce a počtu průřezových cílů (problémů, úkolů, činností) to bez týmové práce interdisciplinárního charakteru nejde.

V posledních dvou letech byly položeny na FMO pouze základy maticové organizační struktury, tj. určité kombinace liniové štábní struktury s týmovou prací. Pružné organizační struktury se bohužel zatím nestaly organickou součástí řídicí práce, používají se spíše sporadicky a jen některými řídicími subjekty. A vznikají-li, nebývají v jejich činnosti dostatečně uplatněny zásady týmové práce.

Otevřeme-li pořád ještě "bestseller" v oblasti řízení, knihu Hledání dokonalosti, poučení z neúspěšnějších amerických organizací, jejímiž autory jsou T. J. Peters a R. H. Waterman, najdeme četné výpovědi manažerů těchto organizací typu: "Rozhodující jsou cíle, organizační strukturu pružně měníme přísně v souladu s naší cílovou orientovaností..." V téže knize se sejdeme s dalším výrazným principem moderní teorie i praxe řízení: **jednotlivé prvky, či subsystémy na jednotlivých stupních řízení požívají značné relativní samostatnosti a autonomie. Jsou jim totiž delegovány významné rozhodovací i poradní pravomoci.** Autoři knihy pokládají uvedený princip za jeden z osmi základních důvodů úspěšnosti organizace. Závazné a integrující jsou cíle organizace. Sjednocují řídicí myšlení a chování řídicích subjektů na všech stupních řízení, ti však mají relativně volný prostor pro hledání cest k originálnímu a co nejefektivnějšímu dosažení stanovených cílů.

Uvedený významný princip moderního řízení je úzce spjat s jedním z hlavních rysů metody řízení pomocí cílů: cíle jsou primární, činnosti sekundární - činnosti jsou jen cesty k naplnění zvolených cílů. Řídicí úlohy se odvíjejí v poloze cílových výstupů, nevěží převážně v řešení každodenních operativních činností.

Armáda je přísně hierarchicky uspořádanou organizací, řídicí subjekty disponují nedílnou velitelskou pravomocí. Pro každého z nich jsou prvořadě závazné cíle rozvoje armády, rozkazy a nařízení vyšších velitelů, příslušné vnitroarmádní organizačně řídicí normy, základní řády a předpisy. Přesto velitelům a náčelníkům všech stupňů v rámci probíhající reorganizace byly delegovány rozsáhlé pravomoci, adekvátní jejich funkčním povinnostem a odpovědnosti. Přirozeně, vždy jde o míru této delegace. Musí nebo spíše měla by poskytovat každému veliteli podstatně širší prostor pro jeho tvořivost, originalitu, než-li tomu bylo dříve.

Nechal jsem si vysvětlit pojem "**veselovština**". Z různých, převážně obsahově shodných interpretací jsem si učinil závěr, že se jedná o striktně autokratický a naprosto neparticipativní styl řízení a velení, považující podřízené za pouhé objekty vnější manipulace a degradující je na poslušné, konformní a někdy až

důstojnosti zbavené jedince. Řídicí klima se určitě změnilo, bezesporu v řadě struktur; zdá se mi však, že se s mnoha pozůstatky oné "veselovštiny" ještě setkáváme. Nebo ne?

Koncepční a operativní řízení

Jedním z postulátů moderní teorie řízení je nutnost jistého **oddělení okruhu koncepčního od okruhu operativního řízení**. Potřeby řídicí praxe diktují nutnost odlišit cíle a problémy konstitutivní (koncepční, perspektivní, rozvojové povahy) od cílů a problémů udržovacích (operativních). Organizační splynutí obou těchto okruhů nikdy nesvědčí koncepčnímu řízení. Určité kapacity je nezbytné uchránit před neúprosným tlakem každodenní operativy. Snahy směřují k **vytvoření optimálního systému koncepčního řízení a optimálního systému operativního řízení**.

Přirozené, nemůže jít jen o vhodnou strukturu každého z těchto okruhů či systémů, především o jejich chování. Je až příliš dobře známé, že k základním složkám řídicí práce každého manažera patří koncepční činnost, míra její proporce se však na jednotlivých stupních řízení mění: vrcholovému vedení přináležívá rozhodující míře koncepční řízení a rozhodování, nižším stupňům operativní činnosti. zdůrazňujeme, že systém operativního řízení se neobejde bez neustále zdokonalované koncepce. Určitým oddělením obou systémů řízení vytváříme pro jejich chování tolik potřebné podmínky; ve skutečnosti oba tvoří komplementární jednotu, vzájemně se podmiňují, prolínají, koncepce ale poskytuje směr, smysl, řád.

Koncepce je nezbytná na FMO, na vyšších vojenských velitelstvích, svazcích i útvech. Bylo by rozhodně velkým omylem si myslet, že např. vytvořením politicko-správních úseků FMO byla úloha GŠ Čs. armády redukována jen na operativní řízení. Tvorba koncepce systému přímého velení, řízení a zabezpečení vojsk, její neustálá obnova a aktualizace, patří k rozhodujícím úkolům GŠ Čs. armády.

Tvůrčí, intelektuálně náročné činnosti, tj. analyticko-prognostická činnost, koncepční, programová, či plánovací práce, rozvojové aktivity, vědecko-výzkumná práce, vyžadují vhodné klima, potřebnou stimulaci, samozřejmě dostatečné kapacity a čas. S nedostatkem řešitelských kapacit a času se zejména potýká okruh koncepčního řízení. Bohužel, ještě na mnoha místech se koncepční činnost pokládá za jistý "luxus", čas na ni mnohdy zbývá jen po práci. Ruku na srdce, často si nedovedeme organizovat pracovní den či týden, nemluvě o delších časových obdobích.

Čas je zdrojem, který nelze ničím nahradit. Mohou být sebelépe formulované cíle i cesty k jejich dosažení, nebude-li však vhodně věcně i časově uspořádána řídicí práce, je to vždy na úkor realizace našich záměrů, zpravidla i duševního zdraví řídicích subjektů. (Koneckonců racionalizací systému řízení musíme vždy sledovat nejen jeho věcný efekt, ale též i tolik potřebnou jistou míru psychické pohody při výkonu řídicích rolí. I v armádě se setkáváme s tzv. manažerskou nemocí.)

Doporučili jsme zavádění tzv. **časových režimů řízení, jejichž hlavním smyslem je zavést určitý řád - pořádek do průběhu řídicí činnosti.** Střeží věcně i časové souvislosti, usnadňují synchronizaci a dokonce i jistou algoritmizaci v řízení. Především však fixují a tabuizují určité časové bloky zvláště pro ony tvůrčí

činnosti, na které většinou nezbyvá čas: čas pro koncepční, rozvojové činnosti, čas pro osobní přípravu a odborné studium atp. Režimy tyto bloky chrání a hájí, brání tomu, aby byly narušované. Ano, leckde jsou vytvořeny závazné časové bloky pro jednání příslušných poradních orgánů, všude pro služební tělesnou výchovu a sport. Naučili jsme se vytvořit tolik potřebný časový blok pro intelektuálně náročnou práci a obhájit jej proti všem vnějším rušivým vlivům? Nebo stále platí, že za vámi může kdykoli přijít kdokoli s jakýmkoli problémem?

Vzájemné vnitřní vazby

Řekli jsme si, že strukturou systému rozumíme zejména způsob uspořádání vzájemných vazeb mezi jeho prvky, současně chování těchto prvků.

Je-li soustava cílů primárním východiskem organizačního projektování a je vhodně hierarchicky uspořádaná, pak v sobě zrcadlí nejen nezbytné prvky systému, ale současně i vzájemné vazby mezi nimi. Je tudíž i zdrojem pružné dělby funkčních kompetencí mezi prvky systému, základním impulsem pro jejich cílové chování.

Vymezení funkčních kompetencí jednotlivým prvkům či subsystémům řízení FMO a Čs. armády a vzájemných vazeb mezi nimi se v posledním období věnovala mimořádná pozornost. Leccos se teprve bude dotvářet v dalším průběhu reorganizace. Tato řídicí úloha je velice náročná. Stejně jako v orchestru má i v organizaci každý její prvek či subjekt řízení svou partituru, svou část celé skladby, všechny tyto části musí ve svém souhrnu vytvářet harmonickou jednotu. **Důležitá je proto role integrace a koordinace činnosti.**

Dovedeme uspokojivým způsobem integrovat a koordinovat nejen řídicí myšlení, ale i řídicí konání v tak složitém systému, jakým je armáda?

Řekli jsme již, že jsme začali využívat pružných organizačních struktur. Prostřednictvím předmětného řízení se především zabezpečuje tolik potřebná koordinace dílčích odborných přístupů a činností směrem k řešení stanoveného komplexního cíle, úkolu či problému. Tvorba soustavy cílů rozvoje Čs. armády, komplexní strategie obrany, či komplexního programu profesionalizace Čs. armády mohou posloužit za příklad interdisciplinárního, či interprofesního přístupu koordinovaně řízeného. Největší slabinou liniově štábní struktury složitého organizačního systému bývá absence dostatečně autoritativně podepřených horizontálních vazeb mezi jednotlivými funkčně (odborně) orientovanými úseky, a to zejména v dimenzích: rozhodovací versus realizační procesy, koncepce versus operativa. Ukazuje se zpravidla potřebné, aby byla důsledně dovršena **institucionalizace předmětné osy řízení, role integrace a koordinace činnosti.**

Pružný informační systém

Řízení se uskutečňuje pouze na základě informací. Informace je v relaci k systému řízení jako číslo pro matematiku. Je zcela banálním soudem, že nemáme-li k dispozici potřebné a spolehlivé informační podklady, stáváme se obětí klamu, improvizace a diletantství. Norbert Wiener svého času prohlásil, že každý orga-

nismus se udržuje pohromadě tím, že má prostředky pro získávání, uchovávání a předávání informací.

Jak je tomu v našem resortu s kvalitou informačního systému?

Myslím, že jsme všichni pochopili naléhavost tvorby a realizace programu informatizace Čs. armády. Jistou prioritu jsme dali vytváření pružných informačních systémů, automatizovaným systémům řízení a velení, rozvoji relevantní výpočetní techniky. Hlavním smyslem tohoto počínání je zajistit perfektní poskytování informačních služeb řídicím subjektům, saturovat jejich informační potřeby pro optimalizaci rozhodování.

Literatura:

● Peters, T. J., Waterman, R. H.: In Search of Excellence, Lessons from Americas Best-Run Companies, Warner Books. New York 1983.

Autor ve svém článku konfrontuje moderní přístupy teorie řízení s nedávnými i současnými postupy k zásadním přeměnám Čs. armády. Neklade si za cíl vyčerpávajícím způsobem posuzovat jednotlivé řídicí úkoly, spíše chce vyvolat polemiku k racionalizaci dalšího řídicího počínání. Autor v jednom z příštích čísel chce navázat na nadhozené otázky.

PhDr. Antonín Rašek

LIDSKÝ POTENCIÁL - ROZHODUJÍCÍ ČINITEL

Žijeme ve světě a v době, kdy se nebývale zvyšuje vzájemná závislost jevů různých řádů a kdy naše dnešní činy mohou změnit osudy mnoha generací našich potomků. Přitom málokdy víme, někdy jen tušíme a většinou ani nemáme zdání, jaké jsou to závislosti a jaké budou tyto změny.

Přesto se při zkoumání společenského reprodukčního procesu pozornost dosud omezovala převážně na analýzu povahy, podmínek reprodukce a rozvoje materiální výroby. Člověk byl analyzován jen jako pracovní síla, jako jeden ze stupňů ovlivňujících materiální produkci. Podobný přístup byl patrný i v takových represivních složkách, jako je armáda. O to naléhavějším úkolem současnosti je prohloubit teoretickou reflexi i empirické poznatky o úloze člověka a lidské populace ve společenském reprodukčním procesu.

Co je možné rozumět pod pojmem lidský potenciál?

Lidský potenciál je soustavou dispozic člověka k činnostem, které rozvíjejí jak bytostné lidské síly, tak zároveň společnost. Je tedy předpokladem životních činností lidí, jimiž se jako jednotlivci i sociální skupiny uplatňují ve společnosti a mění ji. Rozvoj lidského potenciálu a možnosti jeho uplatnění jsou závislé na stupni rozvoje společnosti. Lidský potenciál je však zároveň výsledkem životních činností lidí, protože teprve a pouze v aktivní činnosti se mohou tyto dispozice vyvíjet.

Kdo je odpovědný za rozvoj, kultivaci lidského potenciálu? Společnosti i každý jednotlivec. Všechny soudobé společnosti si však pro rozvoj lidského potenciálu vytvářejí příslušné instituce. V našich podmínkách jsou odvětvími rozvoje člověka především školství, zdravotnictví, kultura, tělesná výchova a sociální péče. Působí však prakticky celý společenský reprodukční proces.

Nejednoduché je členění lidského potenciálu. Pro praktické potřeby společenské a ekonomické činnosti je možno jej členit na tyto složky:

1. **Potenciál zdraví** - fyzická, psychická a sociálně podmíněná zdatnost a odolnost člověka vyrovnávat se s nepříznivými vnějšími vlivy, překonávat náročné životní situace a uplatňovat se při výkonu pracovních profesních rolí.

2. **Poznatkový a dovednostní kvalifikační potenciál** - soubor dispozic člověka, potřebných pro realizaci diferencovaných lidských činností, jimiž se člověk zároveň uplatňuje v životě, práci a ve společnosti.

3. **Hodnotově orientační potenciál** - soustava životních ideových, politických, pracovníků, vědeckých, kulturních, mravních aj. hodnot člověka, které mu umožňují, jak se orientovat ve světě a ve společenských vztazích, tak zároveň regulují zaměření a intenzitu jeho činností, zájmů a uspokojování potřeb.

4. **Sociálně participační potenciál** - dispozice člověka vstupovat do širších sociálních vazeb, uplatňovat se v nich a zároveň respektovat nároky, vyplývající z účasti na fungování sociálních útvarů, které tyto vazby zprostředkovávají.

5. **Individuálně integrativní a regulační potenciál** - schopnost člověka ovlivňovat běh vlastního života, aby dokázal jak uplatnit, tak efektivně a vyváženě využívat i kultivovat svůj potenciál, rozvíjet svou osobnost.

6. **Tvořivý potenciál** - dispozice člověka k autonomní tvorbě nových jevů a skutečností včetně schopnosti jej uplatnit.

I když uvedené členění lidského potenciálu se soustřeďuje na analýzu dispozic jednotlivců, umožňuje i úvahy o podobě lidského potenciálu diferencovaných populací, např. sociálních skupin apod.

O zdraví bez iluzí

Zdraví spolu s mírovým životem a rodinou patří mezi hodnotové dominanty naší populace. Statistické údaje i empirické výzkumy však varovně ukazují, že zdraví, tělesná zdatnost a odolnost našeho obyvatelstva není na dobré úrovni. Přispívá k tomu řada faktorů: stav životního prostředí, styl života, sociální prostředí i samotná úroveň zdravotní péče, kterou jsme až příliš dlouho nekriticky nadhodnocovali. Samozřejmě, že to nemůže mít příliš pozitivní vliv na výkon pracovních profesních rolí, fyzickou zdatnost, psychickou pohodu i celkovou kvalitu života.

Během posledních dvaceti let jsme se v mnoha zdravotních charakteristikách ocitli na nejspodnější části žebříčku evropských zemí. Např. ze srovnání střední délky života obyvatel ve 28 evropských zemích v letech 1960 a 1980 můžeme zjistit, že v populaci ČSFR se absolutní hodnoty tohoto ukazatele u mužů ve všech věkových kategoriích snížily ze 67,6 roku na 66,8 roku, i když u obyvatel všech ostatních sledovaných zemí došlo k prodloužení

střední délky života mužů, někde dokonce velmi výraznému (Island, Řecko, Švédsko atd.). Československo tak měřeno tímto ukazatelem pokleslo z 11. na 25. místo; u žen pak při absolutním zvýšení ze 73,1 na 74,0 let pokleslo z 10. na 23. místo (např. na Islandě je střední délka života žen 80,5 roku, v Nizozemí 79,5, v Norsku 79,4). Podobné varovné údaje bychom mohli uvést i pokud jde o úmrtnost mužů v jednotlivých věkových skupinách (růst úmrtnosti je třetí nejvyšší v Evropě po Maďarsku a Polsku), růst úmrtnosti mužů i žen na kardiovaskulární onemocnění, nádorová onemocnění, celkovou nemocnost obyvatel apod.

Ikdyž tradičně užívané charakteristiky zdravotního stavu obyvatelstva, jako je střední délka života a ukazatele úmrtnosti, nemocnost, úrazovosti a invalidizace sice nemohou přímo vypovídat o aktivním, pozitivním zdraví jakožto dynamickém stavu plně tělesné, duševní a sociální pohody, tedy o kvalitě zdraví, přece jen však umožňují - zvláště při srovnání změn těchto charakteristik v čase a analýze rozdílů mezi populacemi různých zemí - učinit si určitější představu o potenciálu zdraví. A ten, jak je patrné, zvláště u české populace není dobrý. V dosavadním vývoji těchto charakteristik zdravotního stavu po roce 1945 můžeme odlišit dvě kvalitativně různé etapy.

První etapu, zhruba do začátku 60. let, charakterizující výrazné, převážně pozitivní změny, k nimž došlo v relativně velmi krátkém období. Zlepšil se zdravotní stav dětské populace, snížila kojenecká a dětská úmrtnost. Také u osob produktivního věku se plynule a poměrně rychle snižovala úmrtnost, mj. díky úspěchům v boji s infekčními chorobami. Příznivé změny nastaly rovněž u zdravotního stavu populace poproduktivního věku. Tak se československá populace svým zdravotním stavem zařadila na jedno z předních míst na světě.

Ve druhé etapě, od poloviny šedesátých let až do současnosti, je však vývoj poznamenán řadou rozporů. Dochází k postupnému a stále výraznějšímu zaostávání zdravotního stavu naší populace za vývojem ve vyspělých zemích světa. Všechny výše uvedené trendy, charakterizující nejen relativní, ale dokonce i absolutní zhoršování zdravotního stavu, jsou přitom podstatně výraznější u české populace než u slovenské. Problémy jsou hlavně ve velkoměstech. Např. podle zveřejněných materiálů se v Praze od r. 1970 nemocnost zdvojnásobila.

Máme na víc, než dokazujeme?

Vývoj poznatkové a dovednostní složky lidského potenciálu je závislý na jedné straně na rozvoji centrální nervové soustavy, intelligence, soustavy psychomotorické regulace činností atd., na druhé straně pak na akumulaci životních zkušeností jako převážně funkci věku.

Traduje se, že patříme k národům s vysokou vzdělaností, řemeslnou dovedností, improvizacími schopnostmi atd., stejně tak jako jsme hudebním národem apod., což nezapomínáme zdůrazňovat, kdykoli se nám něco povede.

Jaká je však skutečnost?

Prosazuje se vědomí, že jsou-li dosažený národní důchod a společenský produkt ekonomickými ukazateli společenského rozvoje, pak hlavním lidským ukazatelem rozvojových tendencí společnosti a jejího perspektivního místa ve světě je struktura dosaženého vzdělání jako určující faktor intenzivního rozvoje.

Z tohoto důvodu stojí za úvahu, zda podíl vysokoškolsky studující mládeže odpovídá perspektivním potřebám naší společnosti. Přitom zájem je daleko vyšší, než možnosti jeho uspokojení. Zvláště je třeba se pozastavit u toho, jak nedostatečně jsou využity možnosti dálkového, večerního aj. typu vzdělání, i když je relativně méně nákladné.

Hodnotový svět lidí

Každý člověk přikládá všemu, s čím se v životě setká, diferencovaný význam. Tak se postupně vytváří jeho hodnotová orientace, která ovlivňuje jeho chování, činnost, postoje k druhým lidem i ke společnosti. Soustava hodnot se u lidí vytváří a mění celý život. U někte-

rych hledajících lidí velmi intenzivně. U jiných se v období rané dospělosti hodnotová orientace mimořádně stabilizuje a má tendenci v základních rysech přetrvávat po celý život, brání se silnými psychickými obrannými mechanismy před změnou. Přesto se i u nich hodnotově orientační potenciál mění i v dospělosti, kdy kromě vlivu změn vnějšího prostředí hrají významnou úlohu i změny ve struktuře potřeb, vázané mimo jiné i na jednotlivé fáze životního cyklu.

Z vnějších vlivů na restrukturalizaci hodnotových orientací nejvýrazněji působí rozhodující společenské změny, např. revoluce, obrodná hnutí apod. Podstatnější změny hodnotových orientací lidí na jedné straně předpokládají změnu společenských podmínek, na druhé straně další podobné změny vyvolávají a motivují.

Jaká je však z hlediska našich aktuálních cílů hodnotová orientace současné populace?

Dominují u ní hodnoty, které jsou nejspíš podstatné pro většinu evropských a světových populací: zdraví, život v míru a ve spořádané rodině. Vezmeme-li však v úvahu skupiny hodnot, nutí nás to ke kritičtějšímu zamyšlení - výrazně totiž dominují hodnoty orientované jednostranně na jednotlivce před hodnotami pracovními a společenskými (a dále před hodnotami volného času a materiálními). Rok od roku je také patrnější privatizace našeho života, orientace na rodinu, přátele, maximálně na členy primárních pracovních kolektivů. To zároveň posiluje prvky soběstačnosti, prohlubování systému vzájemné služby a solidarity průměrného pracovního výkonu na úkor vytváření předpokladů pro budování výkonové společnosti. Mnoho to nezměnila ani situace po 17. listopadu 1989.

Při těchto tendencích jsou zároveň patrné výrazné rozdíly mezi hodnotovými orientacemi lidí. Typologické analýzy umožňují rozlišit výraznější orientaci na rodinu, u jiných na volný čas, dále mravní principy, výkon či hedonistické prožívání života. Zatím se zdá, že zásadové výkonové orientace ve společnosti převládají nad konzumentskými, což vytváří vhodný hodnotový orientační základ jak pro změny v ekonomickém mechanismu, v přechodu k tržní ekonomice, tak pro celkovou přestavbu společnosti. Zároveň si je však třeba uvědomit, že se projevují vážnější diskrpance mezi hodnotovými důrazy ve vědomí a v reálné činnosti, než by to mělo být obvyklé.

Nejzřetelněji je to patrné právě u reálné preference materiálních potřeb, která je silnější, než jak se jeví v žebříčcích prováděných hodnotových orientací lidí (lidé při výzkumu uvádějí altruistické a společensky přijatelnější hodnoty než hodnoty zatracované). Reálná orientace na materiální potřeby je tak mnohdy vědomě a spíše nevědomě motivována nemožností saturace hodnot a potřeb i celkové seberealizace v jiných oblastech.

Z tohoto důvodu stojí zvláště za povšimnutí zcela marginální zastoupení participace veřejných činností, postojů k technice a inovacím vůbec v celkovém hodnotovém světě naší současné populace. Přitom v praxi pracovních vztahů má přesto většina ekonomicky činných osob zájem o práci s novou technikou, je ochotna přecházet na nová, modernizovaná a rekonstruovaná pracoviště, projevuje v tom, či jiném stupni zájem o účast na řízení a rozhodování, přeje si ji zvýšit, klade důraz na prosazení svých připomínek apod. Vzhledem k nedostatečným hodnotovým základům nemá však tento zájem náležitý důraz.

Všechna tato a další výzkumná zjištění potvrzují, že úsilí o transformaci, demokratizaci života a tržní ekonomiku přichází v kritickém momentu, kdy stav hodnotově orientačního potenciálu lidí je ovlivněn dlouhodobou společenskou stagnací, v mnoha rozhodujících ohledech podléhá apatii a rezignaci. Její překonání není myslitelné bez zásadního obratu ve všech společenských sférách.

Nežijeme na pustém ostrově

Vývoj a uplatnění sociálně participačního potenciálu je třeba sledovat minimálně ve dvou rovinách - v rovině primárních skupin a v rovině vztahu jednotlivců či skupin k formalizovanějším, tj. vyšším sociálním institucím.

Sociálně kooperační potenciál v organizacích jako určitá objektivace soužití pracovníků se projevuje jako komplexní a dynamický systém vztahů, podmíněný zapojováním jednotlivých pracovníků do pracovních skupin a integrací těchto skupin do sociálního systému organizace.

Váha ekonomického rozvoje se přesouvá na pracovní kolektivy a stále více záleží na tom, jaké vztahy se utvářejí mezi malými skupinami bezprostředních spolupracovníků i celým pracovním kolektivem a institucí.

Dosavadní sociologické výzkumy zatím umožňují zobecnit, že mezi skupinovými vztahy a poměrem k vykonávané práci a k organizaci jsou zjišťovány většinou jen relativně slabší kladné přímé souvislosti nebo dokonce jen tendence k nim, v menšině případů i tendence negativní. Působení skupinových mezilidských vztahů na poměr k organizaci lze proto charakterizovat spíše jako určitou iradiaci, jejímž prostřednictvím je pouze velmi slabě ovlivňován komplex postojů lidí k práci. Teprve přes ně je ve velmi modifikované podobě ovlivněn i poměr k organizaci.

Stejně tedy jako ve společenských vztazích je nutno demokratizaci vytvořit výraznější most mezi rodinou a přátelskými skupinami na jedné straně a společenskými institucemi i společností vůbec; na straně druhé i v zaměstnaneckých vztazích je aktuální potřebou podpory zásad tržního mechanismu vytvořit tento most mezi jednotlivými pracovníky a poměrně soudržnými pracovními kolektivy, a organizacemi ekonomického podnikání. Je to možné jen solidním rozpracováním a realizací participací zaměstnanecké politiky.

Z tohoto důvodu je nutné si i blíže všimnout vedení organizací. Vyšší řídicí pracovníci vidí důležitost kontaktu s řadovými pracovníky a jejich kolektivy zásadně jasněji než řadoví pracovníci. Jsou také s úrovní svého styku s podřízenými spokojenější než řadoví pracovníci samotní. V postojích těchto řídicích pracovníků se tak projevují momenty nekritického sebeuspokojení, kontrastující s opačnými postoji značné části podřízených, kteří jsou nejkritičtější právě vůči těmto vyšším vedoucím.

Pro řídicího pracovníka je vždy důležité, jaké zaujme postavení mezi řízenou skupinou a vyšším vedením. Za optimální se považuje, dovede-li zaujmout postavení uprostřed. Nikoli kompromisticky, ale průběžným věcným řešením problémů a konfliktů. Takové postavení je typické pro dvě třetiny řídicích pracovníků. Čím vyšší postavení v hierarchii řízení však řídicí pracovníci zaujmají, tím výrazněji se identifikují spíše s vyšším stupněm řízení.

Zavádění a fungování tržního mechanismu bude vyžadovat vysokou míru participace na řízení a rozhodování. Participace jako aktivní účast lidí, sociálních skupin a sdružení na životě organizace by však neměla být jen protiváhou, ale integrálním doplňkem profesionalizace rozhodovacích postupů. Pro takový charakter participace je připravena v organizacích jen pětina dělnických kolektivů, z mužských pak třetina. Pro značnou část pracovních skupin (zejména vyučených dělníků) je příznačný kriticko-konfliktní vztah k podniku, který není vyvážen s vědomím sounáležitosti s podnikem.

Být alespoň tak trochu sobě páнем

Vrátíme-li se jen letmo ke konfrontaci hodnotově orientačního potenciálu a v životě skutečně realizovaných činností, nemůžeme si nevšimnout, jaký význam lidé přisuzují např. zdraví a tělesnému pohybu; a přitom, jak málo se v životní praxi těmito hodnotami řídí. Byla by to dlouhá řada hříchů: alkoholismus, tabakismus a jiné toxikomanie, rozvodovost, neurózy, sebevražednost, ale i absence na předepsaných zdravotních kontrolách apod. Hladiny těchto ukazatelů nejsou, jak známo, pro nás příliš povzbudivé.

Tak se dostáváme k individuálně integrativnímu a regulačnímu potenciálu. A zároveň k otázce, jaké jsou na jedné straně objektivní společenské podmínky pro uplatnění a rozvoj této složky lidského potenciálu, a jak samotní lidé mají schopnost ovlivňovat běh vlastního života tak, aby se efektivně a vyváženě kultivoval a uplatňoval lidský potenciál jako celek. Tato druhá, subjektivní stránka uplatnění individuálně integrativního a regulačního potenciálu

je totiž do značné míry závislá jednak na stupni rozvoje ostatních složek lidského potenciálu, jednak na kvalitě životních zkušeností.

Bohužel však musíme konstatovat, že tato problematika je částečně rozpracována pouze teoreticky, empirické údaje téměř chybějí. Je známo, že schopnost určitého sebeřízení se utváří zejména v druhém deceniu lidského života, zvláště v období kolem puberty, a je v podstatě formována celý život. S postupným slábnutím potenciálu zdraví zejména v pokročilém věku však individuálně integrativní a regulační potenciál slábne. Je také zřejmé, že tato složka potenciálu souvisí s volními a citovými stránkami člověka, se schopnostmi sebeuvědomění a sebereflexe, autoregulace a možná i estetickým prožíváním. Na tom záleží možnost takové situace, kdy celkový přístup k lidskému potenciálu nebude možný v manipulačním smyslu, ale pouze s respektováním potřeb rozvoje osobnosti. V tomto smyslu představuje daný potenciál nejen integraci lidské osobnosti, ale i integrativní položku celého potenciálového systému, jejíž zde rozebíráme.

Tím spíše musíme litovat absence konkrétních empirických údajů. Protože potom jen zůstávají otázky: Jak se formuje osobnost muže, je-li v rozhodujících obdobích života převážně obklopen ženami? Jak se formují tvořivé a inovačně adaptační schopnosti lidí? Jak může v našich podmínkách vzniknout osobnost? Třeba řídicí? A přejdeme-li v uvedeném smyslu od jednotlivce ke skupině: Jaké se vytvářejí podmínky a jak se rozvíjí sebeřízení pracovních kolektivů? Vždyť na tom je vlastně založen nový ekonomický mechanismus, naše budoucnost. A co o tom víme?

Nejde jen o tvořivost, ale hlavně o podmínky

Všeobecně se traduje, že naše populace je vybavena tvořivým potenciálem tradičně nadprůměrně. Nechceme to označit jako iluzi. Stále se podle různých ukazatelů vynálezecké, zlepšovateľské aj. činnosti objevujeme na předních místech třeba ročenek OSN. Co nám však rozhodně chybí, a výzkumy i praxe to potvrzují, jsou podmínky pro tvořivou činnost a efektivní realizace výrobků, vynálezů, zlepšovacích návrhů a námětů. A tak se kreativita přelévá do aktivit volného času a lze predikovat, že nebude-li dále adekvátně využívána, bude se objektivně ztrácet. Kreativita je vždy totiž nějak spjata s konkrétní věcnou problematikou, čímž se zároveň zvyšují i odborné znalosti. Její rozvoj je také spjat se školní přípravou. A tady se určitě, zvláště z hlediska technické kreativity, negativně podepisuje feminizace našeho školství i třeba vedení dětských organizací převážně dívkami. Nemluvě již o neadekvátním rozvoji vědeckovýzkumné činnosti - ve srovnání s vyspělými zeměmi - na středních, a zejména pak na vysokých školách. Nedojde-li k základnímu rozvoji talentů na výběrových školách, těžko už k nim kdy dojde později. Zlom může přijít pouze s privatizací ekonomiky.

Pokud jde o podnikovou sféru, i zde v oblasti tvořivé práce a inovačního rozvoje převládají nepříznivé podmínky. Technickohospodářští pracovníci a kvalifikovaní dělníci sice mají příznivější podmínky než ostatní kategorie pracovníků, ale i u nich je patrný neúnosně vysoký podíl pracovníků s nedostatečnými podmínkami pro tvořivou práci.

Zcela zásadní význam pro tvořivou práci má vykonávání takové práce, která odpovídá kvalifikaci pracovníka. Tady hraje negativní roli již zmíněné nevyužívání kvalifikace lidí při jejich zařazování, či naopak výběr takových, kteří kvalifikačně neodpovídají dané funkci. K tomu přistupuje i fakt, že třetina mužů a polovina žen pracuje mimo svůj obor. Práce v blízkém oboru sice dokonce zvyšuje inovační aktivitu, ve vzdáleném se však v podstatě vytrácí.

Podmínky tvořivé práce a inovačního rozvoje také podstatně zvyšuje participativní přístup nadřízeného a participativní klima v pracovní organizaci vůbec. Platí to i pro fungování nového ekonomického mechanismu. Nelze přitom spoléhat, že se tyto podmínky po zavedení nového ekonomického řízení vytvoří automaticky. Bude tu daleko více záležitostí na přímém řízení, vedení a výchově lidí, jejich motivaci.

Přitom je třeba mít na mysli, že pracovníci s vyššími tvořivými předpoklady představují v sociálním systému podniku specifickou skupinu. Především jsou kritičtější, méně spokojeni s možností účasti na řízení a rozhodování i s informovaností o dění na pracovišti a v organizaci.

Rozvoj a uplatnění lidského potenciálu

Rozvoj člověka probíhá v podmínkách neustálých změn jak vnitřního prostředí, tak vnějšího. Zhruba má dvě fáze: v období dětství a dospívání si člověk osvojuje určitou část kultury společnosti, stává se z objektu subjektem, aby v dospělosti dále kultivoval a zároveň především uplatňoval svůj potenciál. Rozvoj, kultivace lidského potenciálu má formu učení a získávání životních zkušeností.

V procesech rozvoje lidského potenciálu jednotlivců i celých populací má mimořádný význam výběr jedinců pro rozvíjení těch či oněch jejich vloh. I když existuje řada institucí pro potřebu optimálního výběru, např. psychologicko-pedagogické poradenství, předmanželské a manželské poradny, výběr na školy a specializované výchovné instituce, hledání talentovaných dětí pro vrcholový sport apod., existuje mnoho rezerv a slabých míst. Distribujeme skutečně optimálně potenciál populace do výběrových škol, pracovních míst, řídicích funkcí? Máme pro to vytvořena výběrová kritéria adekvátní našim aktuálním a hlavně perspektivním cílům? V odpovědi se nejspíš nebudeme příliš jisti. Uvědomujeme si třeba, když vybíráme adepta pro vrcholový sport, že má ještě větší talent na matematiku nebo vedení lidí? Nebo když prosazujeme netalentovaného studenta na medicínu, že nás jednou bude léčit?

Uplatnění lidského potenciálu je typická úloha interface: Na jedné straně máme člověka s jeho dispozicemi, na druhé určitý funkční nárok společnosti, instituce, jednotlivce i sebe sama. Metodou míry uplatnění lidského potenciálu je funkční přístup. Jinak se asi konkrétně historicky ani tato poznávací i praktická úloha řešit nedá. Prioritní přitom vždy bude hledisko společenského reprodukčního procesu. Ale i ten je nutno řídit z hlediska lidského potenciálu lidí, který je k dispozici. Konkrétní člověk se svými dispozicemi se nesmí ztratit. Jinak utrpí vždy celá společnost.

Modelově si totiž lze představit tři situace:

- lidský potenciál se při uspokojování daného funkčního nároku uplatňuje přiměřeně,
- lidský potenciál se nemá možnost uplatnit, neexistuje společenská, skupinová či individuální objednávka,
- daný funkční nárok není uspokojován, protože není k dispozici přiměřený lidský potenciál.

Poznatky desítek sekundárních analýz ze stovek našich sociálních výzkumů nám umožňují seriózně konstatovat, že máme ještě dost daleko k přiměřenému uplatňování lidského potenciálu při uspokojování funkčních společenských nároků, tj. k realizaci cílů. Přitom existuje výrazná rezerva neuplatněného lidského potenciálu, všech jeho složek. Zároveň je přitom třeba přiznat, že mnoho funkčních nároků, vyplývajících z potřeb vědeckotechnického rozvoje, není v současném potenciálu populace pokryto. Je to zároveň výzva všem decizním orgánům.

V analýzách bude proto nutné rozebírat konkrétněji naši situaci a zpětně posoudit efektivnost procesů kultivace lidského potenciálu.

Specifikem nastávající etapy sociálního a ekonomického rozvoje naší společnosti zřejmě bude, že se budou stírat vyhraněné rozdíly mezi jednotlivým i funkčními určeními (pro práci, rodinu, veřejnou činnost, sebezrozvoj) a bude posilována všeobecná příprava člověka pro život, pro vytvoření dispozic k samostatnému a relativně autonomnímu zvládnutí rychle se měnících úloh, před které bude v práci i v životě postaven.

VZDĚLÁVÁNÍ V OBLASTI BEZPEČNOSTI A OBRANY

Bezpečnost a obrana je součástí zahraniční a vnitřní politiky každého státu. V současné době bezpečnost zahrnuje především tyto dimenze:

- politickou,
- ekonomickou,
- sociální,
- ekologickou,
- vojenskou.

Všechny tyto dimenze mají různé roviny (např. geografickou, strategickou, ideologickou, náboženskou, etnickou aj.). Ke studiu otázek bezpečnosti se proto často formují interdisciplinární obory studia (např. geopolitika, geostrategie, bezpečnostní politika, strategie obrany aj.).

Demokratické společnosti poznaly nutnost, aby čelní představitelé státní moci, státní správy, vědy, školství, technologií, podnikatelských kruhů, průmyslu a armády měli dostatečně široké znalosti značně přesahující rámec jejich specializované odbornosti, jestliže mají správně formulovat rozvojovou politiku v rámci své odpovědnosti.

V průběhu let se v demokratických státech rozvinula bohatě strukturovaná a široce problémově členěná síť akademických, nevládních, nadnárodních a vojenských institucí, které se systematicky zabývají otázkami bezpečnosti a obrany, zároveň se efektivně podílejí na přípravě vysokých státních úředníků, členů parlamentů, poslanců dalších zastupitelských orgánů, představitelů vědy a technologií, průmyslu, podnikatelských kruhů a jiných odborníků pro výkon vrcholných funkcí v oblasti státní moci, státní správy, národního hospodářství, vědy a kultury.

Akademické instituce

Prakticky každá renomovaná univerzita má speciální složku zabývající se otázkami bezpečnosti a obrany alespoň na úrovni geopolitiky a geostrategie. Většinou jsou to instituty politických věd nebo přímo instituty studia bezpečnosti a obrany.

Nevládní instituce

Jsou nejpočetnější skupinou zabývající se otázkami bezpečnosti. Jde nejen o instituce výrazně zaměřené na otázky bezpečnosti a obrany (např. instituty pro strategická studia, instituty pro studium otázek míru a bezpečnosti aj.), ale především o vzdělávací instituce, které si dávají za cíl rozšířit znalosti odborníků podstatně ovlivňujících svou činností budoucnost lidstva a ekosystému o obory přesahující rámec jejich úzké odbornosti. Mezi ně patří např. Mezinárodní síť vědců a inženýrů za globální odpovědnost, Nadace pro

otázky studia národní bezpečnosti, Erasmova nadace pro demokracii a další podobné nadace na národní i mezinárodní úrovni (např. Stockholmský mezinárodní institut pro výzkum otázek míru).

Nadnárodní instituce

Zejména NATO a Západoevropská unie (ZEU) věnují přípravě politiků, národohospodářů, sociologů, průmyslníků a podnikatelů v oblasti bezpečnosti značnou pozornost.

V roce 1951 generál Eisenhower předložil NATO tento návrh: "Je velmi žádoucí vytvořit v nejbližší budoucnosti v NATO Univerzitu obrany NATO pro školení jednotlivců, kteří jsou potřební pro klíčové funkce v NATO. Studenty této univerzity by měli být vybraní důstojníci druhů ozbrojených sil, pravděpodobně v hodnosti plukovníka, kteří mají předpoklady pro pozdější zastávání vrcholných funkcí ve vojenské organizaci NATO a také vybraní civilní úředníci, kteří by mohli později zastávat vrcholné funkce v civilní organizaci NATO. Kursy pořádané univerzitou by mohly zahrnovat studium politických, ekonomických a vojenských faktorů, které ovlivňují naše úsilí v NATO i studium specifických problémů politické a vojenské oblasti, jejichž uspokojivé řešení nebylo dosud nalezeno."

Studium na Univerzitě obrany NATO zahrnuje tyto hlavní oblasti:

- cíle a politika NATO, strategická koncepce NATO, organizace a funkce NATO,
- geografická, politická, ekonomická a vojenská charakteristika mezinárodního systému, speciální otázky bezpečnosti a obrany, ekonomický, technologický a vojenský potenciál,
- vývoj vně definované oblasti NATO a jeho vliv na NATO,
- plánování a řízení obrany.

Akademická činnost univerzity zahrnuje přednášky, semináře, diskuse, studium a řešení složitých problémů, studijní cesty. Nejdůležitější složkou studia je práce ve výborech, kde se studenti učí řešit složité otázky mezinárodní spolupráce. V průběhu studijních cest se účastníci seznamují s různými státy, představiteli politiky, ekonomiky, průmyslu a armády, kulturou různých národů a učí se chápat myšlení spojenců.

Západoevropská unie vytvořila **Institut pro studium otázek bezpečnosti.**

Vojenské instituce

Součástí sítě institucí zabývajících se otázkami bezpečnosti a obrany a přípravou odborníků pro vrcholové řízení jsou i vojenské instituce. Největší tradice v této činnosti má **Národní válečná akademie** ve Washingtonu, **Imperiální kolej obrany** v Londýně a **Institut vysokých studií národní obrany** v Paříži.

Návrh přístupu k řešení problému v ČSFR

V ČSFR podobná síť akademických, nevládních, nadnárodních a vojenských institucí dosud neexistuje. K jejímu vytvoření může přispět i Čs. armáda zřízením odpovídajícího institutu jako vzdělávací organizace.

Účastníci výuky

Pracovníci z oblasti státní moci, státní správy, politiky, ekonomiky, vědy, školství a technologií, průmyslu, podnikatelství, armády, hromadných sdělovacích prostředků a odborných kruhů, jejichž činnost má závažné celospolečenské důsledky a pro jejichž celkový rozhled jsou důležité i znalosti otázek bezpečnosti a obrany. **Účastníky výuky mohou být:**

- osoby navržené orgánem nebo organizací, která má zájem zvýšit kvalifikaci svých pracovníků,

● osoby, které projeví osobní iniciativou zájem o zvýšení vlastní kvalifikace.

O přijetí účastníka ke studiu by měl rozhodovat ředitel Institutu na základě konkursního řízení.

Projekt výuky:

- mezinárodní systém (geopolitika, geostrategie, subjekty a vztahy mezi nimi),
- bezpečnost (výzvy budoucnosti, rizika vývoje, předvídání a vyhodnocování rizik, alternativy budoucího vývoje),
- možná ohrožení, jejich charakter a rozsah,
- rozpoznávání krizových situací, předcházení krizím a řízení krizí,
- obrana, strategické koncepce a strategie obrany,
- příprava, vedení a zabezpečení obrany,
- reakce na jednotlivé druhy ohrožení,
- aktuální otázky mezinárodní bezpečnosti.

Organizace výuky:

- kursy (periodické i účelové umožňující efektivně připravit i malý počet posluchačů pro specifický účel),

- symposia, kongresy, konference a semináře,
- přednášky s besedami a exkurzemi.

Institut by měl být součástí vysoké školy, popř. výzkumného zařízení. I kdyby jeho zaměření bylo úzce orientováno pouze na vojenské aspekty bezpečnosti (což je nevhodné), neobešel by se bez lektorského sboru z civilních univerzit, vědeckých institucí a státní správy. Pokud chce institut získat vyšší uznání, musí mít nutně lektorský sbor mezinárodní složení. Institut by mohlo tvořit malé jádro pracovníků, pedagogický sbor by nemusel mít vlastní (sdílení pedagogického sboru se školou, při níž bude vytvořen a hlavně zajištění externích lektorů, především zahraničních).

Financování výuky:

- základní z rozpočtu FMO,
- doplňkové školné a účastnické poplatky placené vysílající organizací nebo posluchačem, prodej materiálů a skript za komerční ceny,
- z vlastní komerční činnosti,
- z příspěvků a darů nadací a komerčních organizací.

INSTITUT STUDIA A OTÁZEK BEZPEČNOSTI - ISOB

(Ideový návrh autora.)

Filozofická východiska

Jen zřídka máme příležitost být svědky společenských změn takového rozsahu, který mění politickou, ekonomickou a bezpečnostní situaci v celosvětovém měřítku. Změny probíhající v Evropě od roku 1989 se netýkají jen zemí střední a východní Evropy, mění od základu dosavadní uspořádání mezinárodního systému v Evropě a svými důsledky se odrážejí v dalších částech světa.

Naposledy podobná situace vznikla po skončení druhé světové války v roce 1945. Zkušenosti z této doby dokazují, že odchod dějinné epochy vyvolává vznik nových výzev, potřeb i strategických priorit a požadavků na plánování politiky, ekonomiky a bezpečnosti, které se nezbytně odrážejí ve všech oblastech lidské činnosti. Stejně jako koncem čtyřicátých let mohou mít i v současné době nové a přetrvávající politické a ekonomické reality rozhodující

vliv na naše myšlení a rozhodování v otázkách zahraniční politiky, ekonomiky, ekologie, bezpečnosti a obrany.

Jak se budeme blížit k novému století, bude se nám postupně zjevnat charakteristika budoucího světa s různým stupněm přesnosti a zřetelnosti. Je však jasné, že budoucí bezpečnostní prostředí bude obsahovat četná rizika, jak to ukázaly události po invazi Iráku do Kuvajtu. Konflikt v Jugoslávii a složitý vývoj ve Společenství nezávislých států naznačují, že svět v devadesátých letech přinese obrovské výzvy a problémy všem státům, které jsou spojeny společným zájmem na zajištění bezpečnosti v Evropě i ve světě. Všechny státy budou muset přehodnotit své strategické zájmy a priority a v nezbytné a možné míře je přizpůsobit novému mezinárodnímu kontextu. Mezinárodní organizace, které mají zásadní význam pro bezpečnost, hledají nové "architektury" odpovídající rychle se vyvíjející situaci. Zvláště složité bude přizpůsobování se nové situaci ve státech střední a východní Evropy, které nastoupily cestu politické a ekonomické přeměny směrem k pluralitní demokracii a tržnímu hospodářství.

Ve všech oblastech, od parlamentů a vlád až po podnikatelství a průmysl a nakonec i veřejnost bude platit jeden princip: ti, kteří budou schopni nejlépe pochopit charakter a význam probíhajících změn, budou mít nejlepší příležitost plně využít nabízející se příležitosti a minimalizovat rizika spojená s obdobím transformace. Ve státech střední a východní Evropy to předpokládá vytvořit novou politickou kulturu, vychovat novou generaci politiků, ekonomů, vědců, pedagogů, vojáků a dalších odborníků s obzorem značně přesahujícím rámec jejich úzké odbornosti.

Dnes (stejně jako v minulosti) je obtížné zajistit zdroje potřebné pro podrobné a komplexní studium a vyhodnocování budoucího vývoje. V parlamentní a vládní sféře se postavení a důležitost politiků měří obvykle jejich blízkostí k naléhavým otázkám daného okamžiku při tvorbě politiky. Naproti tomu ti, kteří mají za úkol připravovat dlouhodobé výhledy a plány, stojí v relativní izolaci od místa, kde je soustředěna okamžitá politická moc a kde jsou přijímána politická rozhodnutí. Kromě toho oficiální politika se často formuluje v rozšířených byrokratických organizačních strukturách, nejsou začleněny do přiměřeně integrovaného rámce.

Nezbytným předpokladem formulování integrované politiky strategického zaměření je schopnost předkládat politikům k úvaze přesné, objektivní a prognostické analýzy vyvíjejícího se bezpečnostního prostředí. Takový požadavek je stejně naléhavý jak pro vládu, tak pro průmysl, tvoří totiž nezbytnou součást strategického plánování. Systematické a vytrvalé studium těchto otázek je spojeno s mnohými problémy a vyžaduje značné úsilí. Nemůže být omezeno jenom na vládu a výbory průmyslových společností, musí být prováděno na různých místech, v akademických, nevládních, nadnárodních a výzkumných a dalších organizacích. Významnou úlohu hrají v této oblasti nezávislé organizace, zejména instituty zabývající se politologií a otázkami bezpečnosti, které mají rozsáhlé kontakty s politiky, průmyslníky, podnikateli, ekonomy, vědeckou komunitou a akademickou obcí. Svou publikační činností ovlivňují odborné kruhy i širší veřejnost a veřejné mínění. Rozmanité formy lidské a vědecké komunikace jim umožňují mimořádně efektivně přispívat k vyhodnocování možné volby a formulování vhodných politik pro vládní i nevládní organizace. Vytvářejí nezbytný spojovací článek mezi politiky, legislativci, vládními úředníky a akademickou obcí i vědeckou komunitou.

Vedoucí představitelé státní politiky, ekonomiky, podnikatelství a průmyslu nemohou provádět správnou volbu a přijímat správná rozhodnutí bez znalosti strategické perspektivy. Potřebné znalosti vyžadují integraci politické a ekonomické dimenze s technologickými trendy, sociálními podmínkami, ekologií i otázkami bezpečnosti a obrany. V podmínkách omezenosti zdrojů nabývá ve státní správě i v ekonomické sféře na důležitosti strategické

plánování. Při snižování nákladů na zajištění bezpečnosti je nutné stanovit priority. Formulace strategií, které zajistí nezbytnou vyváženost mezi cíli a zdroji, je stále obtížnější.

Poslání ISOB

ISOB je současně účelovou organizací Federálního ministerstva obrany i autonomní výzkumnou institucí systému vědy. Poslání ISOB vychází ze strategického průniku politiky, ekonomiky, sociální problematiky, technologie, diplomacie, ekologie, bezpečnosti a obrany. Stejně jako pro podporu ekonomických zájmů státu může být nezbytné použití vojenské síly, tak bezpečnost státu je významnou složkou řady politických a ekonomických rozhodnutí.

Posláním institutu proto musí být získávání a rozšiřování znalostí a zkušeností o politických, ekonomických, sociálních, technologických, ekologických a vojenských otázkách a problémech, které samostatně nebo v kombinaci budou představovat vážné výzvy pro orgány státní moci, státní správy, podnikatele, průmyslníky a další odpovědné představitele a odborníky, kteří musí přijímat včasná složitá rozhodnutí, jejichž důsledky budou ovlivňovat celou společnost po řadu příštích let.

Znalost budoucího stavu mezinárodního systému, jeho prvků, vztahů mezi nimi, sil a mechanismů, které tvarují vznikající nové světové bezpečnostní prostředí, má zásadní význam pro představitele, kteří plánují politiku státu a strategii ekonomického rozvoje. Významným posláním institutu proto musí být podrobný rozbor a vysvětlení klíčových politických, ekonomických, sociálních, technologických a vojenských faktorů, které tvarují dynamické bezpečnostní prostředí státu, Evropy, jejího podstatného okolí (Střední východ, severní Afrika, transatlantické propojení) a světa (iniciativy a akce OSN).

Základním posláním ISOB je:

- **Studovat**, vyhodnocovat současné, bezprostředně nadcházející a časově vzdálenější problémy, které se dotýkají mezinárodní politiky, bezpečnosti a odhalovat vývojové trendy.
- **Formulovat** alternativní volby pro integrovanou politiku státu.
- **Vytvářet** veřejné fórum pro širší svobodné projednávání otázek tvorby a plánování integrované státní politiky.
- **Tvořit** spojovací článek mezi akademickou obcí, vědeckou komunitou a sférou integrované státní politiky. Dále působit jako spojovací článek mezi akademickými a výzkumnými organizacemi, zabývajícími se otázkami bezpečnosti a obrany.
- **Zajišťovat** vzdělávání pracovníků státních orgánů, nevládních organizací, soukromého sektoru v oblasti bezpečnosti a obrany včetně jejich přípravy na výkon konkrétních funkcí v oblasti státní moci, státní správy a národního hospodářství.
- **Zabezpečovat** odborné poradenství a expertizní služby pro státní i soukromý sektor v oblasti bezpečnosti a obrany a uspokojovat jejich konkrétní potřeby.
- **Publikovat** a rozšiřovat znalosti, analýzy, prognózy a doporučení pro integrovanou státní politiku.

Hlavní oblasti činnosti ISOB

1. Výzkum

Výzkumná činnost ISOB se uskutečňuje v působnosti jednotlivých problémově orientovaných výzkumných programů. Programy mohou být buď iniciativní, nebo zaměřené na splnění společenské, popř. soukromé objednávky (zejména parlamentu, vlády nebo ministerstev).

Obsahové zaměření výzkumných programů mohou tvořit zejména tato témata:

- mezinárodní systém (geopolitika, geostategie, subjekty - společenství, státy, regiony
- a vztahy mezi nimi, evropská bezpečnostní identita),
- bezpečnostní prostředí (politické, ekonomické, technologické, geografické, sociální, demografické, ekologické a vojenské faktory),
- bezpečnost (výzvy budoucnosti, alternativy budoucího vývoje),
- vojenský potenciál a poměr sil, budoucí úloha ozbrojených sil v mezinárodních vztazích,
- kontrola zbrojení, odzbrojení, opatření k posílení vzájemné důvěry,
- architektura a mechanismy bezpečnostního systému, proces KBSE,
- rizika, konflikty, ohrožení, jejich charakter a rozsah,
- dimenze vztahu Sever - Jih v systému evropské bezpečnosti,
- mimoevropské dimenze evropské bezpečnosti (Střední východ, Středozemní oblast),
- mimogeografické výzvy bezpečnosti (fundamentalismus, terorismus, obchod s drogami, AIDS),
- krizové situace, jejich rozpoznávání a vyhodnocování,
- předvídání a vyhodnocování rizik a ohrožení,
- předcházení konfliktům a řízení konfliktů,
- odstrašování,
- obranná politika, priority,
- vojenské doktríny a strategie obrany,
- strategické plánování pro nepředvídané situace,
- vztah: ohrožení - potřeby obrany - zdroje,
- obrana, strategické koncepce obrany,
- vojenská strategie,
- vztah útok - obrana v systému bezpečnosti, obranná obrana,
- zranitelnost,
- požadavky budoucího válčiště a bojiště,
- vojenské technologie, difúze a transfer, nerozšiřování,
- zbrojný obchod, zbrojní trh,
- konverze obranného průmyslu pro mírové účely,
- strategie obrany, reakce na jednotlivé druhy ohrožení,
- plánování obrany,
- plánování výstavby, rozmístění a zasazení ozbrojených sil,
- průmyslové a rozpočtové aspekty v měnícím se strategickém prostředí,
- vojenská infrastruktura a logistika,
- vztah armáda - parlament - vláda - veřejnost,
- vojenská akvizice,
- mezinárodní spolupráce v oblasti obrany a jejího zabezpečení (výzkumná, vývojová a výrobní kooperace),
- mezinárodní smlouvy a dohody, jednostranné závazky, deklarace a jiné dokumenty mezinárodního významu ve vztahu k bezpečnosti.

2. Školení analytiků pro oblast bezpečnostní politiky

Cílem této činnosti je umožnit nové generaci odborníků zabývajících se v různých orgánech státní moci, státní správy nebo soukromého sektoru národního hospodářství tvorbou politiky, pochopení politické a strategické dimenze, která ovlivňuje politiku státu i soukromého sektoru v měnícím se bezpečnostním prostředí.

Účastníci školení mají příležitost získat zkušenosti v provádění analýz a výzkumu přímou účastí na realizaci programů výzkumu za dohledu předních odborníků ISOB. Dále účastí na seminářích a konferencích pořádaných institutem, kde dostávají příležitost setkávat se s předními osobnostmi politiky, vojenství a vědy.

ISOB by měl vyvinout specifický program školení, který by umožnil získat potřebné znalosti a zkušenosti zejména mladým občanům, kteří zahajují svou kariéru v ministerstvu zahraničních věcí, ministerstvu obrany, úřadech parlamentů a vlád, prostředcích hromadného sdělování, akademické obci nebo v soukromém sektoru. Toto školení by mělo rozšiřovat i znalosti odborníků, kteří si dávají za cíl získat akademicko-vědecký titul na univerzitě.

3. Rozšiřování vzdělání a obzoru odborníků

Cílem této činnosti je rozšířit znalosti odborníků, jejichž odborně specializovaná činnost má široký dopad a závažné společenské důsledky a je spojena s globální odpovědností, o problematiku bezpečnosti a obrany, zejména:

- soustředit pozornost na důležité problémy politiky,
- zvyšovat úroveň znalostí o problematice bezpečnosti v národním i mezinárodním kontextu,
- napomáhat rozšiřování výsledků výzkumné práce ISOB,
- zajistit nové vstupy a přínosy pro výzkumnou činnost ISOB.

Hlavní formy rozšiřování znalostí představuje pořádání konferencí, seminářů, tvůrčích dílen a různých krátkodobých kursů (včetně letních škol, kulatých stolů a u nás zcela neobvyklých "seminárních snídaní" nebo "přednáškových obědů").

Tématy této činnosti mohou být různé problémy mezinárodního významu, aktuální otázky bezpečnosti, návrhy politiky pro určitou oblast lidské činnosti, setkání s předními politiky, legislativci, politiky, ekonomy a vojáky k posouzení aktuálního problému aj.

Cílově by měla činnost ISOB v této oblasti směřovat k dosažení této úrovně:

■ Krátkodobé kursy.

■ **Periodické kursy** jsou pořádány v pravidelných intervalech (např. každoroční letní školy) s cílem rozšířit a aktualizovat znalosti v širokém spektru problematiky bezpečnosti a obrany.

■ **Jednorázové kursy** mají účelové zaměření na efektivní přípravu i velmi malých skupin odborníků pro výkon specifické funkce, která vyžaduje znalosti problematiky bezpečnosti a obrany. Program kursu zahrnuje pouze znalosti potřebné pro splnění účelu kursu. Specifické přednášky jsou zajištěny odpovídajícími interními i externími lektory.

■ **Konference** působí jako katalyzátor zasvěceného dialogu mezi politiky, pracovníky legislativy, důstojníky ozbrojených sil, pracovníky hromadných sdělovacích prostředků, členy akademické obce a vědecké komunity a předními představiteli průmyslových a podnikatelských kruhů z tuzemska i zahraničí. Konference a jiná podobná shromáždění (symposia, kongresy, semináře, letní školy) představují fórum pro vznik nových myšlenek a vyhodnocování výzkumu uskutečňovaného v ISOB. Umožňují účastníkům vyměňovat si názory v prostředí neformální lidské komunikace mimo formální kanály komunikace a překonávat tak omezení, která jsou vlastní komunikací v rámci rozšířených byrokratických struktur.

Mezinárodní konference jsou zároveň fórem, na kterém vedoucí politikové (hlavy států a vlád, ministři zahraničních věcí a obrany, členové parlamentů) vyhlásují politická prohlášení zásadního významu. Vzhledem k vysokému reprezentativnímu zastoupení státního a soukromého sektoru a kvalitě jednání konference přitahuje zájem všech prostředků hromadného sdělování, které nové myšlenky rozšiřují ve veřejnosti.

Mezinárodní kulaté stoly se připravují a uskutečňují ve spolupráci s prominentními politickými, podnikatelskými, akademickými a vědeckými institucemi, sídlícími v místě konání kulatého stolu, jsou sponzorovány předními nevládními a soukromými organizacemi a konány pod záštitou vedoucích politiků. Společné sponzorství umožňuje pokrýt jak finanční náklady, tak zajistit nejvyšší úroveň mezinárodní podpory, účasti a dopadu výsledků jednání.

Tvůrčí dílny jsou setkání, která se zabývají specifickými otázkami státní politiky, jež mají zásadní význam pro plánování národní bezpečnosti a obrany, výstavbu ozbrojených sil, strategii při jednáních o bezpečnostní architektuře, opatřeních k posílení vzájemné důvěry a ověřování jejich plnění, kontrole zbrojení, odzbrojení apod. Účastníky tvůrčích dílen jsou představitelé parlamentů, ministerstev zahraničních věcí a obrany, ozbrojených sil a jejich velitelství.

4. Publikační činnost

ISOB vydává monografie, studie, zprávy z konferencí, výzkumné zprávy a jiné publikace pro potřebu politiků a akademických institucí. Cílem publikační činnosti je ovlivnit specifický okruh čtenářů (parlamenty, vlády, státní úřady, armádu, akademickou obec zabývající se otázkami zahraničních vztahů a bezpečnosti, podnikatelské kruhy, zejména reprezentanty průmyslu spojeného s obranou, pracovníky prostředků hromadného sdělování, odbory aj.).

Personální zabezpečení ISOB

Činnost ISOB zabezpečuje:

- okruh stálých pracovníků ISOB:
 - řídící pracovníci (ředitel, zástupce, sekretář),
 - výzkumní pracovníci,
 - pracovníci pro publikační činnost,
 - administrativní pracovníci,
- okruh externích spolupracovníků ISOB:
 - vědecký stážista,
 - konzultanti,
 - lektori,
 - výzkumní pracovníci.

Finanční zabezpečení ISOB

Činnost institutu je financována z rozpočtu FMO v rámci institucionálního financování.

ISOB je příspěvkovou organizací, která může získávat garanty, provádět komerční činnost a získávat finanční podporu z tuzemských i zahraničních zdrojů. Hospodaří na základě vlastního rozpočtu.

MAJÍ DŮSTOJNÍCI A PRAPORČÍCI ZÁJEM O VOJENSKOU SLUŽBU?

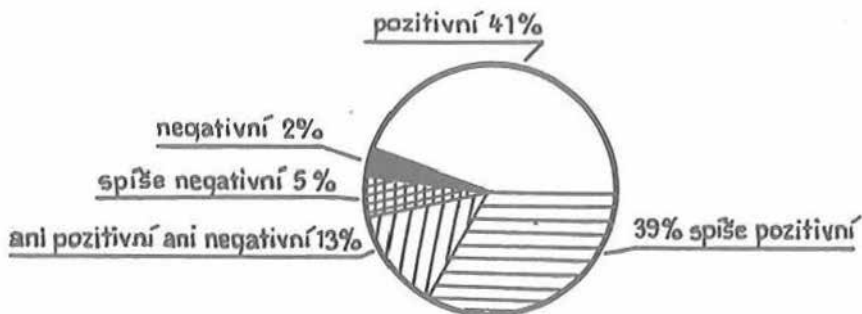
Velitelský sbor naší armády se v současné době dostal do nezáviděníhodné situace. Očekává se od něho, že i s výrazně redukovanými finančními, materiálními a jinými prostředky a s téměř nedostatečným množstvím vojáků v základní službě zajistí v probíhajících reorganizačních a dalších změnách odpovídající bojeschopnost armády, tím i obranu suverenity našeho státu. Prostředků, které v tomto ohledu může využít, není mnoho, ale jsou. Jeden z nich spočívá v aktivizaci vnitřních sil příslušníků armády, jež mají svůj základ v pozitivním vztahu k vojenské službě a zájmu o ni.

O tom, s jakou "potencí" mohou velitelé přibližně počítat v případech důstojníků a praporčíků, pojednává můj příspěvek.

Vztah a ochota k vojenské službě

Z celoarmádního výzkumu pracovní motivace, který v uplynulém roce za účasti 1004 vojáků z povolání uskutečnil Vojenský ústav sociálních výzkumů, vyplynulo, že důstojníci a praporčíci hodnotí svůj vztah k vojenské službě vcelku příznivě. Je to patrné i z obrázku 1, který vyjadřuje procentuální rozložení jednotlivých odpovědí.

Obdobná situace byla zjištěna i při posuzování stanovisek k další službě v armádě. Z výzkumu vyplynulo, že oproti předcházejícímu období výrazně vzrostl počet vojáků z povolání, kteří chtějí v armádě setrvat do konce produktivního věku, popř. dokud jich bude třeba. (V r. 1988 to bylo 34 % důstojníků a praporčíků, v r. 1991 již 67 %). "Odchodových" tendencí naopak ubylo, zvláště pak po dosažení věkové hranice. Výjimku tvoří zvýšení počtu těch, kteří chtějí odejít, jakmile se jim naskytne vhodná příležitost zaměstnání v civilu.

Obr. 1

Na první pohled tedy situace vypadá velmi příznivě, avšak nelze ji takto jednoznačně hodnotit. Proč? Protože:

● Podrobnější analýza nám potvrdila, že k pozitivním změnám došlo především v důsledku obecné existenční nejistoty, kterou výrazně pociťují především vojáci z povolání středního a staršího věku.

V této souvislosti je dlužno říci, že ohrožení sociálních jistot je nepřiměřeně velké a vedle stabilizace velitelského sboru armády vyvolalo řadu nežádoucích reakcí. K nejvážnějším patří, že mnoho důstojníků a praporčků, zvláště na vyšších stupních velení, podřizuje svoji činnost heslu "hlavně nic nezkat". Jak vtipně poznamenal jeden pracovník, někteří nemohou ani zvedat telefon, protože oběma rukama drží židli pod svým zadkem. Z řídící činnosti části pracovníků i nejvyšších "koncepčních" pracovníků se tak paradoxně k současným objektivním potřebám armády vytrácí samostatnost, schopnost rozhodovat se, nést odpovědnost a další prvky, bez nichž armáda nemůže efektivně fungovat.

● Velikost zaznamenaných změn byla také ovlivněna odchodem značné části nespokojených, zejména mladých vojáků z povolání z armády. (Za necelý rok po odstranění administrativních bariér v roce 1990 odešlo z armády více než 10 tisíc důstojníků a praporčků.)

● Úroveň vztahu k vojenské službě je z hlediska věku a stupně zařazení vojáků z povolání značně rozdílná. V obou případech platí obecná tendence: čím nižší věk a stupeň zařazení, tím méně pozitivnější vztah k vojenské službě. Pro ilustraci uvádím tabulku 1.

Tabulka 1

Vztah k vojenské službě	Stupeň zařazení	Četa	rota	prapor	pluk	divize	armáda	okruh
		údaje uvedeny v %						
1. negativní		7	3	1	0	1	2	2
2. spíše negativní		17	8	4	4	5	3	1
3. ani negativní, ani pozitivní		27	18	15	14	9	7	8
4. spíše pozitivní		38	34	37	40	39	42	40
5. pozitivní		11	37	43	42	46	46	49

Ukazuje se, že ochota dále v armádě sloužit je větší u starších věkových kategorií a kulminuje zvláště u 46 až 50letých (70 % z nich chce v armádě setrvat do konce produktivního věku a 21 % dokud bude třeba). Naopak skupinu důstojníků a praporčků do 30 let, kteří slouží především v četách a rotách, lze i nadále z hlediska vztahu a ochoty k vojenské službě označit za kritickou. (Jen přibližně 1/3 z nich chce v armádě setrvat do konce produktivního věku a 1/4 dokud bude třeba.)

Tato situace je pochopitelná, ale vzhledem k reorganizaci armády nevyhovující, neboť splnění jejích cílů předpokládá i vyžaduje setrvání a pozitivní činnost mladších vojáků z povolání. Zatím co v případě starších vojáků z povolání se počítá s jejich sice postupným, ale hromadným odchodem.

Jak ukáží dále, pozitivní vztah k vojenské službě se dostatečně neprojevuje v zájmu vojáků z povolání o činnosti, jejichž kvalitní výkon zajišťuje uskutečňování základních funkcí armády.

Tabulka 2

Činnost	Zajímá mě		
	vůbec ne	trochu	hodně
Služební tělesná příprava	8	23	69
Zabezpečování informovanosti (podřízených i nadřízených)	6	31	63
Řešení osobních a rodinných problémů podřízených	6	33	61
Materiální zabezpečování uložených úkolů	7	34	59
Zabezpečování finančních, výstrojních aj. náležitostí podřízených	10	31	59
Hodnocení podřízených	6	40	54
Kontroly bojové techniky, zbraní a materiálu	12	36	52
Řešení služebních problémů (kázeňských přestupků atd.)	9	40	51
Osobní příprava na vojensko-odborná zaměstnání	8	44	48
Péče o hygienu a zdraví podřízených	12	37	51
Péče o stravování podřízených	12	40	48
Vedení každodenního výcviku	13	40	47
Dosažitelnost k zajištění BoPo	16	35	49
Manipulace s materiálem	13	40	47
Výkon bojové služby (u PVO aj.) ^{1/}	17	34	49

Poznámka:

1/ U letectva a PVO bylo celkové umístění výkonu bojové služby mnohem vyšší (na 2. místě za zabezpečování informovanosti).

Tabulka 3

Činnost	Zajímá mě		
	vůbec ne	trochu	hodně
Zabezpečování informovanosti	4	30	66
Služební tělesná příprava	8	26	66
Řešení osobních a rodinných problémů podřízených	6	32	62
Materiální zabezpečování uložených úkolů	7	36	57
Osobní příprava na vojensko-odborná zaměstnání	6	42	52
Zabezpečování volného času a dalších podmínek pro odpočinek a regeneraci sil podřízených	7	40	53
Dosažitelnost k zajištění BoPo	11	33	56
Výkon bojové služby (u PVO aj.)	12	35	53
Zabezpečování finančních výstrojních aj. náležitostí podřízených	6	47	47
Vytváření podmínek pro sebevzdělávání a zvyšování kvalifikace podřízených	6	47	47
Péče o hygienu a zdraví podřízených	11	40	49
Plánování	11	41	48
Péče o stravování podřízených	12	40	48
Řešení služebních problémů	9	46	45
Pravidelná příprava podřízených velitelů a specialistů	11	43	46

Zájem o činnosti spojené s výkonem vojenské služby

Pro velitele je znalost zájmů jeho podřízených velmi výhodná a užitečná. Zájmy totiž vypovídají o tom, co člověk chce, co je pro něho přitažlivé a o co se snaží. Z různorodé škály zájmů je z hlediska pracovní motivace pro velitele nejdůležitější, aby znal, jak jeho podřízené zájímají činnosti, jež jsou bezprostředně spojeny s výkonem vojenské služby.

Výzkum v tomto směru ukázal, že zájem důstojníků a praporčíků se celkově nejvíce soustřeďuje do oblastí péče o podřízené, do oblastí řídicích činností a bojové přípravy. Méně již do sféry zabezpečování bojové pohotovosti, technických a hospodářských činností. Stranou jejich hlavního zájmu pak stojí spolupráce s veřejností a společenskými organizacemi v armádě.

Z hlubší analýzy zájmu o 49 sledovaných činností vyplynulo, že ačkoli existuje mezi různými skupinami vojáků z povolání značná shoda, určité odlišnosti mezi nimi přesto jsou. Podmíněny jsou nejen osobnostně, ale i sociálně, zvláště tím, jakou profesi voják vykonává, u jakého druhu útvaru a na jakém stupni služebního zařazení stojí. Obecně přitom platí, že důstojníky a praporčíky zájímají především činnosti, které považují za důležité, jež bezprostředně tvoří obsah jejich práce a za něž jsou odpovědní.

Jak vypadá situace konkrétně, se nyní pokusím ukázat na příkladu vojáků z povolání, kteří jsou služebně zařazeni u jednotek a útvarů, ale i těch, jež jsou zařazeni na vyšších stupních velení. Toto třídící hledisko volím proto, že uvnitř obou skupin existuje značná podobnost zájmů a také, že je pro užití získaných poznatků v praxi nevhodnější.

Činnosti, o něž důstojníci a praporčíci od jednotek a útvarů pozemního vojska, letectva a PVO projeví největší zájem, jsou uvedeny v tabulce 2 (údaje jsou uvedeny v procentech).

Které činnosti považují za nejzajímavější vojáci z povolání, jež vykonávají vojenskou službu na vyšších stupních velení (od svazku výše), uvádí tabulka 3 (údaje opět v procentech). Z tabulek je zřejmé, že se obě skupiny značně shodují v zájmu o tělesnou přípravu, materiální zabezpečování úkolů, řešení rodinných a služebních problémů podřízených a zabezpečování jejich náležitostí. Shoda je také v zájmu o bojovou službu, osobní přípravu na zaměstnání, hodnocení podřízených, dosažitelnost k zajištění BoPo a péči o stravování, hygienu a zdraví.

Důstojníci a praporčíci od jednotek a útvarů projeví na rozdíl od výše zařazených zájem o kontroly bojové techniky a zbraní, vedení výcviku a manipulaci s materiálem. Na vyšších stupních je pak větší zájem o plánování, zabezpečování podmínek pro regeneraci sil podřízených, jejich vzdělávání a pravidelnou přípravu.

Činnosti, o které vedle spolupráce s veřejností a společenskými organizacemi v armádě projeví vojáci z povolání od jednotek a útvarů nejmenší zájem – viz tabulku 4, a vojáci na vyšších stupních velení – viz tabulku 5 (údaje opět v procentech).

Také z těchto tabulek je možné určit činnosti, o něž mají vojáci z povolání obecně nízký zájem. Jde zejména o vojensko-občanskou výchovu, parkohospodářské dny, většinu kontrolních činností, administrativní činnosti, velitelskou přípravu a přípravu celodenní směny. U jednotek a útvarů se k těmto činnostem navíc řadí porady a shromáždění, velitelsko-štábní a taktická cvičení a ukládání operativních úkolů.

Z celkového posouzení zájmů vojáků z povolání o činnosti vyplývají některá, z hlediska potřeb armády pozitivní, ale i méně příznivá zjištění:

● V souladu s celkovou koncepcí humanizace armády lze velmi příznivě hodnotit výraznou orientaci vojáků z povolání na práci s lidmi. (Všechny sledované činnosti, které tvoří podstatu vedení podřízených a péče o ně, jsou přibližně pro 4/5 vojáků z povolání zajímavé.) Ze srovnání s údaji získanými na přelomu roku 1988 a 1989, kdy zájem vojáků

Tabulka 4

Činnost	Zajímá mě		
	vůbec ne	trochu	hodně
Vojensko-občanská výchova	48	38	14
Parkohospodářské dny	33	52	15
Porady a shromáždění	28	53	19
Vedení dokumentace aj. administrativní činnosti	30	44	26
Kontroly hospodářských činností	27	51	22
Velitelsko-štábní a taktická cvičení	27	50	23
Kontroly volna vojáků	26	49	25
Kontroly organizovanosti života	25	48	27
Velitelská příprava	24	49	27
Ukládání operativních úkolů	21	51	28
Příprava celodenní směny	20	50	30

z povolání o organizování a vedení lidí byl téměř shodný se zájmem o techniku a materiál, vyplývá, že k tomuto pozitivnímu posunu došlo v průběhu uplynulých dvou let.

● S výjimkou služební tělesné přípravy projevují vojáci z povolání nedostatečný zájem o ostatní druhy profesionální připravenosti důstojnického a praporčíkého sboru. Příčiny tohoto nezájmu lze hledat nejen v obsahu, metodice a organizaci přípravy, ale také ve skutečnosti, že vojáci z povolání se cítí na výkon zastávaných funkcí velmi dobře připraveni. (Za málo připravené se považuje pouze 10 % praporčíků, 9 % nižších a 3 % vyšších důstojníků.) Dosud dostatečně nepocítili (opět s výjimkou tělesné přípravy), a proto si ani neuvědomují, že jejich profesionální připravenost je už v mnoha směrech nepostačující nebo zastaralá. (Podle dlouhodobých výsledků výzkumu je tomu tak především z hlediska připravenosti na řízení v mírových podmínkách, na účinné vedení a výchovu podřízených.)

Tabulka 5

Činnost	Zajímá mě		
	vůbec ne	trochu	hodně
Vojensko-občanská výchova	45	43	12
Parkohospodářské dny	37	52	11
Kontroly hospodářských činností	35	46	19
Kontroly organizovanosti života	26	51	23
Kontroly celodenní směny	27	48	25
Kontroly volna vojáků	24	48	28
Vedení dokumentace aj. administrativní činnosti	22	52	26
Příprava celodenní směny	23	50	27
Dozorčí služba	23	49	28
Velitelská příprava	22	50	28

● Obecně nízký zájem o spolupráci s veřejností do určité míry signalizuje, nakolik se daří ve vědomí vojáků z povolání, ale i změnou objektivních podmínek (včetně legislativy) prosazovat myšlenku otevírání se armády společnosti.

● Vzhledem k objektivnímu významu některých činností pro řádné plnění funkcí armády, je nízký zájem části vojáků z povolání o ně přinejmenším varující. (Viz např. zájem o každodenní výcvik, pravidelnou přípravu podřízených velitelů a specialistů, osobní přípravu na zaměstnání a další.)

Závěrem je možné říci, že subjektivně pocíťovaný vztah velké většiny důstojníků a praporčíků k vojenské službě i zájmy o činnosti spojené s jejím výkonem vytvářejí sice ne ideální, ale přesto příznivou situaci pro aktivizaci značné části příslušníků velitelského sboru.

Využít přitom lze nejen jejich zájmů, ale také dostatečně utvořených a rozvinutých vyšších potřeb, zejména pak potřeb uznání, úspěchu a spravedlivé odměny, samostatného tvůrčího jednání, účasti na stanovování cílů a úkolů, uplatnění svých schopností, názorů a návrhů. Zvláště uvědomíme-li si, že uspokojení těchto potřeb se vojákům z povolání dostává spíše od spolupracovníků než od nadřízených.

Všech těchto skutečností je možné správným vedením využít.

Plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc.

PROBLEMATIKA VĚDNÍ A TECHNICKÉ POLITIKY FMO

Práce ve vědě, stejně tak jako v dalších oblastech tvůrčí činnosti, zcela přirozeně vyžaduje svobodu, oprostění se od jakéhokoli reglementování, nebo direktivního zadávání úkolů orgány monopolní moci. Práce ve vědě však také sotva strpí naprostou libovůli nebo analogické podmínky, v nichž si každý může dělat, co chce, v nichž se nemusí ohlížet ani na okolí, ani na podmínky realizovatelnosti.

Tyto okolnosti vedou k tomu, že jsou v posledních desetiletích zpracovávány koncepce, programy a soubory doporučení v oblasti, která je charakterizována jako vědní a technická politika.

Vědní a technickou politiku je možné chápat jako cílově orientovaný soubor podnětů, doporučení, řídicích stimulací a opatření zahrnujících jak ekonomické, tak také mimo-ekonomické stimuly schopné zajistit potřebné směřování výzkumných programů, koncentraci výzkumných kapacit a prostředků v požadovaných směrech.

Dle mého názoru by bylo účelné při formulování vědní a technické politiky uvažovat s následujícími složkami:

- **koncepci cílových struktur** (podpora inovačních shluků, příznivého inovačního klimatu, specifikace časových horizontů a horizontů možných rizik, zajištění žádoucích životních kvalit včetně kvalit zdravotních, ekologických, sociálních a kulturních, specifikace národních priorit ve vědě a technice),
- **specifikací perspektivních výzkumných a inovačních směrů** (včetně možných hranic, omezení a rizik těchto směrů),
- **distribuci nákladů, kapacit, investičních prostředků**, a to zejména se zřetelem na podmínky realizovatelnosti, dostupné a využitelné zdroje, kapacity i možnosti využití externích zdrojů a kapacit,
- **organizačními a institucionálními aspekty vědní a technické politiky** zajišťujícími vhodnou integraci různých kapacit, jejich napojení do sítě domácího a zahraničního výzkumného potenciálu, využití výzkumných asociací a kapacit, jakými jsou akademie či vysoké školy,
- **cílově orientovanou soustavou racionálních činností** (zejména řídicích, rozhodovacích, návrhových nebo hodnotících), která má orientovat, stimulovat a integrovat jiné soustavy racionálních činností.

Pakliže přijmeme a zahrneme do formulace vědní a technické politiky uvedené složky, potom má tato politika všechny podstatné rysy **projektového řízení**.

Komplexní úloha projektového řízení v oblasti vědní a technické politiky je složitou, sekvenčně i hierarchicky uspořádanou soustavou rozmanitých činností. Předpokládá dostatečně zevrubnou systémovou analýzu, která se přitom musí opírat o metodologické aspekty tzv. "měkkých systémů" (systémů, jejichž některé prvky a vazby nelze zcela deterministicky

určit, v nichž je třeba počítat s různou mírou jistoty a mírou neurčitosti, v nichž se uplatní více stupňů volnosti apod.).

Jednotlivé bloky takového složitého systému, tj. jednotlivé dílčí soubory činností a jejich vzájemné vazby, nejenže jsou velmi rozmanité a od sebe značně odlišné, ale lze je zvládnout jen na základě většího počtu podstatných charakteristik, ukazatelů, informačních a znalostních předpokladů. Tradiční síťové modely komplexních činností mohly vystačit s poměrně malým počtem základních atributů jednotlivých bloků tak, aby mohly zachytit a modelovat jejich systémové uspořádání, kapacitní a chronologické parametry. V případě "měkkých systémů" jde nejen o větší rozsahy podstatných parametrů jednotlivých bloků, ale také o kombinace jistějších i méně jistých bloků, o kombinaci určitých dobře předvídatelných, a tedy také jednoznačně určených činností a mnohem méně určitých činností s poměrně velkým stupněm nejistoty, s vyšší mírou rizika.

V soustavě cílevědomě organizovaných a řízených činností tohoto typu, jakým jsou problémy a úkoly vědní a technické politiky, hraje podstatnou úlohu informační a znalostní zabezpečení. Efektivně by se mělo využívat všech dostupných forem systémového hodnocení výzkumných směrů a programů inovační politiky včetně vysokých technologií, hodnocení možných rizik i pravděpodobnostní míry jejich možného výskytu v budoucnosti. Jde o myšlenkový směr nazývaný "hodnocená budoucnost", který představuje syntézu humanistiky, vědecky a technicky orientované racionality.

Aplikace metody projektového řízení ve vědní a technické politice vede k zpřesnění a rozšíření cílových struktur tím, že v koncepcích cílových struktur je možné usilovat o co nejpřesnější a nejvýhodnější odpovědi na otázky jako jsou:

- co chceme a co požadujeme nebo můžeme požadovat ve vědě a technice,
- čeho můžeme dosáhnout vzhledem k dostupným východiskům, podmínkám, kapacitám, zdrojům,
- s čím můžeme srovnávat, jaké modely můžeme použít a jaké vlastní invence, nové proudy nebo cesty musíme hledat,
- jak volit mezi alternativami, podle čeho vybírat, rozhodovat a hodnotit variantní řešení zjištěných problémových situací.

V současné etapě vědeckotechnického pokroku přinášejí nové technické, společenské a hodnotové podmínky, zejména ve vyspělých zemích, i změny celkového hodnotového klimatu činnosti tvůrčích pracovníků ve vědě a technice, mnoho nových rysů. Tyto v zásadě systémové rysy je možné charakterizovat takto:

- Vzniká a uplatňuje se integrující a syntetizující strategie jako cílevědomé posilování vazeb a vzájemných závislostí mezi oblastmi vědní, technické, inovační a investiční politiky.

- Vědní a technická politika počítá se "silnými prvky" pracovníků výzkumné a vývojové základny. Zdůrazňuje podporu a udržení shluků inovací a příznivého klimatu pro inovace ve vědě a technice. Inovačními shluky ve výzkumu se míní tvůrčí aktivity soustředěné obvykle kolem významných tvůrčích osobností a v renomovaných výzkumných školách, také i aktivity zajišťující vysokou úroveň tímové spolupráce, kritičnost a náročnost.

- Jedním z důležitých předpokladů aktivní vědní a technické politiky je vysoká úroveň mezinárodní integrace a dobré fungování informačního transferu.

- Existence flexibility na pracovištích výzkumné a vývojové základny ke sledování nových výzkumných trendů a programů k zabezpečení schopnosti rychle a pohotově se na ně orientovat.

Pakliže je postaven úkol formulovat zásady vědní a technické politiky, doporučuji, veden praktickou snahou po vymezení legislativních zásad pro oblast rozvoje vědy a techniky, vycházet z formulace systémových předpokladů rozvoje předmětné oblasti, ze stanovení zásad racionalizace organizačních struktur pracovišť výzkumné a vývojové základny s ohledem na zabezpečení perspektivních potřeb bezpečnosti a obrany ČSFR, pravidel pro zřizování, činnost a řešení organizací VVZ na základě objektivního hodnocení jejich přínosu,

výkonnosti a efektivnosti. V úvahu dále přicházejí vyjádření zásad zdokonalování systému řízení a nástrojů řízení (pomocí cílů a systému institucionálního a účelového financování jako nástrojů objektivizace výzkumů a řídicích procesů), využitím veřejné soutěže pro objektivizaci výzkumů v oblasti účelového financování a systému akreditačních komisí pro objektivizaci výzkumů v oblasti institucionálního financování. Důležité také je stanovení zásad mezinárodní vědeckovýzkumné spolupráce, transferu technologií a výměny informací pro orientování vlastního výzkumu na slibné vědní obory. Nicméně podstatné bude stanovení ekonomických zásad jako je aktivace zdrojů, optimalizace jejich rozdělení, způsoby přidělování prostředků apod.

Z hlediska obsahového zpracování vědní a technické politiky jako dokumentu se domnívám, že je vhodné stanovené zásady okomentovat a následně zformulovat příslušná opatření.

Příklad takového postupu.

Stanovme kupříkladu zásadu "Nově stanovit správní a odborné kompetence a odpovědnosti v rámci přijaté strategie rozvoje vědy a techniky na všech úrovních řízení Čs. armády a jednoznačně určit přístupy k rozdělování zdrojů."

V komentáři by bylo vhodné např. uvést:

"Základním cílem stanovení zásad politiky FMO ve vědě a technice je dosažení konsensu všech složek a úrovní Čs. armády podléjících se na odpovědnosti, organizování a řízení činností a realizaci jejich výsledků v praxi z oblasti vědy a rozvoje techniky při aplikaci zásad státní politiky do podmínek armády. Kompetence je nutno podpořit vytvořením legislativního a systémového rámce, zavedením adekvátních normativních pravidel, tvorbu ekonomického prostředí a vhodných organizačních struktur i vytvářením předpokladů pro racionální a efektivní vědeckou a výzkumnou činnost. Nové stanovení a následné důsledné dodržování kompetencí na všech úrovních, podléjících se na řízení a realizaci výsledků vědy a výzkumu v armádě, umožní efektivní využívání všech dostupných zdrojů, včetně jejich integrace a také umožní postupné odstraňování duplicit řešených úkolů i kapacit, dále umožní efektivní zaměření výzkumu na prioritní směry rozvoje Čs. armády. Je nutno dosáhnout toho, aby se zásady staly závazné pro všechny úrovně řízení a velení armády a staly se východiskem při řešení všech zásadních otázek rozvoje nejen vědy, ale i strategických problémů řešení obranyschopnosti státu.

K odpovědnosti za oblast rozvoje vědy a techniky:

- Obecně nese odpovědnost za vědeckotechnický pokrok každý subjekt (samostatný organizační celek státní správy nebo akademické obce i samostatný tvůrčí pracovník).

- V konkrétním systému řízení a velení Čs. armády je odpovědnost za rozvoj vědy a techniky delegována do hierarchicky uspořádaných správních a řídicích úrovní. Působení FMO na proces řízení rozvoje vědy a techniky je realizováno v rámci společenské strategie rozvoje vědy a techniky. Za rozpracování této strategie do podmínek Čs. armády nese odpovědnost zástupce náměstka ministra obrany pro strategické řízení a také instituce představující samosprávu vědecké obce v armádě, schválené ministrem obrany.

- Za formulaci a aktualizaci politiky FMO ve vědě, výzkumu a rozvoji techniky, za tvorbu koncepce rozvoje vědy a techniky, za zadávání, schvalování a hodnocení vědeckých úkolů, výzkumných projektů i hodnocení činnosti struktur rozvoje vědy a techniky v Čs. armádě a Civilní obraně ČSFR jako součást komplexní strategie obrany státu odpovídá správa rozvoje vědy a techniky FMO.

- Při rozdělování zdrojů všech typů pro zabezpečení řešení úkolů vědy, výzkumů a rozvoje techniky je nutno odstranit separatismus oblastí věd, stranickost při rozhodování o výši přidělovaných prostředků, naopak způsob rozdělování přísně podřídit účelnosti, efektivnosti a potřebě dosahování vysoké kvality.

Výkonné složky Čs. armády se účastní na organizaci vědecké a výzkumné činnosti

prostřednictvím svých zástupců v odborných poradních orgánech a uplatňováním nepřímých nástrojů řízení, především ekonomických”.

Pokud jde o stanovení příslušných **opatření**, byl by například možný při formulování následující text:

“K vytvoření předpokladů pro efektivější spolupráci vědecké komunity se správními úrovněmi Čs. armády, zejména ve věci směřování vědeckých prací, zaměření výzkumných programů a rozdělování institucionální i účelové finanční podpory rozvoje vědy a techniky bude nutno vytvořit odborný a iniciativní vrcholový poradní orgán, nezávislý na správních složkách, který mimo uvedeného působení bude ovlivňovat propojení vědeckých pracovišť Čs. armády s civilní sférou, především spoluprací s odbornými radami v úrovni republik a federace (Rady pro vědu a technologie)”.

Touto metodou by se mohlo postupovat dále až do vyčerpání všech stanovených zásad.

K uvedenému problematice je vhodné dodat, že při realizaci opatření ke splnění odkomentovaných zásad, zejména v části vědní a technické politiky týkající se techniky, se zpravidla a v našich podmínkách jistě narazí na problém nevyváženosti potřeb a zdrojů. Je proto nutné se starat o dosažení potřebné vyváženosti mezi strategií obrany, potřebami ozbrojených sil a zdroji nezbytnými pro jejich uspokojení. Tedy jinak řečeno - plánování obrany by mělo být založeno na ekonomických hlediscích a mělo by být reálné.

Hlavním obsahem procesu vyvažování potřeb a zdrojů by mělo být nalézání alternativních zdrojově méně náročných způsobů uspokojování potřeb. Výsledek by měl být jednoznačný - realizovány mohou být jen ty programy, pro jejichž realizaci jsou k dispozici potřebné zdroje. Jsou-li omezující podmínky na straně zdrojů rozhodující, měly by být potřeby přizpůsobeny zdrojům.

Vědní a technická politika FMO chápáná podle výkladů shora uvedeném je neodmyslitelnou součástí politik nezbytných pro řešení prevence a odstraňování možných ohrožení státu. K jejímu úspěšnému formulování a neustálému aktualizování nutno respektovat všechny informace dostupné z vyhodnocování alternativ řešení jak možných ohrožení, tak způsobů prevence a odstraňování ohrožení.

Plukovník Ing. Stanislav Stach, CSc.
podplukovník Ing. Jaroslav Krbec

ÚLOHA, POTŘEBY A ZAMĚŘENÍ VĚDECKOVÝZKUMNÉ ZÁKLADNY ČS. ARMÁDY V OBLASTI TECHNICKÝCH A PŘÍRODNÍCH VĚD

Výstavba moderní armády suverénního, demokratického státu není myslitelná bez koncepčního, systémově pojatého rozvoje její vědeckovýzkumné základny (VVZ).

Výchází, svým významem limitující podmínkou modernizace vědeckovýzkumné základny Čs. armády jsou ekonomické možnosti státu. Jejich důsledkem je současný trend omezování zdrojů pro Čs. armádu a finančních dotací pro obranný průmysl.

Tato nová situace vyžaduje zhodnotit přínos vědeckovýzkumných pracovišť pro armádu a hledat cesty jak dosahovat potřebných výsledků při vynaložení minimálních finančních a kapacitních zdrojů.

Identifikace a odborné zhodnocení kvalitativních ukazatelů a kritérií charakterizujících úroveň vědy a výzkumu v Čs. armádě musí vycházet z analýzy současného stavu její vědeckovýzkumné základny, z posouzení struktur, způsobů a forem jejího řízení, a to jak na mikroúrovni, z hlediska daného druhu vojska či služby, tak na makroúrovni, z hlediska řídicích správ FMO.

Účelné bude rovněž zhodnotit metodiky řízení a způsoby rozvoje uplatňované ve vědeckovýzkumných základnách moderních armád, porovnatelných co do početnosti a plnění obranných úkolů s Čs. armádou.

Celý analytický postup bude třeba završit návrhem koncepce a struktury komplexu vědeckovýzkumných pracovišť Čs. armády včetně inovačních podkladů pro rozhodovací činnost vrcholových orgánů řízení a velení, s cílem co nejvíce se přiblížit stavu, kdy nově strukturalizovaná a organizovaná vědeckovýzkumná základna Čs. armády by maximálně přispívala k naplňování potřeb armády, dosahovala reálných vojenských a ekonomických efektů.

Cílové zaměření činnosti VVZ vyžaduje jasně formulovat, co Čs. armáda od své VVZ dlouhodobě očekává, které výzkumné oblasti jsou pro její další rozvoj prioritní a které nemá smysl v další perspektivě rozvíjet, tj. stanovit VVZ jasné postupné cíle.

Trendy vědeckovýzkumné práce v zahraničí

Rozvoji vědy a výzkumu je ve vyspělých armádách věnována značná pozornost.

USA, které disponují nejvyspělejší armádou a nejvyspělejší vědeckovýzkumnou základnou, rozvíjejí všechny oblasti vědy a techniky zcela samostatně, clevědomě i dlouhodobě a jen výjimečně se spoléhají na výsledky zahraničních pracovišť. Mají propracovaný a dobře fungující systém řízení vědy a výzkumné práce, konkursního zadávání projektů

a programů. Na rozvojové programy vynakládají obrovské prostředky a udržují si značný technický a technologický předstih vůči ostatním i vyspělým armádám. V řadě oblastí, jako jaderný výzkum, využití kosmických prostředků, konstrukce letounů "stealth", protiraketová obrana, výzkum paprskových zbraní si udržují bezkonkurenční postavení.

Zejména válka v oblasti Perského zálivu demonstrovala obrovskou převahu a účinnost prostředků využívajících moderních vědeckých a technických poznatků. Byla impulsem k podstatnému zvýšení tlaku na modernizaci výzbroje i techniky a podporu vědecko-výzkumné práce ve většině armád.

Zvýraznění převahy americké vojenské techniky i v 90. letech by měl zajistit rozvoj vybraných 22 klíčových technologií, které budou perspektivní i po roce 2000 a vytvoří podmínky pro další kvalitativní rozvoj ozbrojených sil.

Ve Spolkové republice Německo je vojenskotechnický výzkum a vývoj nedílnou součástí dlouhodobé výstavby ozbrojených sil a je uskutečňován v souladu s plánem rozvoje na nejbližší desetiletí.

Těžištěm zbrojního výzkumu a vývoje jsou zbrojní projekty rozvoje jednotlivých druhů vojenské techniky, které byly na základě revize ministerstva obrany SRN, podle stupně důležitosti rozděleny do pěti skupin, od nepostradatelných projektů až po projekty navržené ke zrušení.

Mezi nepostradatelné projekty byly mimo jiné zařazeny:

- prostředky velení a průzkumu s krátkou reakční dobou (zahrnující např. bezpilotní průzkumné prostředky, robotizované malé průzkumné vozidlo),
- prostředky PVO včetně stíhacího letectva,
- prostředky zajišťující vysokou pohyblivost, palebnou sílu a protitankovou obranu pozemního vojska (např. raketový stíhač tanků, protitankové řízené střely 3. generace, tank "2000" s kanónem ráže 140 mm atd.),
- inteligentní miny k přehrazování a střežení velkých prostorů,
- prostředky vzdušné přepravy, zajišťující operační pohyblivost záloh.

Obecně lze konstatovat, že rozsah využití výsledků vědeckotechnického pokroku ve prospěch ozbrojených sil SRN se v 90. letech nebude oproti předchozím letům snižovat a uplatnění nových poznatků bude zaměřeno na řešení, která zásadně ovlivní bojovou sílu armády.

Francie, na rozdíl od většiny svých evropských spojenců, svůj vojenský rozpočet nesnižuje. V roce 1991 činil 194,5 mld FRF (o 2,7 % více než v roce 1990), což je 15,2 % státního rozpočtu Francie. Z uvedené částky je na výzkum a vývoj (bez nákupu techniky) určeno 15,4 procenta.

Zaměření rozvoje výzbroje a techniky je stanovováno pětiletým zbrojním plánem. Následující, na období let 1993 - 1997, bude schvalován v roce 1992. Na základě zkušeností, posledních let zejména z války v oblasti Perského zálivu, a k naplnění cílů plánované výstavby "Armády 2000" budou zařazeny některé nové úkoly, zejména:

- zdokonalení účinnosti radioelektronického boje (REB),
- vybudování účinného systému získávání průzkumných zpráv,
- zdokonalení systému materiálně technického zabezpečení (MTZ) a vojenské dopravy,
- rozvoj protitankových řízených střel,
- posílení a profesionalizace vojska pro rychlé nasazení.

Menší evropské státy nejsou schopny samostatně rozvíjet vojenství a výzbroj v celém rozsahu, většinou se ale snaží alespoň v některých oblastech dosahovat špičkových výsledků. Při tvorbě své vědeckotechnické politiky se snaží potřeby svých armád zabezpečovat v první řadě vlastním vývojem a výrobou, v dalším pořadí kooperačními dohodami či licenční výrobou a teprve v posledním pořadí čistým nákupem techniky v zahraničí. Mají zájem o zapojení vlastních vývojových a výrobních kapacit do mezinárodních programů, které

umožňují zvyšovat technologickou úroveň vlastního průmyslu a vytvářet protihodnotu částečně kompenzující náklady na dovoz techniky.

Velká pozornost je věnována tzv. "spin off" využití výsledků vojenského výzkumu v civilní oblasti a v poslední době i naopak, širšímu využívání výsledků civilních programů ve vojenských projektech.

Dalším často používaným termínem v oblasti technického rozvoje je využívání tzv. "duálních technologií", který znamená, že již výzkumné a vývojové etapy jsou zaměřeny tak, aby výsledků mohlo být využito jak ve vojenské, tak i civilní sféře. Oba tyto trendy umožňují lépe se vyrovnávat s náklady na čistě vojenský vědeckotechnický rozvoj.

Přehled prostředků vynakládaných v r. 1991 některými státy na vojenský výzkum a vývoj - viz **tabulku**.

Tabulka

	Počet obyvatel (mil.)	Národní důchod (mld.\$)	Početní stav armády (tis.)	Výdaje na obranu (mil.\$ % ND)	– z toho:	
					výzkum a vývoj (mil. \$ %)	nákup (mil. \$ %)
USA	246,00	4839,0	2140,0	$\frac{298\ 000}{6,1}$	$\frac{38\ 000}{13}$	$\frac{77\ 900}{26}$
FRANCIE	55,90	942,0	485,0	$\frac{35\ 700}{15,2}$	$\frac{5\ 330}{15,4}$	
NĚMECKO	78,00	1202,0	495,0	$\frac{63\ 300}{5,2}$	$\frac{2010}{3,2}$	$\frac{9200}{20}$
ITÁLIE	57,40	998,3	391,0	$\frac{19\ 478}{2,0}$	$\frac{598,0}{3,1}$	$\frac{2572}{13,2}$
RAKOUSKO (1989)	7,70	150,0	38,0	$\frac{1502}{1,0}$	—	$\frac{314}{20,9}$
FINSKO	4,96	128,4	30,0	$\frac{2425}{1,9}$	$\frac{6,6}{0,3}$	$\frac{646}{26,6}$
DÁNSKO	5,30	122,3	31,0	$\frac{2392}{2,0}$	—	$\frac{446}{18,7}$
ČSFR	15,68	24,6	135,4	$\frac{862}{3,5}$	$\frac{19,0}{2,2}$	$\frac{100}{11,6}$

Zobecnění tendencí v rozsahu a zaměření rozvoje výzbroje a vojenské techniky ve vyspělých zemích vede k dlčím závěrům:

- v podstatě ve všech zemích probíhající revize zbrojních projektů vycházejí z nové

vojenskopolitické situace a směřují ke snahám budovat dobře vyzbrojené a méně početné armády s optimálním stupněm profesionalizace,

- i státy s vyspělou ekonomikou musí řešit problém omezování prostředků určených na obranu stanovením a dodržováním priorit ve výstavbě svých ozbrojených sil. Za preferované oblasti rozvoje výzbroje a vojenské techniky jsou považovány zejména:

- moderní prostředky velení, průzkumu a REB,
- účinné palebné prostředky pozemního vojska, zejména protitankové,
- uplatňování prvků moderní elektroniky, robotiky a umělé inteligence ve zbraních, zbraňových systémech a munice,
- zabezpečení vysoké pohyblivosti vojsk včetně efektivního systému MTZ,
- účinné prostředky PVO,
- technika, související s výstavbou a životem méně početné armády s vyšším podílem profesionálních příslušníků,
- rostoucí důraz je kladen na efektivní mezinárodní spolupráci v aplikovaném výzkumu a vývoji.

Úloha a místo VVZ Čs. armády

Jednotlivá pracoviště technické části VVZ Čs. armády zabezpečují rozvoj technických oborů nezbytných pro inovaci výzbroje a vojenské techniky, výzkum a vývoj nových druhů této techniky, který pro specifickou povahu není možné zabezpečit u civilních organizací, případně řídit výzkumné a vývojové práce v organizacích civilního sektoru. V omezeném rozsahu se podílejí také na výrobě této techniky. Zabezpečují vývojové zkoušky výzbroje a vojenské techniky, přejímají zkoušky během sériové výroby zbraní a munice, realizují úkoly provozního výzkumu, včetně problematiky spolehlivosti, diagnostiky a ukládání, zabezpečují normotvornou činnost, expertizu a revize.

V oblasti vědecké práce jde zejména o:

- zpracování odborných studií a rozborů,
- řešení dílčích vědeckých problémů v oblastech své působnosti.

V oblasti výzkumu o:

- zpracování návrhů zadání vědeckých a výzkumných úkolů a organizování konkursního řízení pro získání řešitele,
- řešení výzkumných problémů v oblasti působnosti,
- uzavírání hospodářských smluv, průběžné kontrolování a ovlivňování výzkumných prací a financování výzkumných úkolů,
- spolupráci s civilními organizacemi při zadávání úkolů základního a aplikovaného výzkumu a sledování jejich řešení, navrhování způsobu využití výsledků výzkumu při plnění úkolů rozvoje vojenské techniky (RTV),
- plnění úkolů aplikovaného výzkumu.

V oblasti vývoje:

- zpracování taktickotechnických požadavků na vývoj,
- řešení úkolů vývoje vojenské techniky nebo zabezpečení jejich vývoje u jiných vojenských či civilních organizací,
- uzavírání hospodářských smluv s jinými organizacemi,
- zpracování návrhu programů a metodik kontrolních zkoušek,
- spolupráci při zavádění nové techniky do výzbroje Čs. armády.

V oblasti výroby:

- spolupráci při zpracování harmonogramů výroby, zkoušek a vyhodnocování závěrů zkoušek ověřovací série,

- zabezpečení činností spojených s přepracováním licenční technické a provozní dokumentace a vývojovými pracemi vyplývajícími z nutných konstrukčních úprav,
- spolupráci při zpracování technické dokumentaci pro sériovou výrobu a kontrolu jejího plného respektování,

- u některých ústavů vlastní výrobní činnost.

V oblasti zkoušek:

- předepsané zkoušky v rámci řešení úkolů RVT,
- ověřování technických parametrů vzorků nabízené vojenské techniky pro rozhodování o nákupu,

- ověřování nové vojenské techniky z hlediska bojové efektivity, servisu, provozu ap.

V oblasti provozních úkolů:

- zabezpečení pomoci vojskům při výcviku, školení, vyhodnocování a zabezpečení spolehlivosti a provozu vojenské techniky.

Ústavy VVZ Čs. armády v oblasti technických a přírodních věd v uplynulém období aktivně přispívaly k naplňování potřeb armády, k jejímu vybavení výzbrojí a vojenskou technikou československé produkce. I když efektivnost činnosti jednotlivých ústavů byla rozdílná, celkově odpovídala společenským podmínkám. Výjimečně bylo dosahováno i významných vědeckých objevů. Těžiště činnosti ústavů bylo v aplikovaném výzkumu a vývoji.

V řadě oblastí bylo dosahováno výsledků, které překračovaly československý průměr. Týká se to především některých prací ve Výzkumném ústavu chemie, ochrany proti zbraním hromadného ničení a materiálů 070 Brno, ve Výzkumném elektronickém ústavu 060 Liptovský Mikuláš a jeho pracovištích v Brně a Praze, ve Výzkumném ústavu pozemního vojska 010 Vyškov, jeho středisku Slavičín.

K významnějším výsledkům práce jednotlivých ústavů patří:

VÚ 010:

Vývoj souboru ručních zbraní ráže 5,45 mm (samopal, krátký samopal a kulomet) Lada (světová úroveň), samohybný protiletadlový komplet Strop, systém řízení palby dělostřelectva PRÁM/P, bezkontaktní zapalovač Roh, zabezpečení licenční výroby protitankového raketového kompletu Konkurs, vývoj prostředků dálkového minování Kuš, Křižná, Křižan, vývoj a zavedení do výzbroje bojového průzkumného vozidla Svatava, vývoj vyprošťovacího tanku VT-72, aj.

VÚ 030:

K hlavním výsledkům práce ústavu patří řízení vývoje výcvikového systému, včetně letounu L-39MS (světová úroveň), kde byl ústav odborným garantem řešení a podílel se na řešení dílčích částí, řízení vývoje letištního radiolokátoru Komár, dálkového ovládání prostředků radiotechnického zabezpečení Dálka-2 a bezobslužné rádiové stanice Besta-2. Vývojově byly řešeny spouštěcí zdroje, blížeji stanice, letištní světotechnické prostředky a dílenské soupravy, letecké průzkumné provozovny, meteorologická stanice Meteor a některé letecké zbraňové systémy, jako zavedení neřízených raket GRAD-L a další.

VÚ 060:

K významným výsledkům práce ústavu patří vyřešení ve spolupráci s čs. průmyslem radiotechnického pátrače Tamara (světová úroveň), vývoj systému řízení a velení PVO MASIV, vývoj a výroba počítačů taktického stupně řady POTAS, mobilních počítačů řady MOMI, mobilních radiostanic Kavka, polního systému zjišťování osob a techniky, vývoj a výroba analyzátoru radiotechnických signálů, vývoj a výroba řady tankových a střeleckých тренаžérů a simulátorů Trenažér, IMZA, SIMO-1 a řady dalších úkolů.

VÚ 070:

K významným výsledkům práce ústavu patří soubor výzkumných úkolů, které předcházely vývoji prostředků radiačního a chemického průzkumu a protichemické ochrany, zejména "výzkum konstrukčních prvků ochranných masek" a "základní fóliové materiály pro prostředky jednorázového použití", "výzkum mycích procesů speciální očištění" aj.

Vývojově byl realizován ochranný oděv pro specialisty OPCH-90 (světová úroveň), pozitivně ověřený naší jednotkou v Saúdské Arábii, umožňující 24hodinový pobyt v zamořeném prostoru, nová ochranná pláštěnka PO-90, přístroj radiačního průzkumu pro vševojskové jednotky DP-86, včetně testu a simulátoru, automobil pro odmořování speciální techniky ST-T-815 Objem aj.

VÚ CO:

K významným výsledkům práce ústavu patří v oblasti prostředků individuální ochrany vývoj dětské kazajky DK-88 k ochraně dýchacích cest dětí od 1,5 do 3 let, která představuje světovou špičku. V oblasti dozimetrické techniky souprava radiometru DC-3E-83 využívaná nejen v ČSFR, ale i u orgánů hygienické služby a v jaderných zařízeních ke kontrole radioaktivity aj.

Většina ústavů je vybavena dostatečnou přístrojovou a experimentální základnou, výpočetní technikou a disponuje přiměřeným výrobním strojovým parkem. Výzkumný ústav 060 Liptovský Mikuláš a Výzkumný ústav 010 Vyškov jsou umístěny v moderních objektech, vybudovaných a účelově vybavených značnými náklady v posledních letech.

Ústavy mají neveliké jádro zkušených vysoce kvalifikovaných pracovníků, kteří jsou nositeli vědeckotechnického pokroku v oblastech působnosti. Kvalifikační předpoklady většiny pracovníků VVZ Čs. armády jsou na dobré úrovni.

Ústavy udržují pracovní vazby téměř se všemi civilními organizacemi a podniky v ČSFR, které mají předpoklady podílet se na výstavbě Čs. armády, prostřednictvím hospodářských smluv řídí činnost rozsáhlých výzkumných a vývojových kapacit v civilním sektoru.

Určité rezervy jsou ve spolupráci a využívání vědecké a výzkumné kapacity vojenských vysokých škol pro potřeby technického rozvoje realizovaného vědeckovýzkumnými pracovišti Čs. armády.

Vědeckovýzkumná základna Čs. armády je stále značně izolována od vědeckotechnického pokroku v zahraničí, nejsou vytvořeny předpoklady pro možné zapojení do evropských, či světových programů rozvoje vědy a výzkumu.

Organizační uspořádání a teritoriální rozmístění jednotlivých ústavů a pracovišť se vytvářelo v průběhu dlouhého období. Většinou bylo diktováno požadavky minulé vojenské doktríny a jen zřídka se opíralo o tradice jednotlivých pracovišť a koncepční posouzení potřeb perspektivního zaměření rozvoje vědy a výzkumu v Čs. armádě.

Negativně se do činnosti ústavů promítá určitá strnulost tabulkové struktury, která nedovoluje operativně vytvářet pružné pracovní týmy k řešení komplexních problémů.

Rozpočtová forma hospodaření nepůsobí ekonomický tlak na dosahování špičkových výsledků a zatím nevytváří podmínky pro zadávání řešení vědeckovýzkumných úkolů konkursním způsobem.

Zaměření činnosti VVZ v následujícím období

Zásadní změny, vyvolané respektováním obranné doktríny ČSFR, přijatých zásad obranné dostačnosti, stanovených limitů počtů hlavních druhů výzbroje, probíhajících organizačních změn v Čs. armádě i výrazného snížení výdajů na obranu vyvolávají potřebu změn v tvorbě koncepce zabezpečování výzbroje a vojenské techniky Čs. armádou.

Provedené rozbory (viz např. "Koncepte aplikovaného výzkumu...") ukazují, že Čs. armáda se v následujícím období bude muset, zejména z ekonomických důvodů, opírat především

o modernizaci již zavedené výzbroje a vojenské techniky, v kombinaci s dovozem moderní techniky ze zahraničí, který bude mít, zejména v nejbližších letech, omezený rozsah. Významnou roli při zabezpečení armády moderní výzbrojí bude muset sehrávat vědecko-výzkumná základna Čs. armády a do značné míry i vojenské opravárenské podniky.

Základním cílem výzkumných a vývojových prací v prvních etapách přestavby Čs. armády bude především výzkumné a vývojové rozvinutí perspektivních oborů nové techniky tak, aby mohl být ve druhé polovině 90. let vývojově zabezpečován a následně dodávkami usku-tečňován přechod armády ke stavu, charakterizovanému kvalitativně vyšší úrovní výzbroje a vojenské techniky. Je nezbytné, aby ve vybraných oblastech bylo dosaženo žádoucího předstihu rozvojových programů, který umožní produkovat československou výzbroj a vojenskou techniku s parametry odpovídajícími světovému standardu.

Analýza současného stavu, úrovně výzbroje a vojenské techniky nacházející se ve výzbroji Čs. armády, respektování základních programových dokumentů její výstavby a trendů rozvoje této oblasti ve světě vede k závěru nezbytně soustředit síly a prostředky na čtyři oblasti, ve kterých nejvíce zaostává a které jsou rozhodující pro hodnocení celkové úrovně armády:

- *Zvýšení úrovně automatizace velení, řízení a spojení,*
- *Zvýšení úrovně a účinnosti průzkumu a prostředků radioelektronického boje.*
- *Zvýšení efektivnosti obranných zbraňových systémů.*
- *Technické a týlové zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace armády, včetně ochrany vojsk a obyvatelstva.*

Při zvyšování úrovně automatizace velení, řízení a spojení je třeba, aby vědecko-výzkumná základna Čs. armády zabezpečila zejména koncepční a systémové projekční práce, zpracování jednoznačných zadání pro jednotlivé subdodavatele a koordinaci jejich činnosti při reálné výstavbě sítí. Současně bude nezbytné navrhnout a vyřešit komunikační, řídicí a bezpečnostní podsystémy, podílet se na řešení prostředků budované nové spojovací sítě a sítě přenosu dat. Projekční činnost bude muset vycházet z hluboké znalosti potřeb vojsk a jednotlivých řídicích stupňů, představ o rozsahu a směrech informačních toků, objemu uchovávané informace a neefektivnějších způsobech jejich zpracování.

Při návrhu a realizaci systémů automatizace velení i při modernizaci spojovacích systémů bude třeba širěji využívat zkušeností zahraničních armád, nabídek dodávek dílčích zařízení i systémů zahraničními firmami a zabezpečit sladění těchto prací s programy informatizace Čs. armády a ČSFR.

Vědeckovýzkumná základna Čs. armády má předpoklady, při účinné kooperaci čs. průmyslu, řešit problematiku VKV radiových stanic, radioreléových stanic a některých prvků automatizovaných systémů. I zde by byla přínosem kooperace se zahraničními firmami. Samostatně je možné rozvinout a zabezpečit práce v oblasti utajovací a šifrovací techniky.

Při zvyšování úrovně a účinnosti průzkumu a prostředků REB může vědecko-výzkumná základna Čs. armády navázat na tradici a dobrou úroveň radiotechnických průzkumných zařízení a pokračovat ve vývoji nové generace radiotechnických pátráčů. Perspektivní zůstává oblast bezpilotních prostředků, pátráčů a zařízení umožňujících automatickou integraci, přenos a zpracování informací získaných pasívními a aktivními prostředky radiotechnického průzkumu. Zvýšenou pozornost bude třeba věnovat automatizaci systémů řízení a velení REB, průzkumu i jejich vzájemnému propojení.

Limitujícím předpokladem zvýšení účinnosti průzkumu a zbraňových systémů je rozvoj prostředků nočního vidění, rozvoj prostředků detekce a zpracování obrazů v infračervené oblasti spektra.

Při zvyšování efektivnosti zbraňových systémů může vědeckovýzkumná základna Čs. armády zabezpečit systémové rozpracování přístupů zvýšení účinnosti dělostřelectva, letectva, PVO, protitankové obrany, zatarasování a maskování. Pozornost bude třeba věno-

vat problematice modernizace obrněné techniky, letounů, rozvoji inteligentní munice a ručních zbraní.

Technické a týlové zabezpečení procesu humanizace a profesionalizace armády bude třeba zaměřit na zvyšování podílu automatizace, robotizace v bojové činnosti, rozvoj trenažérové techniky, technických prostředků střežení a ostrahy, vyrozumívání, snížení pracovní a časové náročnosti při obsluze, či ošetřování vojenské techniky, výrazné zkvalitnění péče o vojáka, hospodaření s materiálem a zvýšení úrovně týlového zabezpečení vojsk.

Významnou součástí vědeckovýzkumných prací se musí stát důsledné zohledňování ekologických stránek činnosti Čs. armády, minimalizace negativních dopadů na životní prostředí, zabezpečení technických prostředků pro zjišťování i odstraňování ekologických havárií a ochranu obyvatelstva.

K omezení může dojít zejména v rozsahu úkolů spojených s vývojem a zkušebnictvím v oblasti tankové a obrněné techniky.

Domníváme se, že však bude nezbytné prohloubit spolupráci a koordinaci vědeckých prací mezi pracovišti vědeckovýzkumné základny, vojenskou akademií a vojenskými vysokými školami. Přitom těžiště vědecké práce a základního výzkumu musí být na vysokých školách.

Jsmo toho názoru, že potřeba vysoké hospodárnosti a úspornosti znamená omezit se v podmínkách armády jen na ty výzkumné činnosti, které nelze zabezpečit v civilní sféře. Hledat takové formy výzkumné činnosti, jež umožní dosáhnout stanovených cílů co nejlevněji a nejefektivněji. Současně je třeba prolomit bariéry, které dosud brání zapojení vědeckovýzkumných pracovišť do širší mezinárodní spolupráce.

Bude také žádoucí zhodnotit, jak v podmínkách tržní ekonomiky rozvíjet, či utlumovat procesy modernizace výzbroje vlastními, československými výzkumnými a výrobními kapacitami, co lze vhodně řešit nákupem know-how pro modernizaci technologií, výrobního zařízení obranného průmyslu, případně jak reálný je dovoz výzbroje a vojenské techniky ze zahraničí pro spolehlivé zajištění obranyschopnosti ČSFR.

Činnosti výzkumných ústavů v oblasti technických a přírodních věd by měla být i v budoucnosti zaměřena zejména na aplikovaný výzkum, vývoj, stavbu prototypů, návrhy technologií a zkušebnictví.

Jeví se nám jako nezbytnost postupně vytvářet organizační a finanční podmínky pro zlepšení kontaktů vědeckovýzkumných pracovišť s obdobnými pracovišti v zahraničí. Jde jak o různé formy kursů, školení, výměnných pobytů a stáží, tak zejména o zapojení do konkrétních řešitelských týmů. K tomu mohou ústavy napomáhat vysokou vědeckou úrovní svých výsledků, publikační a přednáškovou činností tak, aby zahraniční pracoviště měla o spolupráci zájem.

Vlastní výzkum, vývoj a výroba v podnicích čs. průmyslu, případně opravárenských podnicích Čs. armády zůstanou prozatím i nadále hlavní formou naplňování cílových programů při rozvoji výzbroje a vojenské techniky, a to zejména z důvodů ekonomických. Přitom úroveň vědeckovýzkumných a vývojových prací se nepodaří zásadně pozvednout bez zapojení jednotlivých pracovišť do mezinárodní kooperace. Zvýšení úrovně těchto pracovišť cestou nákupu know-how, licencí a rozšířením zahraničních výzkumných, vývojových i výrobních kooperací bude mít pozitivní ekonomické důsledky pro celé národní hospodářství.

VĚDA A TECHNOLOGIE K PODPOŘE HOSPODÁŘSKÉHO RŮSTU V NATO

Program NATO: Věda pro stabilitu

Součástí "třetí dimenze NATO" je i vytváření podmínek, ve kterých věda a technologie mohou efektivně přispívat k hospodářskému růstu a sociálnímu obohacování. Výrazem odhodlání členských států NATO plnit ustanovení článku 2. Smlouvy o NATO "vytvářet podmínky pro stabilitu a blahobyt" je iniciativa **Věda pro stabilitu**. Iniciativa dokazuje, že i poměrně skromné programy mohou zvyšovat inovační schopnost celého státu i jeho schopnost efektivně využívat výsledků výzkumu za předpokladu, že program je pečlivě připraven a jeho řízení dokáže soustředit získanou pomoc do oblastí, které vytvářejí účinek násobení prospěchu.

Program Věda pro stabilitu byl připraven Vědeckým výborem NATO již v roce 1979 jako odpověď na rostoucí rozdíly v úrovni vědy a technologií dosažené jednotlivými členskými státy NATO. Jeho konkrétním cílem bylo pomoci uspokojit naléhavé potřeby rozvoje vědy a technologií v Řecku, Portugalsku a Turecku.

První etapa programu byla zahájena v roce 1981. Zahrnovala celkem 15 programů výzkumu a vývoje s trváním 4 až 5 let. Realizace každého programu sledovala specifické cíle při vývoji a využití technologie pro řešení konkrétních problémů v různých oblastech - zemědělství, zdravotnictví, rybolovu, informační technologie, surovinových zdrojů, energetiky, komunikací aj. Značně rozšířená druhá etapa programu, schválená Radou NATO pro období 1987 až 1992, zahrnovala celkem 36 projektů.

Cíle a výsledky programu Věda pro stabilitu

Základním cílem programu je napomáhat upevňování národních vědeckých a technologických struktur. Cíle je dosahováno finanční podporou vytváření zdravě založených a dobře organizovaných výzkumných týmů. Na financování výzkumu a vývoje se podílí NATO ve spolupráci s každým hostitelským státem. Příspěvek NATO na každý jednotlivý projekt může dosahovat nebo i přesahovat částku 1 milion USD. Příspěvek může být využit k nákupu moderních laboratorních přístrojů a zařízení, hrazení cestovních nákladů, nákladů na vzdělání a výcvik členů výzkumných týmů. Každý člen výzkumného týmu tak získává možnost spolupracovat nebo využívat rady nejlepších odborníků ze všech členských států NATO.

Tento přístup umožňuje využívat nejmodernějších technologií k ovlivňování řešení problémů národní důležitosti, současně i využívat značně posílených národních zdrojů technického a manažerského talentu pro efektivní řízení, realizaci budoucích projektů aplikovaného

výzkumu a vývoje. Program Věda pro stabilitu má jednoduchou organizační strukturu a je pružně řízen. V důsledku toho jeho mechanismus pracuje s nízkými režijními náklady. Personálním zabezpečením odpovídá okamžitým potřebám velkého množství různých projektových týmů.

Program Věda pro stabilitu přináší konkrétní přínos využitím vyvinuté technologie jak v průmyslu, tak současně i v sociální oblasti. Vedle vytvoření komerčně využitelného výrobku nebo technologie zpravidla umožňuje získat inženýrům znalosti v nových vědních směrech a zabezpečit transfer technologie do jiných oblastí průmyslové činnosti. Technická řešení jsou často přejímána do různých sociálních systémů, zejména do zdravotnictví.

Technologický odstup

Mezi úrovní technologií, které jsou používány v jednotlivých státech světa, existují propastné rozdíly. Pro vyjádření inovační schopnosti státu, schopnosti vytvářet bohatství a blahobyt, zvyšovat životní úroveň občanů se často používají nepřímé ukazatele, zejména podíl zdrojů určených pro výzkum a vývoj na hrubém domácím produktu a na celkovém počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ze statistik Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj vyplývá, že méně vyvinuté členské státy NATO vydávají na výzkum a vývoj pouze 7 až 35 % částky, kterou na tyto účely věnují průmyslově vyspělé státy světa.

Přestože se Řecku, Turecku a Portugalsku podařilo dosáhnout v osmdesátých letech značného růstu nákladů na výzkum a vývoj, nebyly tyto země schopny udržet tempo technologického růstu předních států NATO a technologický odstup se dále zvětšil. Část hrubého domácího produktu věnovaná na výzkum a vývoj nestačila udržet krok ani s rychlým růstem národního hospodářství. Výdaje průmyslu na výzkum a vývoj dosahují v Řecku, Turecku a Portugalsku pouze 10 až 25 % celkových výdajů na tyto účely, zatímco v USA, Francii, Itálii a Japonsku se pohybují v rozsahu 40 - 70 %. Všechny tři uvedené státy (Turecko velmi podstatně) trvale zvyšují počet vědců a inženýrů, pracujících ve vědě a výzkumu. Ale jejich podíl na celkové pracovní síle představuje pouze asi osminu podílu dosaženého v USA. Jejich omezený počet a omezená produktivita není výsledkem nízké kvality vědců či inženýrů, ale převážně důsledkem nedostatečně rozvinuté infrastruktury vědy, omezených příležitostí komunikovat a spolupracovat s předními vědci vyspělejších států. To jsou klíčové oblasti, ve kterých podpora poskytovaná programem Věda pro stabilitu může sehrát důležitou úlohu.

Kritickým úkolem je usnadnit transfer technologií z akademických institucí do průmyslu podstatným zvýšením jejich spolupráce. Jedním ze základních cílů programu Věda pro stabilitu je proto poskytovat konkrétní pomoc při stimulaci procesu transferu technologií.

Roční rozpočet programu Věda pro stabilitu dosahuje výše 160 miliónů belgických franků (přibližně 4,5 miliónu USD). Státy, které se účastní programů, poskytují trojnásobek této částky formou zajištění potřebného vědeckého a technického personálu, hrazením jeho platů, cestovních a dalších výloh, placením výrobků a služeb, které mohou být nakoupeny na domácím trhu. Účastnické státy dávají samozřejmě k dispozici potřebná zařízení a laboratoře, ve kterých je projekt uskutečňován, a hradí provozní náklady. Celkově tak prostředky věnované na dobře definované projekty v rámci programu Věda pro stabilitu dosahují podílu 2 až 3 % nákladů na výzkum a vývoj každého příslušného státu.

Značný význam pro rozvoj a upevňování vědecké i technologické infrastruktury mají velké programy financované Evropským společenstvím. Programy Evropského společenství spojující akademický a průmyslový výzkum jsou vysoce kompetitivní. Důsledkem toho je, že méně zkušené instituce a společnosti ve veřejné soutěži neobstojí. Jejich přístup k účasti na programech ES je omezen. Program Věda pro stabilitu umožňuje takovým výzkumným institucím a skupinám získat potřebné zkušenosti, představuje pro ně cizozemý můstek pro vstup do programu ES. V řadě případů tento program dovedl výzkumné skupiny k účasti nebo dokonce i k vedení programů celoevropského významu.

Pružnost programu Věda pro stabilitu

Program Věda pro stabilitu nepatří mezi programy, které se omezují pouze na financování a zapomínají na ostatní souvislosti. Program zabezpečuje nejen peníze, ale i nástroje, řízení a příležitosti získat zkušenosti z oblasti efektivního řízení všech zdrojů, které jsou potřebné pro realizaci cílově zaměřeného výzkumného projektu.

Ředitelé výzkumných projektů mají plnou odpovědnost a tomu odpovídající pravomoc. Disponují bankovními účty, odpovídají za plány práce, rozpočty, harmonogramy prací, postup prací, ale i dosažené výsledky a za podávání zpráv o postupu prací, jakož i o čerpání finančních prostředků. Využití finančních prostředků NATO upravuje jen několik málo pravidel. K usnadnění administrativy a vedení dokumentace slouží určité standardní procedury. Minimální byrokracie neodvádí členy týmu od vlastní práce.

Projekty pro program Věda pro stabilitu jsou předkládány nejdříve národním orgánům, které pomáhají při jejich formulování. Projekty, které nejlépe odrážejí národní priority, jsou doporučeny pro výběrové řízení organizované programem Věda pro stabilitu.

Výběr provádí panel nazvaný Řídící skupina. Tu tvoří devět vyšších představitelů řízení vědy z devíti členských států NATO. Projekty, které mají být v rámci programu financovány, vybírá řídící skupina na základě diskuse s navrhovatelem a rozboru plánů projektu. Plán projektu je komplexní dokument, který vytyčuje cíle, navrhuje metodologie, podrobně specifikuje plány práce, obhazuje rozpočet a stanovuje odpovědnost jednotlivých účastníků projektu.

Dává se přednost koncepci, aby jeden projekt realizoval jeden tým, složený z vědců a inženýrů z několika účastnických institucí. Jediný integrovaný výzkumný tým je veden ředitelem projektu, kterým je zpravidla hlavní navrhovatel a člen sponzorské instituce. Každý ředitel projektu věnuje práci na projektu většinu svého pracovního času (často 100 %).

Celkové řízení a administrativní zabezpečení programu Věda pro stabilitu je svěřeno **Úřadu programu**, který je součástí odboru vědeckých záležitostí v **Hlavním stanu NATO** v Bruselu. Úřad programu zahrnuje ředitele programu, zástupce ředitele a sekretáře. Tato malá skupinka sleduje podrobně přibližně 36 souběžně probíhajících programů, zabezpečuje personální řízení a manažerské poradenství pro tyto různorodé projektové týmy, pomáhá vytvářet strategie pro jejich efektivní spolupráci k dosažení dohodnutých cílů. Pravidelné návštěvy (dvakrát ročně v místě realizace každého jednotlivého projektu) umožňují vytvořit potřebné osobní vztahy, které napomáhají udržovat pozorné, odpovědné a pružné řízení programu. Často pouhý telefonní hovor, kdy Úřad programu zavolá výrobce v jiném členském státu NATO, může vyřešit složitý problém specifikací, záruk za platby nebo urychlit dodávku laboratorního zařízení objednaného ředitelem projektu. Náklady na všechnu tuto podporu a osobní péči jsou pozoruhodně nízké. Na podporu činnosti Úřadu programu se věnuje méně než 6 % rozpočtu programu (včetně všech platů, zařízení kanceláří Úřadu, cestovních nákladů a nákladů na schůze Řídící skupiny).

Tři desetiletí styku s vědeckými komunitami členských států NATO vytvořila situaci, kdy **Odbor vědeckých záležitostí NATO** je ve styku s rozsáhlou sílí předních odborníků mnoha oblastí vědy. Tito odborníci jsou často požádáni, aby se stali konzultanty pro různé projekty programu Věda pro stabilitu. Konzultant zahajuje svou činnost po principiálním schválení projektu Řídící skupinou. Nejprve pomáhá formulovat definitivní plán projektu, později projektový tým ideově vede, poskytuje mu odborné rady a pomáhá upravovat plány práce týmu s cílem překonat neočekávané problémy. Pravidelně projektový tým navštěvuje, hluboce se zajímá o dosahovaný pokrok při řešení a často pomáhá mladým pracovníkům usilujícím o získání akademicko-vědeckého titulu. Všem členům projektového týmu pomáhá konzultant rozšiřovat vědecký a lidský horizont, navazovat trvalá spojení s výzkumnými pracovníky v jiných státech.

Synergický efekt programu Věda pro stabilitu

Hlubkový rozbor programu Věda pro stabilitu, provedený nezávislým mezinárodním týmem odborníků, dospěl k závěru, že program plní své cíle: Závěrečná zpráva zdůrazňuje, že efektivnost programu je zvyšována synergickým multiplikačním faktorem. Ve většině projektů synergický efekt zahrnuje tyto klíčové výsledné oblasti:

- rozšiřování vědeckých a technických informací o dosažených výsledcích výzkumu,
- přípravu nových odborníků pro řízení výzkumu,
- přesun odborně připraveného personálu do průmyslu,
- vytváření pevných vztahů mezi výzkumnými pracovníky a uživateli technologií.

Trvalé přínosy programu Věda pro stabilitu

Vědecký výbor NATO dospěl k závěru, že stimuly spočívající v příležitosti styků s předními vědci a inženýry ostatních členských států NATO jsou přinejmenším stejně významné jako finanční podpora získávaná prostřednictvím programu Věda pro stabilitu. Uskutečňování programu bylo mocným impulsem pro rozhodnutí některých vlád zvyšovat podíl výdajů na výzkum a vývoj, rozšiřovat vědeckou a technologickou infrastrukturu a zahájit třetí etapu programu pro období po roce 1992.

Program Věda pro stabilitu v průběhu 10 let své existence sponzoroval 50 projektů různého zaměření, přičemž realizace projektu trvala zpravidla 3 až 5 let. Téměř všechny projekty byly úspěšné na úrovni akademické, manažerské i technologické. Na akademické úrovni program umožnil získat velký počet vědecko-akademických titulů a podstatně rozšířit poznání. Na manažerské úrovni program umožnil získat členům interdisciplinárních týmů z akademické komunity, průmyslu a veřejného sektoru cenné zkušenosti, připravit je na efektivní využití výsledků vědy a technologií. Za největší přínos programu se považuje skutečnost, že využití projektů výzkumu a vývoje vedlo k osvojení nových technologií uživateli.

Plukovník v zál. Ing. Milan Š l á d e č e k, DrSc.,
plukovník v zál. Ing. Karel Š t ě p á n e k

VOJENSKÁ STRATEGIE

(pokračování z čísla 4)

Při koncipování vojenské strategie (jde o strategii malého státu v centru evropského válečnictví) se vychází ze dvou základních dokumentů: Čs. vojenské doktríny a komplexní strategie obrany.

"Komplexní strategie obrany" je obsáhlým dokumentem, který představuje soubor východisek; kvalifikovaných úvah, analýz, hodnocení; propočtů časových, materiálních, finančních; zámyslů; postupných opatření, vztahujících se k obraně státu nejen ve směru k ozbrojeným silám, ale i k operační přípravě státního území pro potřeby obrany; k zabezpečení funkce infrastruktury v případě ozbrojeného konfliktu; k ochraně obyvatelstva; zabezpečení spojení za mimořádných situací; k ochraně objektů zvláštní důležitosti, zajištění bezpečnosti ochrany našich jaderných elektráren; zabezpečení zásobování všeho druhu; zdravotnictví; výroby atd. Zahnuje nezbytná opatření mobilizační; výstavbu ozbrojených sil, jejich počty, vybavení, dislokaci, doplňování, výcvik záloh; brannou výchovu obyvatelstva atd.

Dokument obsahuje hodnocení mezinárodně politické a vojensko politické situace, a jejich pravděpodobný vývoj. Zkoumá a analyzuje možné hypotézy a varianty ohrožení státu ať již vojenská, nebo nevojenská (živelné pohromy, průmyslové havárie, teroristické akce, migrace obyvatelstva atd., při jejichž řešení je nutné - v souladu s ústavou - použít ozbrojených sil). Zahnuje možné odezvy na různé situace ať již v politické, ekonomické (možnost embargo, blokad apod.), nebo vojenské oblasti.

V mezinárodně politické úrovni bude situace jiná, pokud budeme na řešení strategických otázek sami; pokud budeme tuto řešit ve spolupráci se sousedy v našem regionu, nebo pokud bychom byli členy nějaké aliance. Vnitropoliticky je též nutné brát v úvahu "historicky vyvinutou averzi" občanů vůči armádě, jako důsledku její "nečinnosti" v roce 1938/1939; 1948 a 1968, kdy vybudovaná a vycvičená armáda nebyla použita k obraně státu, jeho suverenity a svobody.

V ekonomické oblasti jde o:

- rozporuplné problémy v oblasti financování a snahu po krácení rozpočtu na armádu v rámci náročné ekonomické transformace,
- problémy s hospodářskou mobilizací při restrukturalizaci výroby, budování tržního hospodářství,
- důsledky rozpadu RVHP a VS,
- problémy konverze apod.

Ve vojenské oblasti je kromě rozpracování doktrinálních a strategických cílů rovněž:

- zhodnocení teritoria státu na válečnické a jeho vliv na strategii obrany v souvislosti s lokálním nebo globálním konfliktem,
- vyhodnocení operačních a taktických směrů z hlediska obecných hodnot možného napadení - ve strategii "obranu do všech směrů",
- možný rozpočet sil, spolu s hrubým operačním zámyslem,

- uskupení ozbrojených sil, jejich mobilizace, soustředění a rozvinutí,
- základní směry použití a výstavby ozbrojených sil,
- vliv na operační přípravu státního území,
- základní směry použití armády, principy její výstavby,
- organizace strategického řízení činnosti při obraně státu atd.

Komplexní strategie obrany vyúsťuje ve vlastní **strategickou obrannou koncepci státu**.

I když značná část obsahu dokumentu se utahuje (některé údaje mobilizačního charakteru, propočty, hypotézy, koncepce apod.), je vlastní strategická koncepce veřejným - neutajovaným dokumentem, stejně tak jako vojenská doktrína. Vzhledem k tomu, že východiska pro vojenskou strategii obrany se zákonitě budou měnit, měl by být pokládán tento dokument (Komplexní strategie obrany) za otevřený, který je nutno průběžně aktualizovat.

Na vypracování tohoto dokumentu se podílí většina resortů státní správy - zpravidla pod koordinací gescí ministerstva obrany a pod řízením Rady obrany státu (ROS), která tento dokument též schvaluje. Na jeho základě se vypracovává **strategická směrnice**.

Zásady tvorby strategické směrnice obrany ČSFR

■ Strategická směrnice, která vychází z obecného dokumentu Komplexní strategie obrany ČSFR, stanoví konkrétní úkoly pro řešení rozhodujících opatření přípravy státu k obraně a pro vlastní řešení obrany státu v případě ohrožení jeho suverenity. ("Konkrétní" úkoly nelze ve strategické směrnici chápat jako "detailně" stanovené úkoly. Mají z objektivních příčin obecnější, rámcový charakter. Jsou pak příslušnými resorty, specialisty konkretizovány a realizovány.)

■ Návrh strategické směrnice zpracovává Federální ministerstvo obrany (Generální štáb Čs. armády) ČSFR ve spolupráci s určenými federálními a národními resorty, podílejícími se na konkrétních opatřeních zabezpečujících obranu státu; projednává ji ROS a schvaluje prezident ČSFR.

■ Strategická směrnice má zpravidla dvě části:

- Obrácenou vně armády - k federálním i národním resortům státní správy (doprava, telekomunikace, zdravotnictví atd.); hospodářská mobilizace; vytváření zásob; některá opatření operační přípravy státního území aj. Má části zahraničněpolitickou, vojensko-politickou, hospodářskou atd. Resorty dostávají jen tu část strategické směrnice, která se jich týká.
- Vojenskou, obrácenou do armády (úkoly pro ozbrojené síly, resp. armádu).

■ Koordinace při zpracování návrhu strategické směrnice je nutná též proto, že vlastní práce na rozpracování základního zámyslu obranné strategie, který je vyjádřen v dokumentu Komplexní strategie obrany, může dodatečně odhalit některé nesrovnalosti, bránící nebo komplikující vlastní realizaci.

■ Strategická směrnice časově i věcně vymezuje jednotlivé etapy realizačních opatření, určuje pořadí jejich naléhavosti.

■ Strategická směrnice musí odpovídat možným variantám ohrožení ČSFR (stanoví jejich kategorizaci co do pravděpodobnosti, rozsahu a možných důsledků). Zpravidla obsahuje:

- stručné závěry aktuální a očekávané mezinárodněpolitické a vojensko-politické situace vztahující se k bezpečnosti státu,
- možné a předpokládané ohrožení ČSFR a varianty obrany na rozhodujících směrech (nelze předpokládat stav, kdy by ohrožení bylo možné najednou ze všech existujících směrů),

- **rámcové zhodnocení očekávané bojové činnosti a jejich důsledků, včetně možných důsledků na funkci infrastruktury v rozhodujících "uzlových" bodech (centrech) státního území,**
- **zhodnocení možností ozbrojených sil (zejména Čs. armády a orientační analýzu obranných možností státu pro danou dobu),**
- **zámysl obrany ČSFR podle principů a zásad vojenské doktríny a vojenské strategie (stanovení konkrétních cílů obrany a předpokládaný způsob jejího řešení),**
- **hlavní úkoly ozbrojených sil v rozhodujících fázích obrany s důrazem na počáteční období ozbrojeného konfliktu (války),**
- **hlavní úkoly jednotlivých resortů státní správy, podléhajících se na obraně státu včetně operační přípravy státního území,**
- **základní (postupný) sled opatření v jednotlivých resortech, podléhajících se na obraně státu,**
- **způsob uvedení ozbrojených sil do vyšších stupňů připravenosti, případné provedení mobilizace ozbrojených sil a hospodářské mobilizace,**
- **zaujetí strategického uskupení ozbrojených sil k obraně ČSFR (předpokládaný manévr silami a prostředky),**
- **rozpočet materiálně technických prostředků a zabezpečení činnosti ozbrojených sil,**
- **způsob řízení obrany státu a velení ozbrojeným silám.**

Konkretizací strategické směrnice v rámci ozbrojených sil je **Operační plán** - dokument nejvyššího stupně utajení vypracovaný Generálním štábem Čs. armády.

Pro jednotlivé varianty možného "nevojenského" ohrožení státu se spolu s Operačním plánem zpracovává samostatný plán a realizační opatření.

Pokusili jsme se naznačit, co by mělo být předmětem obsahové náplně obecného dokumentu Komplexní strategie obrany a uvedli jsme možný obsah z něho vyplývající Strategické směrnice obrany ČSFR. Určitou orientaci v hodnocení výchozích situací by měly posloužit i strategické a doktrínální úvahy jiných států evropského kontinentu, zejména koalice NATO.

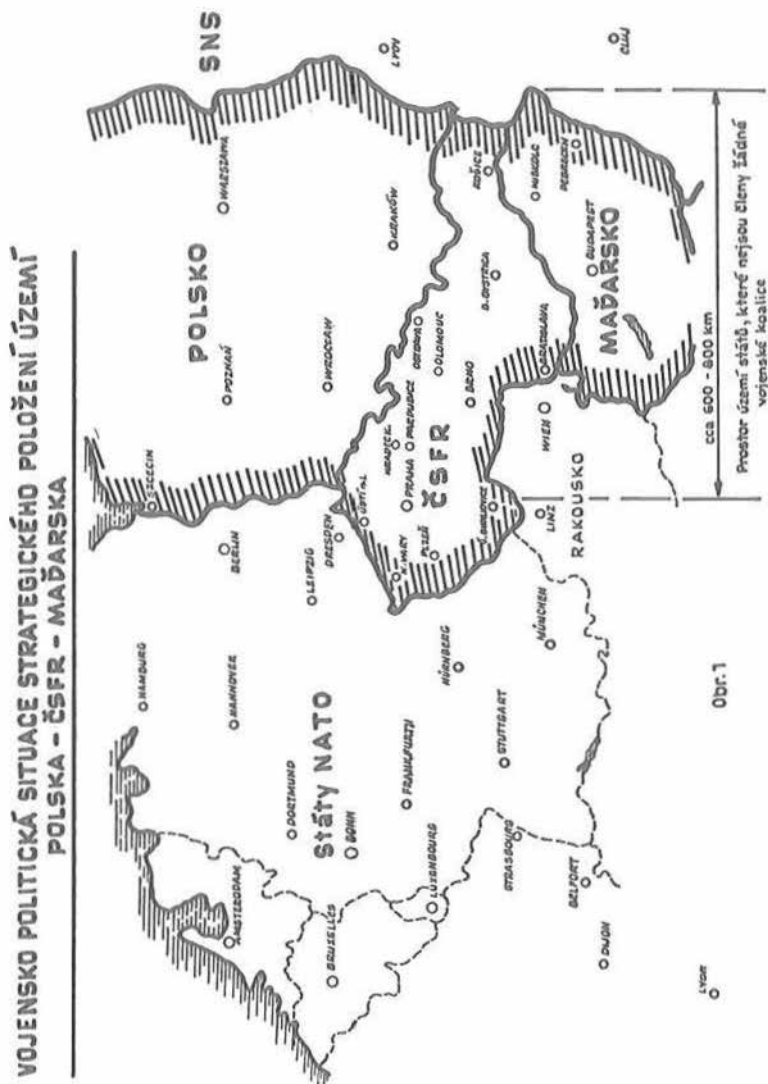
V těchto souvislostech vystupují do popředí ty otázky, které mají z **vojenského hlediska** strategický význam pro řešení obrany našeho státu. I když odpovědi na tyto problémy musí být předmětem vysoce odborných analýz, úvah a rozhovorů především na úrovni velení armády (zejména pak GŠ), je vhodné z "ilustračních" důvodů stručně vyjádřit některá stanoviska k nálehavým otázkám vojenské strategie obrany státu, resp. k východiskům pro její tvorbu.

1. Cíle strategie obrany státu (v podstatě zámysl obrany) musí být v jednotě s **politickými cíli** státu a musí respektovat politickým vedením státu vyhlášenou **vojenskou doktrínu**. Vojenská doktrína musí být z hlediska strategie obrany státu považována za základní východisko a v tomto smyslu musí být všemi respektována - tj. nemůže být nahrazována či "vylepšována" a upravována jinými dílčími opatřeními, dokumenty či doklady, které s ní nejsou v souladu. Pokud situace vyžaduje, je nutné vojenskou doktrínu oficiálně legislativně upravit a zdůvodnit proč, stejně tak i schválenou vojenskou strategii obrany státu. Jiné řešení není přijatelné!

2. Důležitým východiskem pro vojenskou strategii státu je vyhodnocení úlohy a místa jeho teritoria na válčišti. To umožní posoudit situaci obrany státu jak v globálním, tak i lokálním konfliktu či nevojenských ohroženích.

V tomto smyslu lze stručně hodnotit, že ČSFR se objektivně nachází v **centru evropského válčiště**, a že - jak to potvrdila i historie - nemůže zůstat z vojensko strategických hledisek mimo zájem druhých evropských států - především velmocí či vojenských uskupení. Tato skutečnost je navíc zvýrazněna novou vojensko-politickou situací středoevropských států - Polska, ČSFR a Maďarska (viz **obr. 1**), jejichž území od rozpadu Varšavské smlouvy má

v řešení celoevropské bezpečnosti - a tím i obrany našeho státu - mimořádný význam. To souvisí s se zcela novou skutečností - vznikem nového Společenství nezávislých států po zániku SSSR a snahami některých jeho členů o samostatné řešení bezpečnostních problémů.

STRATEGICKÉ SMĚRY (PROSTORY) V ZÁJMOVÉM PROSTORU EVROPSKÉHO VÁLČIŠTĚ

Obr. 2

Předcházející východiska jsou při řešení obrany státu v přímé souvislosti s **vyhodnocením vojenských strategických, operačních a taktických směrů** zájmového prostoru válčistiště, ve kterém se nachází náš stát.

3. Z hlediska ČSFR je třeba konstatovat, že územím státu - i když leží v centru válčistiště (!) - neprochází žádný vojenský strategický směr (viz obr. 2). Na sever od ČSFR je prostor hlavního evropského strategického směru Moskva - Varšava - Berlín - Paris (a naopak). Na jih od území ČSFR je strategický směr Cluj - Budapest - Wien - München (a naopak). Strategický význam teritoria ČSFR spočívá v tom, že charakterem povrchu svého území uvedené strategické směry od sebe výrazně odděluje (tím i rozděljuje středoevropské válčistiště); že však současně prostorem Moravské brány umožňuje jejich vzájemné propojení a že ovládnutí území našeho státu umožňuje volnější manévr na hlavních strategických směrech; kromě toho je vhodným nástupištem v prostoru Čechy - pro působení na strategicko operačním směru Praha - Nürnberg - Strasbourg - Dijon (a naopak). Samostatnou kapitolu v této souvislosti představuje vyhodnocení významných staveb, objektů, komunikačních center, energetických zařízení apod. a jejich vliv na obranu státu (přitom na území našeho státu je několik málo komunikačních center, jejichž vyřazením bojovou činností by byla ochromena v podstatě celá infrastruktura státu).

Obr. 3

Hodnocení operačních a taktických směrů (viz obr. 3) je předmětem práce odborných orgánů FMO (především GŠ). Náročnost takového hodnocení spočívá v tom, že náš stát nepovažuje nikoho za nepřítele. To - při doktrinálním principu obrany - "odrazit v případě jakéhokoli napadení útok agresora z kteréhokoli směru" - vyžaduje analyzovat na vyty-

povaných směrech možné "hodnoty" agrese a stanovit jaké síly a prostředky, jaký manévr v různých obranných variantách a jaká opatření je třeba v zájmu obrany přijmout jak v míru, tak pro případ války.

4. Na předcházejících vojensko strategických hodnoceních je přímo závislé jak **použití ozbrojených sil státu, tak jejich výstavba**. V podmínkách ČSFR především jde o Československou armádu. Její použití je dáno vojenskou doktrínou a vyhodnocením předcházejících strategických otázek obrany státu. Pokud posuzujeme otázku výstavby armády, máme na mysli její organizaci (mírovou i válečnou), výzbroj, technické a materiální vybavení, dislokaci, výcvik, velení, zpravodajskou činnost, vojenské školství, výchovu, společenské uplatnění - prostě všechny oblasti života armády, které ve svém souhrnu vytvářejí předpoklady pro bojeschopnost a připravenost armády k plnění úkolů při obraně státu.

V těchto souvislostech je vhodné vyjádřit stanoviska k některým otázkám výstavby a použití Čs. armády. Jde především o problematiku organizační struktury Čs. armády i její výzbroje včetně letectva a PVOS. (Určitá východiska jsou - pro GŠ Čs. armády - zpracována ve Vstupní studii k naléhavým otázkám vojenské strategie obrany malého státu, plk. v zál. Ing. K. Štěpánek a plk. v zál. Ing. J. Žitek, 1990.) Všestranné rozborů potvrzují, že v současné době a pro blízkou perspektivu je možné plnit strategické úkoly obrany podstatně menšími ozbrojenými silami než máme nyní, ale za předpokladu jejich vybavení účinnější výzbrojí, dokonalejším technickým vybavením a dislokací. Jde též o analýzu současné organizační struktury a výzbroje, která byla koncipována pro útočné účely a nikoli s ohledem na potřebu obrany státu.

5. Pokud jsou vyřešeny výše uvedené problémy vojenské strategie obrany státu, je třeba přistoupit ke zpracování **zámyslu obrany státu** a k potřebnému **rozpočtu sil a prostředků**. V rámci řešení těchto otázek je účelné rozpracovat a stanovit rozhodující **fáze obrany státu**.

6. Řešení předcházejících problémů mj. umožní:

- rozpracovat uskupení armády pro plnění úkolů při obraně státu,
- řešení základních manévru vojsky a prostředky na jednotlivé směry,
- uvádění vojsk do vyšších stupňů připravenosti,
- provedení mobilizace vojsk, jejich soustředění a rozvinutí,
- požadavky armády na operační přípravu státního území,
- požadavky na mobilizaci národního hospodářství.

Naznačené problémy důležitých východisek pro tvorbu soudobé vojenské strategie vyžadují, abychom se k některým z nich v rámci problematiky vojenské obranné strategie ČSFR podrobněji vrátili. Jde především o ty otázky, které právě v současných podmínkách naší vojenské strategie mají zásadní význam pro její tvorbu. V tomto smyslu jde o:

1. důležité závěry z rozboru vojensko geografických hledisek v návaznostech na možné směry agrese a tím i na obranný manévr;

2. výstavbu armády - především její strukturu, rozhodující výzbroj a dislokaci.

ad 1. Nejde zde o celkový a podrobný geografický rozbor teritoria ČSFR, ale z hlediska obrany státu o operačně strategické závěry. V tomto smyslu je nutné analyzovat tato stanoviska:

- Území ČSFR je svým protáhlým, podélně poměrně úzkým tvarem a svým nerovným a členitým povrchem nepříznivé pro provádění rozhodného a rychlého manévru většími silami vojsk (operačního charakteru) na větší vzdálenosti. Tato skutečnost je složitější ve východní polovině ČSFR. To má zásadní vliv jak na organizaci, tak na dislokaci a výzbroj vojsk.

- ČSFR je svým způsobem "obklíčena" důležitými strategickými směry, žádný z nich však neprochází ani nekřížuje naše území. Pouze prostor **Moravské brány** (jak již bylo uvedeno) propojuje dva z rozhodujících strategických směrů. V důsledku toho má tento prostor na středoevropském válečném "strategicko-operačním" význam a navíc, z hlediska strategie obrany našeho státu, má **význam strategický**, protože v důsledku jeho ztráty by došlo k rozdělení teritoria ČSFR na dvě části (východní a západní). To by v případě ozbrojeného konfliktu

mohlo představovat osudovou hrozbu pro realizaci obrany ČSFR. Proto z hlediska strategie obrany ČSFR je klíčovým problémem dislokace Čs. armády. Vyžaduje vytvoření silného bojového uskupení právě v tomto strategickém prostoru obrany ČSFR, a to již v míru; současně přijetí takové organizace vojsk, která bude schopna rychlého a rozsáhlého obranného manévru do tohoto prostoru.

- Z hlediska strategie obrany lze území ČSFR rozdělit do tří rozhodujících strategicko-operačních celků:

▲ **střední část** - s nejdůležitějším prostorem Moravská brána,

▲ **východní část** - ve které lze obranu státu opřít o střední a severní hornatou část Slovenska s tím, že těžiště obrany by bylo vhodné položit přímo na východní a jižní hranici (podle vyhodnocených operačních směrů); za významné obranné prostory zde považovat prostor hlavního města SR Bratislava, prostor Zemplínské a Košické kotliny spolu se Slánským pohořím a jižní část hranice SR od Dunaje "na východ",

▲ **západní část** - s hlavním městem ČSFR Prahou, kde prostor hlavního města spolu s územím na západ od čáry Vltava - Labe považovat z hlediska obrany této části území ČSFR za nejdůležitější.

Uvedené závěry mají zásadní vliv na organizaci vojsk, jejich výzbroj a dislokaci.

Vyhodnocené strategicko-operační teritoriální celky budou mít v různých konfliktech i různý strategický význam a budou vyžadovat diferencovaný přístup k řešení jejich účinné obrany. To vše souhrnně potvrzuje, že strategický záměr obrany a požadavky účinného obranného manévru by měly tyto skutečnosti respektovat.

Pro velký význam strategicko-operačního prostoru **Moravské brány** je vhodné se k němu (opět z ilustračních důvodů) ve stručnosti vrátit. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že hodnocení je pouze orientační a obecné a v žádném případě se nejedná o posuzování jakéhokoli "nepřítele"; že se v tomto hodnocení posuzuje pouze "vojenská hodnota" tohoto směru (prostoru), bez ohledu na strategické cíle nebo organizační struktury jakýchkoli armád.

Moravská brána má pro aktivní činnost vojsk od severní po jižní hranici celkovou hloubku cca 150 až 200 km a průměrnou šířku 50 až 60 km. Pouze v prostoru Lipník - Hranice - Nový Jičín se zužuje do koridoru o šířce asi 15 km. To má z hlediska obrany a z hlediska manévru v obraně zásadní význam, protože nám rozděluje celý prostor Moravské brány na menší severní část a větší - svým významem rozhodující - jižní část.

Posuzujeme-li obranné možnosti tohoto prostoru, je třeba brát v úvahu nejméně příznivou obrannou variantu, tj. aktivní činnost protivníka jak od severu, tak od jihu současně. V takovém případě by pravděpodobně šlo o bojovou činnost operačního celku protivníka v souhrnné hodnotě nejméně armády (podle soudobých organizačních měřítek) o několika vševojskových svazcích. Navíc nutno brát v úvahu i složitější situaci, tj. spojení obrany Moravské brány s obranou prostoru hlavního města Slovenské republiky Bratislava. Za takové - z hlediska strategie obrany ČSFR - velmi složité situace, je nutné počítat s tím, že by bylo třeba čelit "pozemní" úderné síle protivníka s hodnotou okolo 1500 tanků (orientační hodnota nasycenosti operačního prostoru touto technikou) a navíc činnosti protivníkových vzdušných sil usilujících o rozvrácení infrastruktury v tomto prostoru. Uvedená úvaha nabádá z hlediska vojenské strategie obrany k přijetí nezbytných obranných opatření již v míru, tj.:

- mít v prostoru Moravy poměrně silné uskupení vojsk,
- mít v prostoru Moravské brány připraven rozsáhlý manévry jak k posílení taktické hloubky obrany, tak k provedení rozhodných protiúderů,
- řešení obrany Moravské brány koordinovat s řešením obrany prostoru Bratislava,
- zvláštní pozornost věnovat PL a PT obraně uvedeného prostoru.

Tato stručná úvaha slouží jako orientační ilustrace hodnocení **strategického** významu prostoru Moravské brány. Podrobné rozpracování a rozpočty pak budou sloužit pro stanovení počtu svazků, útvarů a jednotek, jejich výzbroj a dislokaci v daném prostoru; jako podklady

pro operační přípravu tohoto území; k opatřením k obraně především rozhodujících "uzlů" komunikační infrastruktury (silniční, železniční, telekomunikační) apod.

ad 2. K otázkám organizační struktury armády, její rozhodující výzbroje a její dislokace.

Jedním ze základních cílů komplexní strategie obrany je rozpracování východisek vztahujících se ke všem oblastem výstavby armády. Závěry této činnosti, celková "hodnotová analýza" východisek, mají zásadní a především perspektivní význam. V opačném případě mají realizovaná opatření "jalový" charakter, často provázený značnými, celkově neefektivními náklady. O tom svědčí celá historie vojenské strategie. Proto v této studii byly zařazeny zkušenosti jak z 1., tak i 2. světové války a názory na soudobé strategické problémy některých evropských států.

V čem je třeba spatřovat současné problémy organizační struktury armády, její výzbroje a dislokace?

Výstavba Čs. armády musí především odpovídat základnímu strategickému úkolu obrany státu.

V případě Čs. armády došlo po roce 1989 k principiální změně jejího úkolu. Dosavadní výstavba armády byla zcela podřízena předpokládaným potřebám útočné činnosti vedené v podmínkách použití ZHN a prostorově vázané na rozsáhlé území středoevropského válčiště převážně mimo území našeho státu. Současný úkol Čs. armády je v souladu se schválenou vojenskou doktrínou ČSFR jednoznačně obranný (bez nároků na ZHN), prostorově limitovaný teritoriem ČSFR v nových geostrategických a vojensko politických podmínkách (zejména po zrušení Varšavské smlouvy). Tato skutečnost jednoznačně vyžaduje zcela přehodnotit jak organizační strukturu armády, tak její dislokaci. Spolu s respektováním zbraňových limitů stanovených podle smlouvy KBSE to vyžaduje i zásadní přehodnocení výzbroje armády (včetně zpětného vlivu na organizační strukturu). To vše se týká jak pozemních vojsk, tak i letectva a PVO. Všechny dosavadní zkušenosti vlivu vojenské strategie na výstavbu armády svědčí a potvrzují, že **výstavba armády musí být realizována komplexně a v postupných, logicky navazujících a reálných krocích a etapách!** Obrazně řečeno: nelze v nových, zásadně změněných podmínkách (změna útočného úkolu na obranný) - provést se stejnou organizační strukturou "čelem vzad"! Jakákoli dílčí, prozatímní a "náhražková" řešení jsou nepřijatelná, znamenají neúnosné snížení obranyschopnosti státu, následně vyvolávají ekonomické ztráty, sociální a morální problémy. Stejně tak velmi nebezpečné a neprozřetelné jsou úvahy, které v současné době vyplývají ze zkratového konstatování, které lze vyjádřit takto: není-li definován protivník, nikdo nás neohrožuje, tak na co je nám armáda?! Svým způsobem to má nepopratelně logiku, která je však nebezpečná právě pro reálné existující rizika a nestabilitu v řadě zemí, zejména bývalých členů Varšavské smlouvy.

Pro početní stav naší armády mají rozhodující vliv tyto faktory:

- vojenská doktrína ČSFR,
- limity rozhodujících zbraňových systémů stanovených KBSE,
- vojensko politická situace.

Pokud jde o výzbroj, budeme vycházet z limitů KBSE stanovených pro nás k roku 1994 (srovnej s čísly uvedenými v předchozím článku v č. 4/1992 VR), nutně nám vyvstane úkol nové, efektivnější organizační struktury čs. armády:

- 1435 tanků,
- 2050 OT a BVP,
- 1150 děl, minometů a raketometů (nad 100 mm),
- 345 bojových letadel,
- 75 bojových vrtulníků.

Stanovené limity jsou maximální a jsou platné jak pro mírovou, tak mobilizačně rozvinutou armádu. To nic nemění na obranném úkolu, který je pro naši armádu stanoven. Je tedy zřejmé, že v souvislosti s tím a v návaznostech na údaje vyplývající z vojenské doktríny

ČSFR je nutné početní stavy armády proti současnému stavu nejen snížit, ale že je nutné upravit tomu i organizační strukturu Čs. armády vzhledem k obrannému úkolu i dislokaci armády. Bylo by nelogické mít i vysoké počty mobilizačně rozvinuté armády. Je totiž velmi obtížné zdůvodnitelné, mít velké počty pěších útvarů a jednotek bez těžkých zbraní.

Pokud budeme vzhledem k soudobým potřebám posuzovat hodnotu našich zbraňových systémů, můžeme s nimi vystačit zhruba do konce roku 1996, i když jsou z velké části fyzicky a především morálně zastaralé (markantní je to u letectva a hlavně dělostřelectva).

Na základě zkušeností (byť doposud neuspokojivě vyhodnocených) z bojové činnosti a vedení války v oblasti Perského zálivu (1991), kde se výrazně projevila změna ve vedení soudobých operací, bude v tomto smyslu účelné provést významné korektury v oblasti organizační struktury naší armády a přehodnocení na úseku bojeschopnosti našeho vojenského letectva.

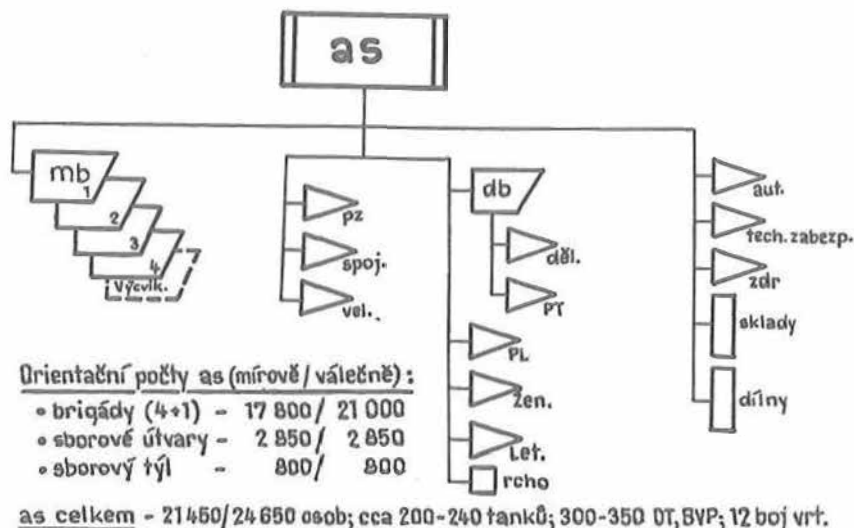
Československou armádu tvoří pozemní vojsko, vojenské letectvo a vojska integrované PVO. Základním požadavkem organizační struktury z hlediska strategie obrany ČSFR je vytvoření takového **strategicko-operačního celku**, který by byl v různých druzích ozbrojeného konfliktu (války) schopen plnit obranný úkol, a to především na rozhodujících směrech ohrožení státu. Vnitřní organizace jeho **pozemních vojsk** by pak měla mít jak operační, tak taktickou úroveň.

Organizační struktura na operační úrovni je dána objektivně vyhodnocením **tří obranných prostorů** teritoria ČSFR. K tomu se pochopitelně váže i požadavek zajištění sil a prostředků k provádění rozhodného manévru do těchto prostorů. Vzhledem k uvedeným skutečnostem, možnostem početního stavu Čs. armády a její výzbroje odpovídá těmto požadavkům nejvíce organizační stupeň armádního sboru (již v mírové organizaci).

Organizační struktura na taktické úrovni vyžaduje optimální řešení v zájmu nového úkolu Čs. armády při respektování možností a stanovených limitů jak počtů, tak výzbroje a dislokace. Současné řešení spočívá (vzhledem ke stanoveným limitům a charakteru terénu ČSFR) v zásadním rozhodnutí, tj. buď zachovat současnou divizní organizaci, nebo přejít na organizaci brigádního typu. Protože jde o zásadní rozhodnutí, nelze v této krátké studii provést důkladnou a zdůvodněnou analýzu (v tomto smyslu by bylo vhodné věnovat tomuto problému samostatnou studii). Doposud provedené analýzy však zcela jednoznačně potvrzují výhodnost brigádní struktury. Je to dáno především tím, že brigáda v našich konkrétních podmínkách představuje charakteristický svazek plně schopný požadovaného manévru, schopný samostatné činnosti (má potřebné druhy vojsk, zabezpečení a má svůj mobilní týl), je početně menší (asi jedna třetina dnešní divize), čímž umožňuje rychlý a pružný manévry, odpovídá také výzbrojním limitům, potřebám požadované dislokace aj. V uvedených vazbách je třeba také zdůraznit, že v době existence Varšavské smlouvy měla naše armáda jako hlavní úkol útočnou operaci frontu v prostoru středoevropského válčiště. Takže celé území státu spolu s tímto prostorem bylo předurčeno pro manévry (přesuny) cca 15 divizí. Kromě toho existovala možnost využít pro přesuny (v případě potřeby) přihraničních prostorů území sousedních států VS. Veškerý pohyb vojsk (včetně týlu) byl přitom pouze v jednom směru = východ - západ. A nyní bychom v podstatě ve stejné divizní organizaci (přičemž je třeba vzít v úvahu, že divize má za přesunu na dvou osách hloubku asi 130 km), měli řešit manévry (přesuny) pouze na teritoriu ČSFR, a to ne v jednom směru (východ - západ), ale v několika směrech (navíc při možnostech současných přesunů týlů, vojsk integrované PVO, vojsk územní obrany, CO, různých evakuačních opatření atd.)

Pokud jde o vnitřní organizaci brigády, jeví se účelné, aby byla jednotypová, organizačně jednoduchá a ve stejném složení jak pro mírovou, tak pro válečnou potřebu (přitom by armádní sbor mohl mít různý počet brigád). V systému v podstatě jednotypové brigádní organizace lze vidět perspektivní organizační strukturu Čs. armády na taktické úrovni (též s vhodnějším přechodem na vyšší profesionalizaci). Nesporně se tak vytvoří předpoklady jak pro rychlý a účinný manévry, tak i pro vlastní organizaci obrany a vedení obranného boje.

Brigádní organizace umožňuje mít v míru i při snížených stavech plné početní stavy a vysoký stupeň bojové připravenosti, pružné velení, spolu s příznivými podmínkami pro výcvik i realizaci potřebné plošné dislokace. Rovněž není zanedbatelné, že účelný průběh perspektivního snižování početního stavu vojsk umožňuje v této organizaci uchovat maximální počet současného početního stavu vojáků z povolání. (Ilustrační, možná rámcová organizace armádního sboru a brigády je uvedena na obr. 4 a 5.)

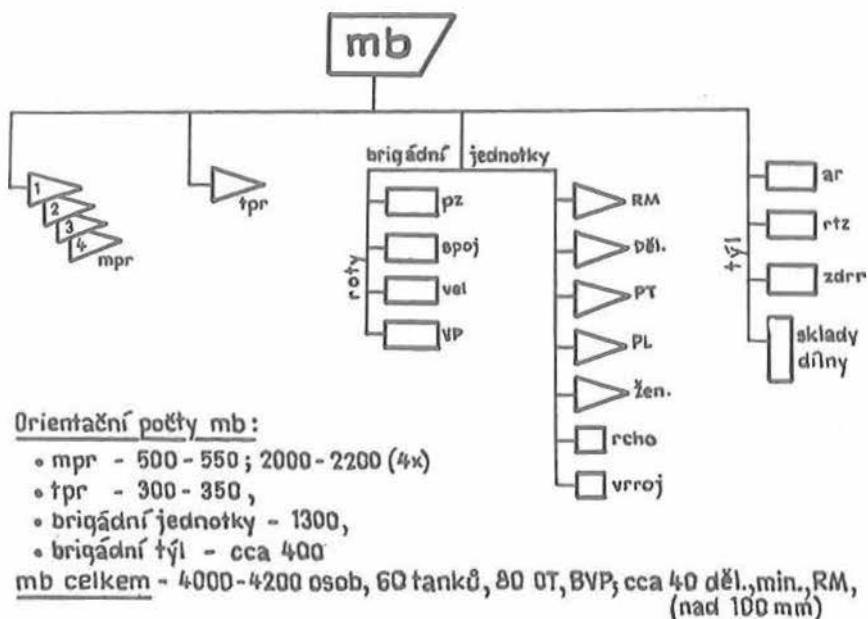

Obr. 4

Perspektivní snižování početního stavu armády (postupně na přibližně 70 000 osob) by však nemělo snížit celkovou připravenost státu k obraně, která je v duchu obranné vojenské doktríny ČSFR **všeobčanskou povinností**. Z hledisek strategie obrany státu se proto jeví jako potřebné vytvořit v rámci pozemních vojsk nový druh vojska - tzv. **vojska územní obrany**, která by se však rozvíjela až v období ohrožení státu. V míru by byla početně nevelká. Posláním těchto vojsk by byla obrana a ochrana důležitých objektů a územních celků, boj proti diverzním skupinám, ochrana a obrana civilního obyvatelstva a likvidace důsledků napadení. Válečné počty vojsk územní obrany by mohly být poměrně velké (v závislosti na propočtech vyplývajících z operačního úkolu, operační přípravy státního území, chránění důležitých prostorů a objektů). Rovněž výzbroj by odpovídala jejich základnímu poslání.

V neposlední řadě je nutné vyřešit na úrovni nejnovějších poznatků vědy a techniky problematiku **řízení veškeré činnosti** při obraně státu. Jde především - v našich podmínkách - o zajištění řídicí činnosti Rady obrany státu - a v návaznosti na tuto problematiku účinnost řízení v rámci armády v jednotlivých strategických fázích obrany.

V této studii jsme si nikterak nekladli za úkol napsat nějakou učebnici vojenské strategie nebo návod, jak se vypořádat do všech detailů s problémy koncipování především vojenské strategie obrany ČSFR. Základní snahou bylo přiblížit celou problematiku v jiných pohledech, než tomu bylo doposud, dát určitou základní orientaci pro řešení úkolů především vojenské strategie obrany. V citacích z vystoupení představitelů některých evropských států na semi-

Obr. 5

náři k vojenským doktrínám ve Vídni jsme se snažili seznámit čtenáře s myšlenkovými postupy a koncepcemi, které byly v těchto zemích vypracovány a mohou být pro mnohé z nás velmi poučené a podnětné.

Literatura:

- Beaufre, A.: Úvod do strategie. NV. Praha 1967.
- Butler, J.: Grande strategy 1939-41.
- Ermen, J.: Grande strategy 1943-44.
- Sokolovskij, V. D.: Vojenská strategie. NV. Praha 1963.
- Gaulle, Ch.: Válečné paměti. NV. Praha 1988.
- Vitanovský, V.: Strategie (koaličního pojetí). Správa strategického rozvoje FMO. Praha 1991.

STRATEGIE

Redakce časopisu pokračuje v uveřejňování jednotlivých statí, které vydalo Deutsche Strategie Forum ve sborníku o strategii **Strategie-Handbuch**. Jde o další dvě statě, které byly zkráceny a redakčně upraveny, a to autorů: **H. H. Maula** - Hospodářská zranitelnost Spolkové republiky Německo politickými a vojenskými krizemi ve třetím světě, **H. H. Glismanna** a **E. J. Horna** - Vývoz výzbroje: vyhlídky a rizika.

Již podle názvů článků můžeme vidět, že tato problematika se netýká pouze SRN, ale i naší země. Na počátku tohoto roku otázky vývozu zbraní se ukazovaly jako značně problematické a bylo kolem nich dosti vzruchu na všech úrovních naší politické scény. To samé platí i o vlivu krizí ve třetím světě na náš stát. Proto si myslíme, že získané informace poskytnou čtenářům možnost, aby si sami udělali o dané problematice svůj vlastní úsudek a uvidí, jak se dívají na tyto ožehavé otázky i ve vyspělém demokratickém státě - SRN.

Hospodářská zranitelnost Spolkové republiky Německo politickými a vojenskými krizemi ve třetím světě

Stále těsněji propojené sítě vzájemné hospodářské závislosti mají mocensko-politický náboj. Proto i značnou pozornost podle autora zasluhuje nový pojem "**ropa jako zbraň**" (ÖlwaFFE). Z tohoto důvodu i obsahem článku jsou **problémy**, které souvisejí s touto vzácnou surovinou. Závislost předních průmyslových zemí na dovozu nafty se stala jejich Achillovou patou, která poskytla jisté skupině producentů ropy ve třetím světě neočekávaný mocenský potenciál. Hospodářská bezpečnost musela být nyní jako ústřední složka státní a mezinárodní bezpečnostní politiky zařazena do všech zahraničněpolitických úvah.

Patnáct let po prvním vzniku surovinové nejistoty v mezinárodní politice však z tehdejších obav nezůstalo téměř nic. Zdá se, že ropná krize přestala být problémem - a s ní odezněla také diskuse o plánování západního spojení pro případ krize, pro případ ohrožení přicházejícího zvenčí, z regionů ležících mimo oblast Severoatlantické smlouvy.

Není tudíž hospodářská zranitelnost průmyslových států krizemi ve třetím světě již žádným problémem? Při pečlivé analýze jsou nepřiměřené:

- nyní často pozorovaná lhostejnost hodnocení,
- stejně jako často hysterické reakce pozorované v sedmdesátých letech.

Problémy se sice změnilly, ale v žádném případě nevymizely: nikdy nebyly tak dramatické jako v zimě roku 1973/74, avšak nejsou tak nevinné, jak by mohlo tvrdit současné hodnocení. Zranitelnost je možná reálná, přitom její rizika je možné při rozumném předvídání zcela zvládnout.

Formy hospodářské zranitelnosti

Hospodářská zranitelnost předních průmyslových států vyplývá z jejich rozsáhlých zahraničně-hospodářských vazeb. Tyto vazby představují jednu z důležitých sil růstu poválečného období a jsou páteří blahobytu: Vzájemné vazby však znamenají vždy také závislosti, které

jsou sice vzájemné, avšak v žádném případě symetrické, mohou podle okolností obsahovat také zranitelnost, popřípadě naopak mocenský potenciál: **Ze zahraničních hospodářských vazeb vyplývají:**

● **Přímé problémy zranitelnosti** vojenskými a politickými krizemi ve třetím světě, především se zřetelem k zásobování energií a surovinami.

● **Nepřímá zranitelnost a závislost**, politické a vojenské krize v částech třetího světa mohou svými zpětnými účinky na vnitřní růst postižených oblastí mít nepříznivé účinky na jednotlivé průmyslové státy (ztráta možností odbytu exportního průmyslu, ohrožení mezinárodního měnového systému, atd.).

Plynulé zásobování průmyslově vyspělých států minerálními surovinami ze třetího světa spočívá na minimální míře vnitropolitické a regionálně politické stability v těžebních a tranzitních regionech. Tuto stabilitu je ale nutné ke křehkým hospodářským, sociálním a politickým strukturám, dále i četným konfliktním potencionálům třetího světa považovat za ohroženou. Ohrožení "surovinově-hospodářské bezpečnosti" může přitom nabývat v zásadě těchto forem:

- **omezené vnitřní prostory**, z toho může vzejít sociální nekld, stávky v důležitých těžebních a tranzitních regionech,
- **větší vnitřní rozpory**, z kterých by pravděpodobně mohly vzniknout občanské války (s rozsáhlým použitím síly a dlouhou dobou trvání), regionální konflikty a války,
- **instrumentalizace** západní surovinové závislosti těžebními zeměmi (surovinová zbraň),
- **otevřené nebo subversivní útoky** třetích zemí proti zemím a regionům třetího světa bohatým na suroviny.

V zásadě se surovinově-hospodářská zranitelnost průmyslových států týká ovlivňování těžby, vývozu, dopravy a zpracování důležitých energetických i neenergetických surovin.

Neuralgické body se přitom liší od případu k případu: mohou být v rovině těžby, ale také zpracování a dopravy. Podrobnou a soustavou analýzou je třeba zjišťovat, kde může nastat zranitelnost.

Analýza rizika surovinově-hospodářské zranitelnosti

Závislost není v žádném případě totožná se zranitelností. Mezinárodní vazby, které nutně znamenají závislost, umožňují účinnější mobilizaci zdrojů, a proto větší blahobyt, tvoří páteř hospodářské dynamiky průmyslově vyspělých států. Politika omezování závislosti by byla nesprávná. Avšak závislost může znamenat zranitelnost a obsahovat skutečná rizika. Tato rizika je zapotřebí poznat a patřičnými opatřeními odstranit nebo podstatně snížit.

Závislost v zásobování surovinami je možné v zásadě snadno zjistit:

- podíl dovozu na spotřebě, jakož i koncentrace dovozu poskytují k tomu první statistické záchytné body,
- budoucí závislost je možné hodnotit podle předpovědi nabídky a poptávky, přičemž na straně nabídky jsou důležitými záchytnými body z krátkodobého - a střednědobého hlediska existující plány na zřízení, resp. rozšíření těžebních kapacit a z dlouhodobého hlediska rozložení zásob.

Existence reálných zásobovacích rizik vyžaduje kromě závislosti ještě další dva předpoklady:

- národní hospodářství průmyslově vyspělého státu musí být vyřazením dovozu surovin těžce poškozeno, musí být tudíž zranitelné,
- musí existovat zřejmá krizová situace, která by mohla posunout příslušné vysoké vyřazení do oblasti možného.

K hodnocení zranitelnosti je nutné zjistit, resp. hodnotit tyto parametry:

- Jaký význam má příslušná surovina v celkových souvislostech národního hospodářství?

Je důležitým vstupem strategicky důležitých průmyslových odvětví jako je průmysl oceli, elektronický nebo chemický, popřípadě strojírenství?

● Které možnosti přizpůsobení existují v případě omezení dodávek na straně poptávky? Do jaké míry je možné krátkodobě snížit spotřebu bez případných výdajů náhražkami, popřípadě úspornými opatřeními? Možnosti náhrady existují v několika rovinách: na materiální úrovni používáním jiných surovin s podobnými vlastnostmi; v rovině konečného produktu (např. náhrada měděného kabelu spojovací družicí). Úspora je možné dosáhnout snížením specifické spotřeby surovin pro jednotku vyrobeného produktu, nebo upuštěním od výroby. Je jasné, že poslední možnosti by bylo nutné se pokud možno vyhnout.

● Jaké podmínky přizpůsobení existují v případě omezení dodávek na straně nabídky? Do jaké míry je možné krátkodobě a bez velkých dalších výdajů využít jiných nabídek? Přitom hrají úlohu v první řadě volné kapacity v nedotčených těžebních nebo zpracovatelských oblastech, alternativní dopravní cesty, intenzivnější využívání odpadového materiálu a konečně zásoby ve spotřebitelských zemích.

Pro skutečnou zranitelnost národního hospodářství mají tudíž rozhodující význam výsledky přizpůsobovacích procesů, které by bylo nutné očekávat v případě zásobovací krize. Tuto přizpůsobivost je velmi těžké zjistit přesně, ale zpravidla lze ji přibližně odhadnout. Tržní mechanismy (s přídavnými zásahy státu nebo bez nich) mohou v zásadě zvládnout každou formu poruchy; vlastní problematika spočívá ve výlohách a časech předstihu, které s tím jsou spojeny. V případě náhle vzniklé a dramatické poruchy zásobování by byly přizpůsobovací procesy zřejmě větší, než při pozvolném zvětšování nedostatku; v prvním případě by vznikly především velmi vysoké přizpůsobovací výdaje tehdy, když by mobilizace krátkodobě disponibilní a relativně cenově příznivé přizpůsobivosti (např. zvýšení odběru od jiných dodavatelů, snížení luxusní poptávky, které je možné se zříci, ověřené materiálové náhrázky) nepostačovala ke kompenzaci výpadků. V tomto případě by bylo nutné obávat se přizpůsobovacích procesů spojených s výrobními ztrátami, které by mohly znamenat velmi vysoké hospodářské a sociální (nezaměstnanost) výdaje.

Poslední podmínka, která musí být splněna, se týká věrohodnosti "krizového scénáře". Porucha zásobování řádové velikosti, značně překračující cenově neutrální a rychlé disponibilní možnosti přizpůsobení, musí být tudíž politicky věrohodná, musí mít jistou pravděpodobnost. Tato formulace se nesnaží o kvantifikovatelnost pravděpodobnosti krizí. Ve skutečnosti jsou všechny metody takové kvantifikace v zásadě subjektivní a málo přesvědčivé. Politické události se stále ještě vymykají prognostickým schopnostem i u těch nejlepších znalců oboru. Určité konfigurace krizí se ovšem jeví jako nepravděpodobné, proto mohou být klidně pominuty.

Pro toto kritérium hodnocení je tudíž rozhodující možnost sestavovat politicky věrohodné "scénáře". To sice umožňuje jen velmi hrubé odhady celkového rizika (které se matematicky zjistí jako součin pravděpodobnosti poruchy zásobování a způsobených výloh), avšak přesto umožňuje vypracovat důmyslnou strategii pro zjištění a omezení rizika.

Zásobovací rizika u energetických surovin

Jen zběžný pohled na energetickou strukturu průmyslově vyspělé země dokazuje, že analýza rizika v zásobování energií musí posuzovat především ropu.

Taková analýza rizika se může do značné míry omezit na ropu, je zapotřebí proto poznamenat, že první závěry přehledného pojetí problému musejí být nejdříve ověřeny se zřetelem na zastupitelnost nositelů energie. Neboť energetické trhy (ty jsou míněny pojmem zastupitelnost) jsou jak oborově (mezi různými formami energie), tak geograficky propustné. Jejich produkty proudí (řízeny poptávkovými a cenovými tendencemi) v zásadě přes oborové

a zeměpisné hranice. Přitom je propustnost různých energetických trhů mezi sebou krátkodobě spíše omezena:

- možnosti přejít od jednoho nositele energie, jako je ropa, k jinému (zemnímu plynu nebo uhlí) jsou zpočátku velmi malé, zatímco
- geografická zastupitelnost, především u ropy je velmi vysoká.

To pro analýzu zásobování průmyslově vyspělého státu znamená, že zásobování musí:

- být posuzováno jako začleněné do světového trhu ropy a ropných produktů,
- alespoň dlouhodobě zahrnovat souvislosti různých energetických systémů.

Nicméně přesnější zkoumání rizik u ostatních nositelů energie (uhlí, zemní plyn, uran) vede k závěru, že podstatná rizika by ve skutečnosti i nadále mohla spočívat v oblasti zásobování ropou. Vzhledem k zastupitelnosti ropy jsou tudíž analýzy závislosti, týkající se situace průmyslově vyspělého státu, málo výmluvné. Rozhodující je celková situace na mezinárodním trhu ropy.

Důležitý je vývoj závislosti na organizaci států vyvážejících ropu. Mnohé svědčí o tom, že nyní se nacházíme v bodě obratu v zásobování energií do té míry, že značné snížení závislosti průmyslových států na dodávkách ze zemí vyvážejících ropu, zvláště z oblasti Perského zálivu, dosáhlo nyní svého vrcholu, v budoucnu by zase mohlo dojít k opaku.

Byly otevřeny nové ropné oblasti (Severní moře, Aljaška, Egypt, Brazílie, Indie). Úlohou zemí vyvážejících ropu jako dodavatelů světového energetického systému je zabezpečit poptávku jen do té míry, do jaké ji nemohou uspokojit jiní dodavatelé. Podíl oblasti Perského zálivu na těžbě ropy západního světa poklesl od roku 1973 do roku 1985 ze 44 % na 26 %.

Tento pro spotřebitele příznivý vývoj vedl v posledních letech ke značně silné nabídce energie a ropy. Avšak ropná pole na Aljašce a v Severním moři dosáhla vrcholu své těžby. V devadesátých letech je nutné počítat se značným zvýšením závislosti USA a Velké Británie na dovozu ropy. Tato navíc potřebná těžba může vzhledem ke stavu věci přicházet jen z oblasti Perského zálivu, kde je nyní soustředěno přibližně 85 % volných těžebních kapacit (v roce 1990, pozn. red.).

Je nezbytné posoudit zranitelnost průmyslových zemí poruchami v zásobování ropou. **V případě zásobování ropou mohou skutečný hospodářsko-bezpečnostní problém představovat nejen:**

- fyzická dostupnost potřebných množství, ale také - cena.

Složení spotřeby ropy z hlediska jednotlivých druhů spotřeby bude v nejbližších letech bezpochyby různé, avšak výrazný význam dostupnosti ropy sotva změní. Ropa je a zůstane kritickou surovinou.

Přípustivost by byla v případě vážné poruchy v zásobování ropou pravděpodobně omezená. Výrobní rezervy mají dnes značný objem. Většina těchto výrobních rezerv se však nachází na Arabském poloostrově. Kapacitní rezervy by se tudíž mohly v budoucnu nacházet právě v tom regionu, který je krizemi nejvíce ohrožen, totiž v regionu Perského zálivu. Naopak, možnosti zvládnutí zásobovacích poruch vycházejících z jiných dodavatelských regionů by byly pro dohlednou dobu příznivé tehdy, kdyby těžební země Arabského poloostrova souhlasily s aktivizací jejich volných kapacit.

Zásobovací obtíže zvláště ve vztahu k oblasti Perského zálivu by mohly vzniknout také tím, že by byly blokovány důležité dopravní cesty (např. Hormuzská úžina). Tento problém ovšem v posledních letech ztratil na dramatickosti, když se zlepšila přípustivost dopravních systémů (ropovody).

Pro krizový případ existují na straně nabídky značné zásoby v těžebních a především ve spotřebitelských zemích. Komerční zásoby v průmyslově vyspělých zemích by měly kryt normální spotřebu přibližně pro 72 dní. Dále existují tzv. "strategické" (vládní vytvořené) zásoby přibližně pro 20 dnů. V mezinárodní agentuře pro energii disponují průmyslové státy také vlastní organizací pro zabezpečení v případě krize a pro vyřešení krize.

Na straně poptávky existují možnosti náhrady především v průmyslových zařízeních pro výrobu tepla a elektřiny, pokud jsou vybaveny několika druhy hořáků, a proto schopny rychle přejít od ropy na jiné nositele energie. V jiných oblastech jsou však možnosti snížení poptávky v důsledku poruch zásobování omezeny do značné míry na úspory.

Krizové plánování mezinárodní agentury pro energii považuje snížení poptávky o sedm až deset procent, jakož i koordinované spotřebovávání zásob ke kompenzaci většího poklesu nabídky za základní prvky pro řešení krize. Je možné si představit politickou krizi, která by mohla vystavit vážné zkoušky pružnosti tohoto systému pro vyřešení krize, nebo která by je mohla dokonce překonat? Sestavené "scénáře" dokazují, že ztráta dvou třetin vývozu ropy z oblasti Perského zálivu by mohla takovou zkoušku představovat. K tomu se pojí druhý zdroj rizika: i kdyby se podařilo zvládnout účinky zásobovací krize z hlediska množství, mohlo by v důsledku krize dojít k dalšímu dramatickému posunu v soustavě cen, a to možná s katastrofálními důsledky pro světové hospodářství.

Nebezpečí pro zásobování energií by se tudíž mohlo v devadesátých letech zase rozšířit. Přitom přichází v úvahu tyto situace:

- omezený neklid, stávky atd.,
- regionální konflikty nebo delší občanská válka,
- použití "ropné zbraně"; její úspěch by závisel ve značné míře na daných okolnostech trhu.

Zásobovací rizika u neenergetických surovin

Seznam důležitých nebo "strategických" surovin zahrnuje chrom, mangan, kobalt, vanadium a platinové kovy. Hlavní světovou těžební oblastí je jižní Afrika.

U všech těchto surovin by v případě zásobovací krize byly zásoby ve spotřebitelských zemích důležitým prvkem možnosti pro přizpůsobení. Zásoby, které by postačily na několik týdnů existují v mnoha spotřebitelských zemích. Nicméně na rozdíl od ropy neexistuje žádná mezinárodní organizace pro koordinaci při řešení krize. "Strategické" zásoby v rozsahu, který zasluhuje zmínky, udržují jen USA a Francie.

Jakých národněhospodářských výdajů by bylo nutné se obávat v případě vážné zásobovací krize v oboru důležitých neenergetických surovin? Metodické problémy hodnocení těchto výdajů jsou značné, a proto výsledky jsou velmi nejisté a rozporné. Přitom porucha v zásobování spojená s výpadkem 50 % dodávek není politicky v žádném případě nepravděpodobná.

Politické závěry

Zanedbávání problémů surovinově-hospodářské zranitelnosti průmyslově vyspělého státu by mohlo znamenat nebezpečné podceňování skutečnosti. Cyklický vývoj trhu by pro daný okamžik mohl tomuto postoji dodat zdání oprávněnosti. Pro devadesátá léta je naproti tomu nutné v obou důležitých oblastech (u ropy a mnoha neenergetických surovin) počítat se stále se zúžujícím trhem a zároveň s rostoucí koncentrací na dodavatele, s nimiž je spojeno velké riziko. Rizika s tím spojená jsou u ropy o to tíživější, že zde by se hospodářsko-bezpečnostním problémem mohlo stát nejen množství, ale také vývoj cen. Na druhé straně je zde příprava na krizi vcelku rozvinuta daleko více než u neenergetických surovin. Národní krizové zásoby a mezinárodní organizace tvoří materiální a organizační předpoklady pro úspěšné vyřešení krizi; nebezpečí zde spočívají spíše v selhání politiky v případě krize.

Naproti tomu u neenergetických surovin ve většině průmyslových států neexistují účinné nástroje pro řešení krize; navíc by mohla v důsledku neexistence mezinárodního koordinacího mechanismu vznikat mezinárodní zatížení, kdyby se státy dostaly do těžké konkurence o nedostatečně disponibilní množství. To překvapuje tím více, že výdaje na udržování strategických zásob jsou u neenergetických surovin a srovnání s ropou nepatrné.

Alternativy pro zabezpečení pro případ krize příslušnými materiálními a organizačními opatřeními (vytvoření strategických zásob, přičemž by v úvahu přicházelo také povinné předzásobení průmyslových odvětví s příslušnými finančními výdaji, resp. smíšený systém; plánování pro případ krize; mezinárodní nástroje) se zdají být v zásadě problematické. Na jedné straně je malá naděje, že se žádné větší zásobovací krize nevyskytnou, nebo že v případě krize se tržní reakce postarají o přizpůsobení bez větších výdajů. Historická zkušenost v mezinárodním ropném trhu dokazuje, že tato naděje je málo spolehlivá. Na druhé straně stojí řešení příčin zásobovací krize, resp. její předcházení diplomatickými prostředky, nebo s pomocí vojenské síly. Naděje na zabránění krizím (resp. jejich zmírnění diplomatickými metodami) nemohou být na Blízkém a Středním východě ani v jižní Africe hodnoceny příliš příznivě. Použití vojenských mocenských prostředků je spojeno s tak velkými riziky, výdaji a nejistotami, že by se s ním zpravidla nemělo počítat jako s prostředkem pro vyřešení surovinových zásobovacích krizí. Předcházení a vylučovací rizika se zde jeví být lepším řešením za krize než vojenské dobrodružství.

VÝVOZ VÝZBROJE: VÝHLÍDKY A RIZIKA

Charakteristickým znakem mezinárodního obchodu je, že zpravidla slouží ke prospěchu všem zúčastněným. Stát, který obchodem bohatne, si může dovolit více výzbroje a stává se, alespoň potenciálně mocnější. Proto je z čistě vojenského hlediska jakýkoli obchod s potenciálními protivníky na pováženou, protože i oni přitom bohatnou. Navíc nelze v širokém spektru zboží, s nímž se obchoduje, soustavně rozlišovat mezi vojenským a civilním zbožím; technologie mají dvojakou povahu, tj. jsou vhodné jak pro vojenské, tak pro civilní použití. Dokonce i vývoz potravin může v dovážející zemi sloužit k zásobování vojsk anebo uvolňovat zdroje pro zbrojení. Tento dvojaký charakter platí pro vývoz stejně jako pro dovoz. Jaké riziko pro bezpečnost státu je pak spojeno s vývozem dvojakých technologií, závisí v jednotlivém případě na tom, do jaké míry může být posílena vojenská moc potenciálního protivníka.

U vojenského zboží (výzbroje) je otázka bezpečnostního rizika při vývozu přirozeně formulována velmi ostře. Vývozce nebo vývozní stát musí neustále zvažovat, co dokonce s výzbrojí udělá, proti komu ji popřípadě použije. Válečný konflikt se stává rizikem pro vývozce, obchod se může dodatečně projevit jako obchod s nepřítelem. Na základě kalkulace vojenského rizika vznikají přinejmenším čtyři druhy výdajů obchodu se zbraněmi:

1. Nadměrné přepravní výdaje.
2. Výlohy nesprávné specializace v mezinárodním obchodě.
3. Výlohy související se snížením soutěže.
4. Náklady na "vojenskoprůmyslový komplex".

● **K bodu jedna** lze konstatovat, že kontroly vývozu zbraní vedou pravidelně k neekonomickým jevům ve světovém hospodářství; uvést je nutné především propletené odbytové cesty s "oklikovou" produkcí.

● **K bodu dvě** je možno říci, že oblast bezpečnosti je doménou státu, a proto je vystavena přímým politickým vlivům. Protože politika není a také nemůže být vysvětlitelná z ekonomických hledisek, protože navíc se bezpečnostněpolitická mezinárodní koalice v průběhu doby mění, přitom ale se zároveň regionálně značně rozšiřují, nejsou vývozně-dovozní vztahy z větší části odůvodněny cenovými výhodami produkce. Výlohy nesprávné specializace vznikají také tehdy, když stát na základě úvah o zabezpečení a bezpečnosti udržuje minimální míru vlastní zbrojní výroby.

● **K bodu tři** - při nabídce výzbroje jde o konflikt mezi důležitými úkoly státu při poskytování veřejných statků. Jednak má stát zaručovat volnou soutěž, neboť jenom soutěž vede k účinné nabídce zboží. Za druhé stát je odpovědný za vnitřní a vnější bezpečnost. Kterému z těchto obou veřejných statků je nutné při nabídce zbraní dávat přednost - soutěží

nebo bezpečnosti - vyplývá ze zvážení mezi možnými výlohami za neuskutečněné poskytnutí příslušných veřejných statků: **chybí-li vnitřní nebo vnější bezpečnost, pak jsou možné výlohy jistě velmi vysoké.** Avšak také neexistence soutěže v této oblasti může (nehledě na přímé ekonomické výlohy spojené s poklesem účinnosti) ohrožovat existenci státu, když státní kontrola vojensko-průmyslového komplexu zasáhne do jiných oblastí, a tak destabilizuje vnitřní pořádek, který by měl být chráněn, a způsobí, že tento vnitřní pořádek je méně hoden ochrany.

● K bodu čtyři lze říci, že ve zbrojní výrobě se vytvořil tzv. **vojenskoprůmyslový komplex velkých podniků.** Jeho existence usnadňuje spolupráci mezi státní nákupní a výrobní byrokracií. Taková spolupráce státu s mnoha malými podniky by byla již jen organizačně velmi obtížná, přinejmenším pokud je utajení důležitým principem spolupráce. Tato (zvláště ve zbrojní oblasti velmi výrazná) byrokratická spolupráce se projevuje ve vysoké personální zastupitelnosti mezi orgány nabídky a poptávky, stejně jako v pravidelně se opakujících překvapeních při odchylkách mezi plánovanými a skutečnými cenami jednotlivých projektů.

Z hlediska vyvážejících zemí existují ovšem také příznivé vyhlídky. Ty je zapotřebí vidět především v tom, že vývozem zbraní:

1. Je podněcován technický pokrok v civilní oblasti.
2. Uvnitř státu mohou být vyčerpány porovnávací cenové výhody.
3. Je možné využívat výhod velkých sérií.

4. Nové zbraně (zbraňové systémy) mají u dovozce větší vyhlídka na to, že budou vyzkoušeny za bojových podmínek.

● **Obchod s výzbrojí urychluje technický pokrok, protože existuje tendence žádat jen nejúčinnější vojenský materiál.** Pro nabízející stranu je to podnětem k tomu, aby vyráběla technologicky vysoce hodnotnou výzbroj, nikoli výzbroj přizpůsobenou zvláštním strukturám často méně vyvinutých dovážejících zemí. Pro vysoce rozvinutou zemi mohou z vedlejších výroků a také z dvojakých technologií plynout důležité růstové stimuly pro civilní oblast. Proti tomu je však nutné postavit finanční výdaje, které vyplývají z jevů fluktuace na základě odlákávání kvalifikovaných pracovních sil z civilní oblasti.

● Tou měrou, jakou nejsou z bezpečnostních důvodů vyváženy žádné druhy výzbroje, přesunuje se (mezinárodní) soutěž na jiné výrobky. Protože samotná výzbroj i nadále zahrnuje špičkové technologie, klesá za jinak stejných podmínek technologická hodnota vývozu vysoce rozvinutých zemí.

● Ve zbrojní oblasti má výjimečný význam úloha předběžného výzkumu a vývoje. Národní poptávka umožňuje u velkých vojenských systémů vždy jen malé série s příslušně vysokým zatížením výdaji na výzkum a vývoj pro jeden kus. Snaha získat vývozní objednávky pro další série (u kterých se přídavné výdaje na výzkum a vývoj rovnají nule) je vysoká, protože očekávané další zisky jsou velké. Z tohoto důvodu také mohou klesnout i výrobní náklady na vlastní zbrojen.

Při vývozu výzbroje je zapotřebí rozlišovat mezi ekonomickým, politickým a morálním hodnocením. Pokud jde o morální složku, je (v souladu s převládajícím, po celém světě sdělovacími prostředky hlášeným hodnocením) v prvé řadě patriarchální povahy, když se zkoumá, zda si potenciální dovážející země "zaslouží", aby jí byla dodávána výzbroj. Výsledkem této morálky je směrodatný požadavek, **aby nebyla žádná výzbroj dodávána do krizových oblastí anebo vládám, které by mohly zbraní používat k vnitřnímu útlaku.**

Samostatná (tj. neřídicí se ani morálními ani ekonomickými kritérii) **politická složka** může vždy existovat tam, kde působí vojenské spojenecké smlouvy, kde jsou dotčeny zvláštní vztahy vyplývající z dřívějších nebo současných imperiálních zájmů, nebo kde se vyvážející země z vážného důvodu zavázaly ke zvláštním výkonům.

Vývoz výzbroje a jeho regionální struktura má přímou souvislost s efektivní poptávkou po

této výzbroji. To, čím je poptávka v jednotlivém případě určována, zda potřebou vnější bezpečnosti (což může být z důvodů rozdílného vnějšího ohrožení nebo rozdílného hodnocení stejného vnějšího ohrožení velmi různě), nebo úsilím o dosažení vnější stejně jako vnitřní moci, je předmětem historické a politické analýzy.

Nakonec však záleží na tom, kolik výzbroje se požaduje a kam je výzbroj dodávána. Pro poptávku je součet vojenských výdajů významnou veličinou.

Obchod s výzbrojí se ve skutečnosti převážně neřídí klasickými ekonomickými vzory mezinárodní dělby práce. Při značném zjednodušení jsou nejvýstižnější:

- na straně poptávky: politická hypotéza o dominanci bezpečnostní kalkulace,
- na straně dodávky: rovněž politická hypotéza o asymetrii sebeomezování v obchodu se zbraněmi.

Z těchto zvláštností je vidět, že mezinárodní dělba práce, dokonce když posuzujeme jen západní průmyslové země samotné nebo společně s rozvojovými zeměmi, je ekonomicky suboptimální. Jinými slovy: zásobování zbraněmi je dražší, než by mohlo být; při svobodném rozvoji dělby práce by mohlo být zásobování civilním zbožím lepší, aniž by byla omezena výroba zbraní. Argument proti takové výlučně ekonomické úvaze praví, že úvahy o bezpečnosti (zásobování v případě krize) a jiné politické výhrady mohou být vysvětlovány jako ekonomické hodnoty, a proto není rozpočet tak příliš suboptimální. Nicméně co zůstane, je přinejmenším suboptimální rozdělení výroby výzbroje a roztržštěná struktura obchodu jak v rámci spojeneckých svazků, tak také při dodávkách do rozvojových zemí.

Příznivé vyhlídky vyrovnání struktur v rámci společenství spočívají, pokud jde o stranu vyvážející:

- ekonomicky ve zvyšování rentability celkových hospodářských kapitálových zásob,
- vojenskopoliticky ve zvyšování kvality zbraní, jakož i ve zlepšování vztahů partnerských zemí.

Zvyšování celkové hospodářské rentability se může projevovat ve zvyšování zaměstnanosti, urychlování technického pokroku a ve snižování (státních) výdajů na udržování vojenských výrobních zřízení. Vcelku spočívá na výhodnosti vývozu takových druhů zboží, u kterých má země relativní výhody výrobních nákladů. Urychlení technického pokroku může být dosaženo tím, že ve vojenské oblasti se výzkum a vývoj vzhledem ke zvýšeným vývozním možnostem více vyplácí a tento pokrok zase zvyšuje účinnost vytváření statku "vnější bezpečnost". K tomu přistupuje nepřímá technologická souvislost mezi vojenským a civilním sektorem, která praví, že nové metody a výrobky ve vojenském sektoru mohou být často adaptovány také v civilním sektoru.

Nákupní ceny výzbroje v národním rámci by mohly ze dvou důvodů pro liberalizaci vývozu klesat:

- Jednak vzhledem k větším sériím klesají kusové ceny druhů výzbroje.
- Vývozní zakázky mohou vést k ustálení míry vytížení jak v oblasti výzkumu a vývoje, tak také v oblasti výroby. To má dnes zvláštní význam, neboť státní objednávky jsou ve srovnání s civilním sektorem nestálé.

Příznivé možnosti poskytuje přizpůsobení struktury z čistě vojenského hlediska: výzbroj se musí v mezinárodní soutěži prosazovat proti nabídce jiných zemí, a tak je pokrok produktivity vynucován soutěží tak, jak je to běžné v civilní oblasti. Důležitý je také aspekt, že výzbroj může být u zahraničního příjemce vyzkoušena v konfliktech z hlediska své účinnosti. Tím se vytváří pozitivní zpětné vazby, protože po osvědčené výzbroji je zvláště velká poptávka.

V politické oblasti může být se stoupajícím rozsahem vývozu výzbroje spojeno užší pouto k zahraničním partnerským státům, pokud stoupá vzájemná závislost a výměna doplňujících služeb je schopna podporovat vzájemné vztahy.

Přizpůsobení struktury vývozu u výzbroje na strukturu civilního zboží nejen zlepšuje situaci vyvážejících zemí, ale do jisté míry také do zemí dovážejících. Dovážející země mohou šetřit i jinak používat zdroje, které byly až dosud používány pro relativně neúčinnou vlastní výrobu. Kromě toho je s dovozem výzbroje všeobecně spojen přímý, jakož i nepřímý (prostřednictvím dovozu a poradců při dovozu zbraňových systémů) dovoz know-how.

Jakou váhu má vojenskopolitický argument o přídavných možnostech dovážející země na základě zvýšení moci dovozem výzbroje, necháme zde otevřeno. Zajisté se zvyšuje moc dotyčné vlády; často se to tvrdí o dovozu výzbroje především do zemí třetího světa. To však může svádět ke zneužívání moci. Do té míry se při vývozu výzbroje srovnávání s možnými účinky rozvojové pomoci. Rozvojové pomoci se zřejmě používá v neposlední řadě k tomu, aby se konzervovaly mocenské struktury ve třetím světě. To však může být méně příznivou možností dovozce než spíše rizikem pro vyvážející zemi.

Vývoz těžké, technologicky vysoce hodnotné výzbroje skrývá riziko, že použitá technologie povede ke všeobecně vyšší technické úrovni v dovážející zemi a že toto vědění, tato technika mohou být vyváženy dále, možná také do nepovolaných rukou (potenciálního protivníka). Poslední argument je o to závažnější, že v obchodě s výzbrojí se často používá mnoha většinou skrytých oklikových cest. Riziko přenosu technických znalostí je ovšem dáno i v oblasti srovnatelných technologicky vysoce hodnotových druhů zboží. Tento druh rizika je vyvažován v kupní ceně; také mezi obchodními partnery existuje princip nešíření, který se v civilní oblasti nazývá patentovou ochranou; potřeba školení a zapracování do obsluhy výzbroje představuje překážku svého druhu proti šíření technických poznatků.

Národní trhy výzbroje jsou veskrze se silným podílem vlád, které podávají zakázky, přidělují subvence a také samy provádějí výzkum a vývoj. Tato průmyslová politika je zároveň spojena s rizikem pro vývozce, neboť tendence ke státní podporované nadprodukci oslabuje vyhlídky na zisk, zvyšuje nebezpečí zhoubné soutěže a především destabilizuje naděje na odbyt. V žádném případě neplatí tak jako v tomto oboru, že riziko soukromého vývozce, jakmile nastane, se ihned stane rizikem státu daňového poplatníka.

Politická rizika pro vyvážející zemi vyplývají z toho, že je všude zavlékána do cizích obchodů. To zajisté je i důvodem toho, že výzbroj není dodávána do akutních krizových oblastí, což samozřejmě neplatí uvnitř spojeneckých svazků.

Co se jeví jako příznivá vyhlídka pro vyvážející zemi, je zčásti zároveň rizikem pro dovážející zemi. Tou měrou, jakou vyvážející země používá vývozu výzbroje jako „vyrovnávací nádrže“ k vytížení výrobních zařízení, jsou země dovážející výzbroj přímo závislé na poptávkové situaci ve vyvážející zemi. Tím vznikají výlohy spojené s nejistotou, které se ještě zvyšují, když vyvážející země provádí během doby v dovážejících zemích nepravidelné diskretní kontroly. Středání dodavatelů často vyžaduje hluboké přeměny zbrojní technologie. Skutečnost, že kontroly používání dodané výzbroje prováděné vývozci se týkají dovážející země, je nutné hodnotit jako politicko-vojenské riziko dovážejících zemí.

-MW-

Ing. Josef N a s t o u p í l

ÚVOD KE SPISU „O UMĚNÍ VÁLEČNÉM“ ČÍNSKÉHO AUTORA SUN-TSU

Války jsou staré jako lidstvo samotné. *Homo hominī lupus* platilo dávno před tím, než to takto formulovali staří Římané. Nejstarší písemný důkaz toho, že každý chce v umění zvítězit, ve válce nabytí dokonalosti, pocházejí z Číny z 6. století před n.l.

Čína byla tehdy rozdělena na množství mezi sebou soupeřících a válčících států, jejichž vzdělanost a státní organizace měly vysokou úroveň. Svědčí o tom mezi jiným i myšlenky filozofa Konfucia (551 - 477 před. n. l.), který se považoval za rádce vládců, jak dokazují některé jeho myšlenky:

„Povinností vládce je vybrat si schopné podřízené. Musí poskytovat lidem bezpečí, mír, výkonnou administrativu, malé daně a řád umožňující pokrok. Poddaní jsou naopak povinni poslušností.“

„Když vládce činí, co je správné, bude mít vládu nad lidem, aniž by vydával rozkazy. Jestliže vládce sám nedělá, co je správné, žádné zákazy nemají cenu.“

Konfuciova doba byla charakterizována:

- vysokou úroveň filozofického myšlení,
- účinnou státní organizací,
- častými válkami mezi státy.

Za těchto poměrů působil také **Sun-Tsu**, poněkud mladší než Konfucius (roky narození a úmrtí nejsou známy), jeden z několika vojenských teoretiků, jehož práce z konce 6. století před. n. l. **O umění válečném** se jako jediná zachovala.

Spis **O umění válečném** je důkazem, že jeho autor měl:

- filozofické vzdělání,
- rozsáhlé zkušenosti,
- možnost studovat spisy jiných vojenských autorů.

Skutečnost, že se spis **O umění válečném** zachoval, byl a je studován až do dnešních dnů (v Evropě byl však poprvé vydán v roce 1910), nás přesvědčuje o tom, že autor jako filozof dovedl pochopit a vyjádřit „konstantní v proměnlivém toku dění“ (T. G. Masaryk). Spis soustavně vysvětluje teorii války a zobecňuje rozsáhlé válečné zkušenosti čínských vojsk.

Sun-Tsu byl prvním, kdo zkoumal základy vítězství ve válce a hledal cestu k dosažení vítězství.

Tento článek není určen k tomu, aby nahradil studium spisu, nýbrž aby byl jen úvodem k jeho studiu a vysvětlením některých pojmů.

Naučit se rozpoznávat, chápat a umět používat to, co zůstává ve vojenství neměnné, je cílem výchovy vojenského myšlení. Není to snadné, neboť přitom pozornost rozptylují velmi četné detaily poměrně malého rázu.

Při studiu spisu **O umění válečném** je nutné překonat „bariéru vyjadřování“, vytvořenou nejen časovým, ale i antropogeografickým odstupem, vžít se do barvitého výkladu pojmů a procesů.

Autor výslovně neodděluje strategické, operační a taktické prvky, avšak je možné tyto prvky v textu od sebe zřetelně odlišit. **Vysvětlení je jednoduché:** tehdejší velitelé byli zároveň vojenskostategickými i taktickými veliteli. Politicko-strategické vedení bylo vyhrazeno "vládcí".

Předpoklady vítězství ve válce jsou podle autora tyto:

● **vládce ovládá "cestu"**, což v dané souvislosti znamená, že mezi lidem a vládcem existuje shoda názorů na válku, nebo výstižněji, že existuje naprostá podřízenost lidu vládci;

● **vojevůdce zná a umí předvídat i využívat "nebe"**, tj. roční doby, klimatické podmínky, počasí, denní a noční dobu atd.;

● **vojevůdce zná a umí využívat "zemi"**, tj. zeměpisné podmínky a terén;

● **vojevůdce má osobní předpoklady pro velení;**

● **u vojska vládne "zákon"**, tj. vojenský pořádek a kázeň, vojsko má řádné velení a pravidelné zásobování;

● **vojsko je silnější a lépe vycvičeno než vojsko protivníka;**

● **využívání lsti a klamání;**

● **uskutečnění předběžných kalkulací před válkou k posouzení naděje na vítězství.**

"Organizovat vítězství" znamená dokonale znát nepřítele a sebe, jednat v souladu s vlastními kalkulacemi a plány. "Vítězství je možné přivodit." Ten, komu připadne vítězství, vyhledává bitvu, když je vítězství jisté. Vojsko odsouzené k porážce nejdříve bojuje, a potom hledá vítězství.

Sun-Tsu dokazuje, že válka není souhram nahodilostí, nýbrž že má objektivní základy, které je zapotřebí poznat, aby bylo možné zajistit vítězství nebo se vyvarovat porážky.

Sun-Tsu popisuje strategické prvky a jejich rozhodující význam pro dosažení vítězství. Jsou to:

- morální stav lidu,
- schopnosti vojevůdce,
- čas a prostor,
- struktura armády,
- početnost vojsk,
- kázeň a výcvik.

Pojmu "výhoda", jehož autor používá jako strategického prvku, je třeba rozumět takto: důsledkem vítězství, o něž se bojuje, je výhoda, která je bezprostředním cílem války, tomuto cíli musí být podřízeny veškeré strategické i taktické úvahy. Válku je přípustné zahájit jen tehdy, když je výhoda jistá.

Dále autor uvádí taktické metody pro dosažení vítězství, avšak upozorňuje, že jejich použití závisí jen na schopnostech velitele volit tu nebo onu metodu v souladu se situací.

Sun-Tsu doporučuje, aby válka byla krátká, varuje před dlouhou válkou, která způsobí:

- únavu vojsk,
- opotřebení výzbroje,
- vyčerpání a rozklad země.

V této souvislosti doporučuje zásobování a vyzbrojování vojsk na účet nepřítele. Jinými slovy: již před dvěma a půl tisíciletí byla formulována stále platná zásada, že válku lze vést jen z přebyteků země, nikoli tak, aby byla země válkou ochuzována.

K doporučovaným metodám vedení války a válečného umění patří:

- * zmařit plány nepřítele,
 - * rozbít jeho spojenecké svazky,
 - * zničit nepřátelské vojsko, přičemž vycházet z poměru sil a rozsáhle využívat manévru.
- K tomu je zapotřebí uchopit a udržet si iniciativu.

Sun-Tsu považuje obratnou politiku, která dosáhne cíle bez války, za nejlepší ze všech bojových prostředků. I v současné literatuře je často citována zásada, kterou Sun-Tsu

formuloval: Nejvyšším válečným uměním je podrobit si cizí vojska bez boje a rozbit cizí říši bez vleklých polních tažení, čili nejlepším vítězstvím je vítězství bez boje. Jinými slovy: úkolem strategie je omezit vedení boje na minimum. Z toho plyne také, podle okolností, nutnost vyhnout se boji, získat čas a vytvořit podmínky, které zajistí vítězství.

Sun-Tsu varuje před obléháním a dobýváním pevností; dnešní terminologie používá analogických pojmů "vybudovaná obrana" nebo "opevněný prostor". Současné bojové prostředky (letectvo, vrtulníky, dělostřelectvo) a munice (aerosolová puma, řízená munice) umožňují takovou obranu prolomit (operace Pouštní bouře).

Sun-Tsu varuje také před vměšováním se vládce do rozhodování vojevůdce. Je zjevné, že tohoto varování neuposlechli mnozí vládcové ani v nedávné době (Hitler, Stalin aj.).

Zásady pro dosažení vítězství v bitvě a v boji, jak je formuloval Sun-Tsu, by měl pochopit každý velitel.

Zvítězí ten:

- ▲ kdo ví, kdy bojovat má a kdy bojovat nemá,
 - ▲ kdo je schopen velet velkým i malým jednotkám,
 - ▲ u něhož mají "vysocí i nízcí" stejnou snahu,
 - ▲ kdo je opatrný a vyčkává na neopatrnost nepřítele,
 - ▲ kdo ovládá taktiku přímé cesty a oklikové cesty (přímého přístupu a nepřímého přístupu),
 - ▲ jehož velitelé jsou nadaní a jehož vládce nezasahuje do pravomoci svého vojevůdce.
- Názor autora na význam znalosti a hodnocení situace vlastní a nepřátelské je shrnut do tabulky.

Tabulka

Nepřátelskou situaci	Vlastní situaci	Výsledek
Znáš	Znáš	Můžeš vést sto bitev, aniž by ses obával nebezpečí
Znáš	Neznáš	Jednou zvítězíš, jindy budeš poražen.
Neznáš	Neznáš	Budeš poražen v každé bitvě.

Autor nevysvětluje vzájemný vztah a vzájemné působení obrany a útoku a posuzuje je izolovaně od sebe jako dva samostatné prvky. Jeho názor na obranu a útok je třeba chápat takto: Obrana je výrazem jisté slabosti, nikoli však samotné vlastní slabosti; spíše není možné přejít z obrany do útoku, když u nepřítele nejsou žádná slabá místa. Na druhé straně je útok výrazem síly, nikoli však samotné vlastní síly, nýbrž toho, že u nepřítele existují jistá slabá místa, která umožňují přejít do útoku.

Nadaný vojevůdce rozpozná vítězství již v jeho zárodku a tím se liší od obyčejného člověka, který vítězství rozpozná teprve, když je ho dosaženo.

Sun-Tsu požaduje, aby vojevůdce "sledoval cestu" a "dodržoval zákon".

"Sledovat cestu" znamená správně porozumět podstatě útoku a obrany.

"Dodržovat zákon" znamená rozumět pěti zákonům války:

- ※ "délka" znamená vzdálenost k nepříteli,
- ※ "rozsah" znamená rozměry a tvárnost terénu,
- ※ "počet" znamená sílu vojsk,

※ "váha" je poměr sil vlastních a nepřátelských,

※ "vítězství" je zhodnocení situace proti sobě stojících vojsk.

Jinými slovy, "zákon" znamená vojenský řád a velení, organizaci, bojovou sestavu a vycvičenost vojska, jakož i jeho zásobování, tj. další důležité činitele pro dosažení vítězství.

"Formou" myslí autor všestrannou připravenost a bojeschopnost vojsk, jejich výzbroj, bojovou sestavu, metody velení, poměr sil a slabá místa protistojících stran. Říkáme "být v dobré formě", nebo "nebýt ve formě", což odpovídá danému významu. Stupeň bojeschopnosti určuje silná a slabá místa vojsk.

Praktický význam "formy" spočívá nejen v tom, že je nutné usilovat o to "být v dobré formě", ale také v tom, že je možné např. předstíráním "špatné formy" přimět nepřítele k neuváženému jednání, a potom proti němu použít skutečné "dobré formy".

Pod pojmem "plnost" rozumí autor vycvičenost a bojeschopnost vojsk, jakož i schopnost správně používat boje a manévru. Naproti tomu "prázdnota" znamená slabost, nepřipravenost, nebo také chcete-li - "prázdnou hlavu" velitele.

Sun-Tsu zdůrazňuje nutnost vnitřní kázně a soudržnosti vojsk, které umožňují obnovit narušenou sestavu a bojeschopnost. Dobře vycvičené a ukázněné vojsko neztratí ani po narušení "formy" svou vnitřní pevnost a neutrpí porážku. Pravdivost autorova tvrzení potvrzují nesčetné příklady i ze druhé světové války, a to od všech druhů ozbrojených sil, nebo také stav československých legií na magistrále na konci první světové války.

Sun-Tsu formuluje i zásady "personální politiky", kterou dnes vyjadřujeme požadavkem "správný muž na správné místo", přičemž si uvědomujeme i dva problémy s tím spojené: rozpoznání "správného muže" a jeho motivaci.

"Kdo dobře bojuje, ten řídí protivníka a nepřipustí, aby ho protivník řídil." Tento požadavek čínského autora jen potvrzuje, že na soudobé zásadě "nutit nepřítele, aby jednal nesprávně" (Liddel Hart) není nic nového. Sem patří i metoda "klamného úderu" (fingované vylodění námořní péchoty Spojených států na východním pobřeží Kuvajtu krátce před zahájením hlavního úderu pozemních vojsk za operace Pouštní bouře).

Volbu směru hlavního úderu a volbu těžiště obrany považuje Sun-Tsu za "božské umění", čímž chce vyjádřit, že tato volba má vysoké nároky na myšlení velitele.

Avšak pozor! Toto "božské umění" není vyhrazeno jen vysokým velitelům, nýbrž se týká každého bojovníka: Při působení proti několika tankům je zapotřebí zničit je v pořadí jejich nebezpečnosti, při působení proti nepřátelským zálohám a druhým sledům ničit ty, které nejvíce ohrožují splnění vlastního úkolu, nebo nejvíce napomáhají protivníkovi v plnění jeho úkolů atd.

Sun-Tsu nepovažuje absolutní početní převahu za nezbytnou. Vysvětluje, že postačí místní (taktická) převaha a radí také, jakými metodami a "triky" místní převahy dosáhnout.

Sun-Tsu zdůrazňuje význam znalosti strategie a taktiky nepřítele pro zajištění plánů jeho budoucí činnosti, jakož i důležitost průzkumu bojem pro odhalení jeho slabých míst.

Účinnost autorovy rady uspořádat vojsko tak, aby neexistovala žádná "forma", za účelem oklamání nepřítele, potvrzuje příklad z nedávné historie. Izraelské velení dva dny před zahájením šestidenní války (1967) poslalo značnou část svých vojáků na dovolenou s tím, že se vrátí několik hodin před zahájením nepřátelství. Výsledek byl dvojnásobný - psychický u vlastních vojsk a oklamání i překvapení nepřítele.

K dosažení vítězství za rychle se měnící situace je zapotřebí obratného velení, jež vyžaduje zvláštní a výjimečné schopnosti vojevůdce, které Sun-Tsu nazývá "božskými", neuvádí však, jak je vypěstovat: zřejmě předpokládá vysoký intelekt, talent a vůli.

K zásadám pro vedení boje počítá autor také zásady pro střetný boj, zásadu nepřímého přístupu, jakož i pravidla pro plnění. Dále vysvětluje:

- "zákon" velení vojskům, vedený snahou o rychlé pronikání rozkazů a povelů, jakož i o udržení celistvosti sestavy,

- "řízení odvahy" a "řízení srdce" (oddanosti),
- "řízení síly", tj. využívání okamžité fyzické kondice.

Zásada ponechat obklíčenému nepříteli v každém případě jedno místo volné k odchodu nebyla ve válečných dějinách vždy uplatňována:

- v roce 1940 Němci umožnili odchod stovek tisíc spojeneckých vojáků z obklíčeného Dunkerque přes moře do Anglie,
- u téhož Dunkerque čs. brigáda několik měsíců před koncem války blokovala německou posádku.

Sun-Tsu uznává platnost zákona neustálé proměnlivosti i pro oblast války, pro níž neexistují žádná trvale platná pravidla.

Smysl "**devíti proměn**" je v tom, že ten, kdo zná vnitřní podstatu nesčetných proměn ovlivňujících situaci, ten ví, jak je třeba vést válku. Ovládnutí umění "devíti proměn" je předpokladem k využívání "pěti výhod" (devět a pět jsou magická čísla). Čili, znát všechno a být schopen si všimnout všeho, čeho lze využít k dosažení úspěchu.

Pro autorovo doporučení spojit "**výhodu**" s "**nevýhodou**" existuje toto vysvětlení. Jsou to sice protikladné pojmy, avšak ve výhodě spočívá i nevýhoda a dokonce v nevýhodě jsou prvky výhody. Tudíž, vidíme-li výhodu, můžeme ji využít tak, že vezmeme v úvahu nevýhodu, která je ve výhodě obsažena, a volně ji odstraníme. Nevýhodě můžeme uniknout také tak, že výhodu potenciálně obsaženou v nevýhodě vezmeme v úvahu a dovedeme ji využít.

Sun-Tsu uvádí pět základních vlastností vojevůdce, avšak zároveň upozorňuje na nebezpečí skryté v každé z nich:

- odvaha skrývá nebezpečí smrti,
- chytrá opatrnost vytváří nebezpečí zajetí,
- bojovnost může vést ke ztrátě sebeovládání,
- ohled na svou čest může způsobit přecitlivělost,
- laskavost může vojevůdci způsobit zneklidnění.

Na chování a vystupování vojevůdce klade autor tyto požadavky - aby:

- byl prudký jako vítr,
- byl klidný jako les,
- uměl vyrazit a ničit jako oheň,
- byl nehybný jako hora,
- byl neproniknutelný jako temnota,
- jeho pohyb byl jako hřmění hromu.

Sun-Tsu neměl starosti s maskováním proti leteckému a družicovému průzkumu, a proto vojskům doporučoval vyhledávat slunce a vyhýbat se stínu. Zároveň byl prvním z velkých strategů, který se zabýval zkoumáním významu geografických podmínek válečnické a terénních podmínek bojiště a formuloval jasné zásady k jejich využívání.

Od jiných autorů se Sun-Tsu výrazně odlišuje tím, že vyjmenovává možné následky vojevůdce a dokonce formuluje velmi názornou "**nauku o porážce**".

Pozornost zasluhují autorovy názory na utajení v nejširším slova smyslu. Doporučuje, aby:

- vojska jednala podle plánů a kalkulací vojevůdce tak, že je nikdo nezjistí,
- vojevůdce několikrát změnil svoje plány a používal oklikových cest,
- vojevůdce se svými plány neseznamoval ani vlastní podřízené, aby je dokonce klamal,
- bylo před protivníkem utajeno, kde bude muset bojovat.

Sun-Tsu vysvětluje nezbytnost a organizaci zpravodajské služby, druhy agentů, jejich úkoly, jakož i vztah vojevůdce k agentům (který lze srovnat se současným požadavkem, že zpravodajské služby musejí pracovat bez "finančního limitu"). Zdá se, jakoby současně zpravodajské služby byly vytvářeny podle jeho návodu (viz. např. gen. Moravec: Špión, jemuž nevěřili).

Vojskovým průzkumem se nezabývá, i když zdůrazňuje význam pozorování a nezbytnost znalosti nepřítelů na taktickém stupni.

Podle názoru britského filozofa A. N. Whiteheada není celá evropská filozofie nic jiného než poznámky k Platonovi.

Je možné totéž tvrdit o strategii a taktice vzhledem k čínskému filozofovi a vojevůdci Sun-Tsu?

Posuďte znovu požadavky, které Sun-Tsu klade na vycvičenost, organizaci, kázeň, zásobování a morální hodnoty vojsk, na vlastnosti a jednání velitele, porovnejte je s tím, co o tom sami víte!

Posuďte prvky, které Sun-Tsu považuje za rozhodující pro dosažení vítězství ve válce a v boji.

Porovnejte prvky hodnocení situace, či zásady pro vedení operace a boje uvedené v polních řádech se zásadami čínského autora. Zjistíte, že "není mnoho nového pod sluncem" a že "všechno chytré již bylo vymyšleno, že se jen musíme snažit o tom znovu přemýšlet".

Spis "O umění válečném," to je moudrost minulosti, neboť všechna moudrost není nová moudrost" (W. Churchill).

Existují cvičení dvojho druhu: tělesná a duševní. Tělesná cvičení jsou určena k posílení fyzické zdatnosti, duševní cvičení k posílení rozumových schopností. Studium nejstaršího spisu o válečném umění, který má vysokou teoretickou hodnotu, může být velmi účinným cvičením přispívajícím k rozvoji myšlení.

Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc.

K NĚKTERÝM PRINCIPŮM OZBROJENÉHO ZÁPASU

Jako v každé lidské činnosti jsou také ve vojenské oblasti hnacím motorem jejího vývoje vědecké poznatky a jejich aplikace do praxe ve formě principů a zásad. Jestliže platilo již dříve, že věda je výrobní silou, platí to tím více v současnosti, vyznačující se prudkým rozvojem nejen vědeckotechnického poznání, ale také změnami v světovém společenství.

Všechny tyto skutečnosti se nás bezprostředně dotýkají tím více, že došlo ke změně místa a úlohy naší republiky a tím také armády.

Z toho vyplývá pro nás všechny řada úkolů, které je třeba bezprostředně řešit. K hlavním z nich nesporně patří také schopnost ubránit vlastní samostatnost, suverenitu a celistvost.

Plnění tohoto úkolu vyžaduje vytvořit k tomu potřebnou teorii.

Některé hlavní principy a požadavky

Realizace vojenskostrategické obrany státu musí respektovat principy a požadavky ozbrojeného zápasu jako celku, aplikovat je na podmínky a možnosti státu formou stanovení hlavních principů jejich vedení. Přitom je třeba mít na paměti, že charakter a tím také způsoby vedení války se budou neustále vyvíjet v závislosti na stupni uplatňování vědeckotechnických poznatků do výzbroje a výstroje armád. Výjimkou není a nemůže být žádná armáda, má-li být na odpovídající úrovni schopna plnit úkoly stanovené vojenskou doktrínou.

K hlavním principům a požadavkům vedení bojové činnosti jak útočné, tak obranné patří zejména:

- cílevědomost a rozhodný charakter bojové činnosti,
- centralizované plánování a decentralizované plnění úkolů,
- jednoduchost a jednoznačnost zámyslu a řídicích aktů,
- skrytá příprava, překvapivé zasazení úderů a zahájení bojové činnosti,
- racionální využívání a šetření sil a prostředků,
- soustředění sil a prostředků na hlavních směrech, zasazování úderů proti slabým místům v operační sestavě protivníka,
- vysoká manévruschopnost,
- nepřetržité působení na protivníka,
- nepřetržité velení,
- vyrovnanost ozbrojeného systému,
- adekvátnost znepřátelených ozbrojených sil,
- smazávání rozdílu mezi frontou a zápolím,
- jednota fronty a zápolí,
- protivzdušná a protitanková obrana,
- využití obranných a ochranných vlastností terénu,
- ochrana vojsk,
- nepřetržité všestranné zabezpečení.

Cílevědomost a rozhodný charakter bojové činnosti

Podstata cílevědomosti je především ve stanovení rozhodných, přitom však reálných cílů vyžadujících koordinované a efektivní využití vlastních sil a prostředků. Cíle je třeba formulovat tak, aby byly pro velitele, štáby a vojska všech stupňů mobilizující, nutily je zdravě riskovat a zároveň vyžadovaly od nich rozvinutí iniciativy až drзости při jejich plnění.

Hlavní pozornost při stanovování cílů musí být zaměřena na ty síly, prostředky a objekty protivníka, jejichž zničení rozhodným způsobem naruší jeho bojeschopnost, psychiku, působí dezintegračně, dezorientačně a maximálně mu tak znesnadní vedení bojové činnosti. K takovým cílům patří zejména místa velení, prostředky ničení, druhé sledy, zálohy, ale i další strategicky významné objekty.

Vybavování vojsk zbraněmi s přesným navedením na cíl zvyšuje jejich možnosti vést rozhodnou aktivní bojovou činnost jak v útočných, tak obranných operacích. Včasný a dobře připravený manévr silami a prostředky um ožňuje rychlé využití palebnými údery vytvořených a existujících slabých či zranitelných míst v sestavě protivníka dříve, než protivník stačí uskutečnit protipatření.

Centralizované plánování a decentralizované plnění úkolů

Potřeba centralizovaného plánování je dána společným plněním úkolu obrany státu všemi ozbrojenými silami. Při jeho uskutečňování musí mít každý druh ozbrojených sil i vojska, každý organizační stupeň přesně stanovenou místo, úlohu a úkoly, které má plnit. Všechny

úkoly musí být vertikálně i horizontálně navzájem sladěny časově a prostorově tak, aby zajišťovaly efektivní vedení obrany státu podle jednoho zámyslu jak vcelku, tak i na jednotlivých řídicích stupních.

Vertikálním sladěním se rozumí vzájemná souvislost úkolů mezi jednotlivými úrovněmi řízení. Vertikální sladění znamená provázání úkolů, stanovených nadřízeným nejbližší podřízeným organizačním stupněm tak, aby výsledkem jejich relativně samostatné bojové činnosti bylo efektivní splnění společného zámyslu a úkolů nadřízeného stupně. **Horizontální sladění** je zabezpečení vševojskového zámyslu a úkolů všemi odbornostmi daného organizačního stupně.

Podmínkou centralizovaného plánování je včasné získání pravdivých informací, jejich reálné vyhodnocení vyúsťující do odpovídajících řídicích aktů. Při současném množství informací a potřebě jejich rychlého zpracování lze toho dosáhnout jen s využitím informační a výpočetní techniky. Předpokladem k tomu však je zpracování racionálního projektu komplexního systému řízení armády.

Decentralizované plnění úkolů spočívá v tom, že každý organizační stupeň podle svých možností a konkrétních podmínek volí k tomu nejvhodnější způsoby. Závažnou přitom je povinnost respektovat zámysl stanovený nadřízeným a přihlížet k úkolům, situaci a jejímu vývoji u sousedů.

Jednoduchost a jednoznačnost zámyslu a řídicích aktů

Určující význam pro pochopení a tím splnění stanoveného úkolu má zámysl. Musí obsahovat cíl a základní kroky, které jsou nutné k jeho efektivnímu dosažení.

Jednoduchost formulování zámyslu zrychlí práci velitelů a štábů tím, že odstraní plánování podrobností, které v důsledku vývoje situace v průběhu bojové činnosti byly často neuskutečnitelné, a proto zbytečné. Velitelé a štáby tím získají čas pro hlubší analýzu podmínek, za nichž je úkol skutečně plněn a vyvození kvalitnějších závěrů. Zaměřením zámyslu na rozhodující problémy jeho plnění jej nejen zjednoduší, ale také zprůhlední. Zámysl se tak stane jednoznačnějším.

Při formulaci zámyslu je třeba vycházet ze skutečnosti, že vzhledem k mobilitě vojsk bude docházet často k velkým změnám v situaci. To bude vyžadovat konkretizaci úkolu častěji než dosud. Kromě toho je žádoucí ponechat volnost pro rozvoj iniciativy velitelů a štábů jednotlivých stupňů. Výsledkem této iniciativy by měla být větší variantnost plnění úkolů na základě lepšího využití účinků palebných úderů a mobility vojsk v souladu s konkrétními možnostmi a situací.

Při formulování zámyslu jen na základě cíle a základních kroků jeho realizace lze zjednodušit řídicí akty, snížit jejich počet, jež při podrobném zámyslu a na základě stanovených úkolů značně narůstají oběma směry: nadřízený - podřízený a obráceně (hlášení, požadavky, počet nařízení apod.)

Současně je žádoucí vybavit jednotlivé řídicí stupně informační a výpočetní technikou. Tím u velitelů a štábů vytvořit podmínky pro přijetí i zpracování reálných, včasných rozhodnutí, předcházet tak protivníka v jeho rozhodnutích a prováděných protiopatřeních.

Skrytá příprava, překvapivé zasazení úderů a zahájení bojové činnosti

I když tento princip existoval již dříve, nabývá v současné době kvalitativně nového významu. Souvisí to s rostoucí údernou silou nových zbraňových systémů a vysokou mobilitou vojsk.

Ve srovnání s původními silami a prostředky, které bylo třeba dříve soustředit k plnění určitého úkolu, lze v současnosti stejné úkoly plnit relativně malými silami letectva a raket s přesnými naváděcími systémy.

Jejich dosah, jemuž nemusí předcházet téměř žádný manévr, rychlost přípravy k plnění bojového úkolu a možnost v podstatě libovolného soustředění jejich účinků v potřebném prostoru a čase vytvářejí optimální podmínky pro překvapení všeho druhu. Největšího účinku překvapení lze všeobecně dosáhnout vždy napoprvé, kdy protivník není dostatečně nebo vůbec připraven. Je proto žádoucí zahájit první úder maximem sil a prostředků s neúčinnějšími prostředky na nejdůležitější cíle protivníka. Tím způsobit protivníkovi maximální ztráty, rozbit jeho sestavu a zmařit nebo alespoň narušit jeho zámysl. Cílem musí být donutit jej reagovat na vzniklou situaci bez dostatku informací, jejich potřebné analýzy, a proto nepřiměřeně a opožděně. Iniciativa tak jednoznačně přechází na stranu toho, kdo překvapil. Jeho případně nepříznivý poměr v bojovém potenciálu tak může být změněn ve výhodný.

V závislosti na době trvání úderu mohou pozemní síly toho, kdo překvapil, sjednat dotyk a z chodu využít tyto úder.

Kromě překvapivého vedení ničivých úderů lze překvapení také dosáhnout především použitím nové, účinnější bojové techniky a dosud nepoužívanými způsoby vedení bojové činnosti.

Racionální využívání a šetření sil a prostředků

Podmínkou racionálního využívání a šetření sil a prostředků jsou:

- ☐ reálný, situaci a vlastním možnostem odpovídající zámysl,
- ☐ dokonale organizovaný průzkum a jeho věrohodnost,
- ☐ bezprostřední možnost využití výsledků průzkumu k soustředěným úderům na protivníka dříve, než stačí vést úder sám,
- ☐ maření průzkumu protivníka,
- ☐ organizované, nepřetržité a důsledné velení vlastním vojskům a současně maření velení silám protivníka,
- ☐ ničení protivníka dříve než naváže dotyk.

Při vedení úderů je třeba se zaměřit na ty síly a prostředky protivníka, které jsou pro vedení bojové činnosti a její efektivnost nejdůležitější. Patří k nim především úderné systémy, místa velení, hlavní síly a prostředky ještě před sjednáním dotyku.

Dosah, vysoká přesnost soudobých zbraní a účinky speciální munice umožňují působit proti vybraným cílům protivníka do celé hloubky jeho sestavy současně. Přitom podle charakteru cíle lze jej ničit buď plošným nebo bodovým úderem na tu jeho část, jejíž zničení cílový objekt vyřadí. Bodové ničení cíle šetří síly a prostředky, které lze využít k úderům na jiné objekty.

Při zničení dostatečného počtu vhodně zvolených cílů v celé hloubce sestavy protivníka může, jak ukázala válka v oblasti Perského zálivu, dojít prakticky až k totální neakceschopnosti a tím nebojeschopnosti protivníka s případným rychle následujícím ukončením ozbrojeného zápasu. Je pochopitelné, že takový výsledek lze očekávat jen v případě odpovídajícího výchozího poměru sil obou protivníků nebo jako důsledek překvapivých a efektivních úderů, jako tomu bylo v oblasti Perského zálivu.

Zničení zvolených cílů v podstatě šetří síly a prostředky. Jedině tak lze totiž dosáhnout, že tyto cíle již do bojové činnosti nezasáhnou, což v případě jejich umlčení neplatí. Takové cíle dříve, či později do bojové činnosti zasáhnou znovu. Působí pak protistojícím silám další ztráty. Navíc musí být jimi opakovaně vyhledávány, umlčovány nebo ničeny.

Soustředění sil a prostředků na hlavních směrech

Podstatou tohoto principu je dosáhnout v souladu se zámyslem co nejdříve a s nejmenšími ztrátami stanoveného cíle. Soudobé možnosti armád mění zásadním způsobem možnosti jeho naplňování. Hlavní důraz není již položen na předcházející fyzické soustředění sil

a prostředků v určitém prostoru, ale především na koncentraci palebných účinků na stanovené hlavní síly protivníka a způsobení jim ztrát. Vzhledem k možnostem soudobých zbraní a munice, jejichž účinky se blíží jaderným, lze jejich použitím vytvořit v sestavách protivníka plánovitě slabé místo.

Účinků palebných úderů pak využívají hlavní síly k dokončení zničení protivníka a plnění stanovených úkolů. Efektivní vedení palebných úderů mění hodnotu sil protivníka v prostoru jejich realizace. Umožňuje dosáhnout časovou a prostorovou převahu sil. Proto je třeba nevytvářet nadměrným zhuštěním sil a prostředků vhodné cíle pro úderý protipůsobících sil.

Potřebné soustředění musí být jen v nezbytné míře a hodnotě, z rozptýlených sestav a jen na dobu, která je pro splnění daného úkolu nutná. Po splnění úkolu, který byl důvodem k soustředění sil a prostředků, se síly a prostředky musí opět co nejrychleji rozptýlit.

Vysoká manévrovost

Význam tohoto principu je jedním z dlouhodobě platných. V současné době dochází ke změně jeho kvality. K dosavadním změnám manévru silami, prostředky a palbou přistupuje další druh manévru, a to manévr dráhami letu střel. Dokonalé sladění všech druhů manévru klade zvýšené nároky na jejich plánování a sladění tak, aby bylo dosaženo maximálního efektu.

Zvláště pozornost přitom musí být věnována využití účinků palebných úderů vojsky s cílem nejen zabránit protivníkovi v provedení opatření k jejich eliminování, ale naopak proměnit je definitivně ve sledovaný úspěch.

V souvislosti s možností působit palebnými úderý do hloubky sestavy protivníka vzrůstá význam vzdušných výsadků a diverzních skupin. Jejich vlastnost proniknout, bez ohledu na pozemní situaci a terén, rychle do prostoru palebných úderů jim dovoluje nejen plně využít úderů, ale jejich účinky završit úplnou porážkou daného uskupení protivníka.

Nepřetržité působení na protivníka

Jeho podstatou je možnost působit na protivníka nepřetržitě jak prostorově, tak i časově. Lze toho dosáhnout:

- vedením úderů do celé hloubky operační sestavy protivníka,
- působením na vybrané důležité cíle v hloubce jeho teritoria,
- vedením bojové činnosti za každého počasí, ve dne i v noci.

Možnost působit na protivníka do celé hloubky jeho teritoria znamená kvalitativní změnu v zásadách vedení bojové činnosti. Především působením ztrát silám a prostředkům protivníka již při jejich přibližování a sjednání dotyku se snižuje jeho bojový potenciál, chrání se tak vlastní vojska. V některých případech a na některých směrech se může v závislosti na jeho ztrátách v průběhu přibližování zmařit jeho zámysl. V každém případě je protivník nucen k dřívějšímu zasazování druhých sledů, popř. záloh, v souvislosti s tím změnit v podstatné míře také svůj zámysl.

Působením na vybrané cíle v hloubce teritoria protivníka lze v závislosti na jejich výběru dosáhnout výsledků, které mohou podstatným způsobem snížit nejen jeho bojový potenciál, ale současně působit také na morální a politický stav jeho obyvatelstva. Bezprostřední ničivé účinky války na obyvatelstvo mohou přispět k růstu jeho odporu k válce a nespokojenosti s jejím vedením. Výsledkem může být silící tlak obyvatelstva na vedení státu k ukončení války.

Vedení bojové činnosti za každého počasí, ve dne i v noci jednak umožňuje překvapit protivníka získat iniciativu, ale i vyvíjet na něho soustavný tlak. To mu přinejmenším

znesnadňuje uskutečnění protiopatření a vlastním vojskům pomáhá získanou iniciativu udržet. Podmínkou nepřetržitého vedení bojové činnosti za každého počasí, ve dne i v noci je vybavení vojsk odpovídajícími přístroji pro vidění za zhoršených podmínek.

Vyrovnanost ozbrojeného systému

Jako každý systém má také ozbrojený systém své podsystémy, a to: ničení, manévr, zabezpečení a velení. Všechny jsou na sobě závislé, vzájemně se doplňují, podmiňují a podporují. Pro optimální fungování ozbrojeného systému je základní kvantitativní a především však kvalitativní vyváženost všech jeho podsystémů.

Hodnota ozbrojeného systému jako celku se řídí pravidlem nejslabšího článku. Narušení, či snížení hodnoty jednoho z podsystémů pod určitou mez může vést až ke zhroucení systému jako celku. Kromě této krajnosti je ovšem třeba vidět, že rozvoj jednoho z podsystémů, má-li se projevit, uplatnit, musí být následován odpovídajícím rozvojem také ostatních podsystémů. Teprve ty mohou zajistit jeho plnohodnotný rozvoj ozbrojeného systému jako celku a přinést kvalitativní zvrat v jeho fungování. Předbílání jednoho podsystému před ostatními je hnacím motorem pro změnu ozbrojeného systému vcelku. Kumulací změn ne v jednom, ale ve všech podsystémech může teprve dojít ke kvalitativnímu povýšení ozbrojeného systému na novou úroveň.

Z hlediska koordinace jednotlivých podsystémů má rozhodující úlohu podsystém velení. Jeho úkolem je na základě soustavného studia vědeckotechnickým poznatkům včas rozpoznávat možnosti jejich uplatnění v životě společnosti a tedy také v armádě. V intencích možnosti státu, zejména ekonomických přípravitelů podmínky pro cílevědomou, vyváženou a tím také efektivní aplikaci vědeckotechnických poznatků do ozbrojených sil a společnosti v zájmu zvýšení obranyschopnosti státu.

Nepřetržité velení

Podsystém velení je rozhodující částí ozbrojeného systému. Na jeho kvalitě závisí efektivnost použití ozbrojených sil jak v celku, tak jeho jednotlivých řídicích stupňů. Má-li velení splnit to, co se od něho očekává, musí být především nepřetržitě.

Podmínkou nepřetržitosti velení je průběžná znalost konkrétní situace veliteli a štáby, tím také možnost na ně odpovídajícím způsobem včas reagovat. Tím donutit protivníka k tomu, aby byl soustavně nucen rozhodovat se pod tlakem času a opožděně.

Velitelé a štáby musí proto dostávat pravdivé, maximálně komplexní informace s potřebným předstihem, nutným nejen na jejich kvalitní zpracování, ale také včasné vydání a doručení z nich vyplývajících řídicích aktů. Jen tak lze v trvale vedeném boji o iniciativu zvítězit nad protivníkem.

Podmínkou nepřetržitého velení je spojení. Jeho úkolem je zabezpečit plynulý přísun k rozhodování potřebných informací všemi směry jak velitelskými - mezi nadřazeným a podřízeným, tak součinnostními - mezi spolupracujícími silami a prostředky.

Vzhledem k tomu, že systém velení je trvalým objektem pozornosti prostředků průzkumu, REB i ničení protivníka, je třeba místa velení i spojení proti jejich působení chránit. Spojení, hlavně na rozhodujících směrech, musí být vícenásobně zabezpečeno. Jen tak lze zajistit jeho trvalé fungování jako podmínku nepřetržitého velení.

Adekvátnost proti sobě stojících ozbrojených sil

Bojové možnosti ozbrojených sil jsou určeny jejich bojovým potenciálem. Tvoří jej početní stav vojsk, množství a technická úroveň výzbroje i ostatní techniky, již jsou armády vyzbrojeny, dále zejména ekonomickými a demografickými možnostmi, morálně volnými schopnostmi obyvatelstva, jeho politikou, technickou a kulturní úrovní. Součástí bojového

potenciálu je také zvládnutí bojové a ostatní techniky jako takové, schopnost využít ji k cílevědomému plnění úkolů ozbrojeného zápasu na základě zpracované teorie jeho vedení. Kvalita i zvládnutí teorie je určující a limitující pro kvalitu ozbrojeného zápasu. Teorie totiž kvalitu jednotlivých prostředků využívá nejen tím, že ji sumarizuje, ale vzájemně provazuje, a tak zhodnocuje. Jejím výsledkem je pak synergetický efekt, promítající se do formulování zásad vedení bojové činnosti a ozbrojeného zápasu jako celku. Formalizovaným vyjádřením zásad jsou předpisy.

Jako v každém zápase rozhoduje o vítězství, či prohře ten, kdo je lépe vybaven a připraven. To, jak ukazuje historie, platí v plném rozsahu také v ozbrojeném zápase. Jeho úspěšné vedení je podmíněno alespoň přibližnou vyvážeností obou protivníků v kvalitě bojové techniky - oba mají stejné možnosti. Schopnost lépe, cílevědomě a sladěně je využít jsou tou silou, která mění možnost ve skutečnost. Úspěchu s kvalitativně horší bojovou technikou, jak opět ukazuje historie, lze dosáhnout jen za zvlášť příznivých podmínek a vždy jen dočasně. Naproti tomu mít prostředky, neumět nebo nechtít je využít, znamená odsoudit se sám k porážce.

Smazávání rozdílu mezi frontou a zápolím

Možnost soudobých prostředků ničení zasáhnout účinně kterékoli místo na území vzájemně nepřátelých stran odstraňuje rozdíl mezi frontou a zápolím. Vysoká mobilita vojsk, včetně možnosti použít vzdušných výsadků a diverzních skupin tento závěr jen podtrhuje. Vedení války přestává být jevem, který se obyvatelstva válčících států dotýká prostředkovatelně. Od jejího zahájení se stávají s různou intenzitou jejími přímými účastníky.

Tato skutečnost ještě více vystupuje v souvislosti s odsouhlasenými limity bojové techniky, sníženými počty armád a jejich předpokládanou poloprofessionalizací. To všechno vede k tomu, že obyvatelstvo, jeho určená, a také připravená část, se bude muset na válce od jejího vzniku aktivně podílet jako hodnotná součást ozbrojených sil.

Jednota fronty a zápolí

Možnost potenciálního agresora působit od začátku napadení státu současně na libovolnou část jejího území má obecně platnou specifikou, kterou je třeba si včas uvědomit a vyvodit z ní odpovídající závěry.

Specifika spočívá v tom, že cíl agrese lze dosáhnout rychleji, případně efektivněji než postupným čelním útokem - probíjením se obranou - pozemních vojsk. Vhodnými prostředky k tomu jsou především letecké, raketové údery a je využívající vzdušné výsadky i diverzní skupiny. Mohou to však také být speciálně vytvořené úderné skupiny pronikající do hloubky území státu existujícími, či palbou dělostřelectva a údery letectva ve frontě vytvořenými mezerami. Vcelku příhodné podmínky k tomu vytváří skutečnost, že šířka republiky (sever - jih) se převážně pohybuje od 150 do 180 km.

To spolu se skutečností, že hloubka sestav operačních stupňů dosahuje kolem 120 km, případně více vcelku jednoznačně dokumentuje bezprostřední souvislost mezi vedením obranné operace na teritoriu vojenského velitelství a organizováním v něm případně jakéhosi relativně samostatného teritoriálního prostoru. Stejně jako při organizování vojensko-strategické obrany státu jeví se také v případě vojenského velitelství účelné organizovat na jeho území obrannou operaci podle jednoho zámyslu a z jednoho místa. V praxi to znamená obrannou operaci na celém území vojenského velitelství řídit tímto velitelstvím v rámci vojenskostrategické obrany státu. Je to vhodné také proto, že velitel a štáb vojenského velitelství již v míru obranu svého teritoria připravují, plánují, organizují a všestranně zabezpečují. Tím také dokonale znají všechna potřebná opatření. Navíc tvoří sehraný kolektiv, což při vytváření nových dvou kolektivů (zvlášť pro polní vojska a vojska územní obrany) říci nelze.

V případě, že se vytvářejí dva řídicí celky na území jednoho teritoria, lze předpokládat, že bude docházet k prolínání se jejich řízení, včetně územního přesahování. Je proto žádoucí věnovat této problematice žádoucí pozornost, důkladně zvážit všechna pro a proti.

Protivzdušná a protitanková obrana

Letectvo, tanky a obrněná vozidla jsou již v soudobých a tím spíše perspektivních podmínkách neodmyslitelnou součástí veškeré bojové činnosti. V praxi to znamená, že každá část ozbrojených sil musí být trvale schopna a připravena se těmto prostředkům bránit a ubránit, nemá-li ztratit svou bojeschopnost, či dokonce být zničena.

Při počtu celků, které je třeba proti letectvu protivníka bránit, při jejich rozmístění a působení při plnění úkolů bojové činnosti v prostoru je nemyslitelné zabezpečovat je vyčleněním sil vojskové PVO. Ukazuje se nutnost přehodnotit současný způsob vojskové PVO.

Jeví se účelné vybavit přímo vojska takovými prostředky PVO, aby každá jejich část byla schopna se sama bránit. Výchozím přitom musí být způsob plnění úkolů letectvem. Podle dosavadních poznatků s výjimkou odpalování raket z vícekilometrové vzdálenosti před cílem působí letectvo proti pozemním cílům z výšek od 30 do 150 m, případně z výskoku těsně před cílem do výšky 1500 až 2000 m. To znamená, že je třeba vojska vybavit prostředky pro boj s takto působícím letectvem.

Obdobná situace je také v oblasti protitankové obrany. Rovněž zde je třeba se zaměřit na účinnou obranyschopnost všech sil proti tankům a obrněným vozidlům protivníka. Především je žádoucí vybavit vojska efektivnějšími protitankovými prostředky, zejména ručními, s větším a účinnějším dostřelem.

Využití obranných a ochranných vlastností terénu

I když soudobou a tím méně perspektivní obranu nelze chápat jako statickou, přece jen využití obranných a ochranných vlastností terénu bránícími se vojsky neztrácí svůj význam. Zejména v podmínkách středoevropského válčistě může terén přispět svými vlastnostmi k zlepšení poměrů bojových potenciálů ve prospěch obránce.

Zvláštní pozornost při využívání terénu k obraně je třeba věnovat sídlištím. Je to dáno zejména:

- jejich vzájemnými vzdálenostmi, které se pohybují v rozmezí od 3 do 5 km,
- skutečností, že všechny přehrazují komunikace, které jsou při vysoké mobilitě vojsk jimi hojně využívány,
- jejich obrannými a ochrannými vlastnostmi, které lze ve většině případů s relativně malým úsilím připravit a využít ke kvalitní obraně.

Ochrana vojsk

V podmínkách použití soudobých zbraní má ochrana vojsk prvořadý význam. Je to dáno dosahem, rychlostí, přesností, účinky soudobých zbraní v cíli a selektivností jejich použití v těsné návaznosti na výsledky průzkumu. Propojení prostředků ničení s průzkumnými prostředky umožňuje prakticky okamžitě působit proti zjištěným cílům.

Proto je třeba přehodnotit kritéria rozptýlení prvků operační sestavy vojsk a bojové sestavy jednotek s cílem zmenšit pravděpodobnost jejich zjištění, případně zahlit protivníka množstvím drobných cílů. Tím také zvýšit stupeň ochrany proti úderným systémům zbraní s přesným navedením při uchování možnosti plnit kvalitně stanovené úkoly.

Všestranné zabezpečení

Všestranné zabezpečení je prvkem, který se nepřímým podílí na plnění úkolu. Pro činnost vojsk je však nezbytné. Umožňuje jim činnost. S technickou úrovní bojové techniky a dalších prostředků, jimiž jsou armády vybaveny, roste jeho význam, a také počty sil, které vojska plní úkoly bojové činnosti zabezpečují.

Skutečnost, že bojová činnost vojsk se povede jen na vlastním území (u prostředků ničení z vlastního území), umožňuje vybudovat již v míru integrovaný systém zejména týlového, zdravotnického, dopravního, technického, ale také ženiijního, spojovacího a chemického zabezpečení. Musí jít o vybudování cílevědomě organizovaného a centrálně řízeného komplexního zabezpečení veškerého života na území státu s prioritou ve prospěch plnění bojových úkolů. Jen tak lze dosáhnout toho, aby zabezpečení bylo efektivní jak personálně, tak ekonomicky. Zabrání se tak zbytečnému dublování a nákladům. Do organizačních celků zařadit jen ty nezbytné síly speciálního zabezpečení, které nemůže být poskytnuto komplexním zabezpečovacím systémem.

Charakter hlavních principů vedení ozbrojeného zápasu ukazuje, že žádný z nich nepůsobí samostatně, navzájem se prolínají, doplňují, někdy i popírají. Je věcí velitelů a štábů, aby v závislosti na konkrétní situaci pochopili váhu každého z nich a dokázali toho využít.

To povede k efektivnímu splnění stanoveného úkolu, k udržení i zajištění samostatnosti a suverenity státu.

Podstata jednotlivých zákonů, zákonitostí a principů ozbrojeného zápasu se v různé formě i míře promítne do jednotlivých období obrany státu či způsobu jejich naplňování.

Jedině zjišťováním obecně platných zákonů ozbrojeného zápasu, jejich aplikací formou principů a zásad na soudobé podmínky budeme schopni splnit úkol obrany našeho státu. I když vypracování teorie je především náplní činnosti k tomu určených institucí, musí to být úkolem celého velitelského sboru armády. Je tomu tak tím spíše, že potřebná teorie se teprve rozpracovává. Je třeba si uvědomit, že bez teorie nemůže být ani věda a ani efektivní praxe. Pro naši armádu je orientace na vypracování teorie efektivní obrany státu zvláště aktuální. Vzhledem k naší ekonomické situaci to totiž je, a po určitou dobu zůstane, ne-li jediný, z hlavních způsobů zvýšení naší obranné schopnosti. O významu vědy pro praxi nejlépe svědčí výrok Leonarda da Vinci: "Ti, kteří se zabývají prací bez vědění, jsou jako námořníci, stoupající na loď bez kormidla a bez kompasu, kteří nikdy nevědí s jistotou, kam plují."

K PROSTŘEDKŮM MASKOVÁNÍ, VAROVÁNÍ A OCHRANY TANKŮ PROTI INTELIGENTNÍ MUNICI

V soudobých armádách jsou i nadále vyvíjeny a zkoušeny prostředky zabezpečující maskování, varování i ochranu obrněné techniky, tanků a obrněných transportérů.

Význam těchto prostředků v obranných operacích při omezeném počtu tanků stanovených odzbrojovacími omezeními bude narůstat právě proto, že inteligentní munice zbraňových útočných prostředků (o "obránných prostředcích" vzhledem k samotnému charakteru těchto zbraní nelze hovořit) by narušovala odolnost i aktivnost obrany tím, že by prvek obranné sestavy (i našich vojsk) vyřazovala z boje i bojové činnosti s vysokým procentem účinnosti.

Charakteristikou současných hlavních zásad činnosti (lépe: působení) inteligentní munice i způsobem obrany a ochrany proti ní v různých armádách se zabývají ve svém článku zveřejněném v polské Myśli Wojskowej číslo 4/1991 autoři plukovník dr. Ing. Kazimierz Wiczorek a podplukovník dr. Ing. Andrzej Zuterek.

Čtenářům našeho časopisu předkládáme zkrácenou a upravenou verzi tohoto článku, o němž věříme, že svojí informační hodnotou přispěje k osvětlení znalostí.

Charakteristika inteligentní munice

V boji s tanky, bojovými vozidly pěchoty a obrněnými transportéry převládá inteligentní munice, neboť je charakterizována vysokou přesností zásahu a ničení. Liší se od jiných typů protitankové munice tím, že se sama navádí na cíl, který ji dříve aktivizuje.

Jednou z podskupin této munice tvoří bojové prostředky s vyhledávací hlavicí, pracující v pásmu elektromagnetického záření. Představitelem této podskupiny je například střela "Maverick" třídy vzduch - země označená symbolem AGM - 65A, vybavená televizní kamerou, která spolupracuje se systémem samonavádění.

Dalším druhem této munice jsou střely AGM - 114 "Hellfire" vybavené laserovými vyhledávacími hlavicemi (které pracují v pásmu blízkému se infračervenému záření). Příkladem munice, která je vybavena čidly, které zjišťují místo vyzařování tepla, jsou: minometné střely "Strix" ráže 120 mm, substřela "Skeet" (jsou používány mimo jiné v inteligentních minách BLU - 101/B a BLU - 102/B), subnáboj "Bonus" AMG - 650, která je verzí "Mavericku", střela ATGW 3 RL (TRIGAT) a protitanková střela řízená světlovodem systémem AAWS - M.

Senzory inteligentní munice mohou také pracovat díky využití radiolokační stanice, která působí v pásmu milimetrových vln na kmitočtech, jež jsou považovány za atmosférická okna, která propouštějí milimetrové vlny o kmitočtu 35, 54, 140 a 220 GHz. K tomuto typu munice patří minometné střely "Merlin" ráže 81 mm a bojové hlavice TGM (řízené v koncové fázi letu), které jsou používány v raketových systémech MLRS.

Pro zvýšení účinnosti zjišťování cílů inteligentní municí a její z odolnosti vůči protipůsobícím prostředkům je tato munice vybavována čidly dvojnásobného působení, které pracují v pásmu infračerveného záření a milimetrových vln. K munici, která je vybavena tímto druhem

čidel, je počítána protitanková inteligentní munice SWARM SADARM i submunice ZEPL a TACED.

V hlavicích některých typů inteligentní munice jsou umístěna kombinovaná čidla (aktivně působící v pásmu milimetrových vln a pasivní radiometrické) nebo čidla, která pracují v rozsahu centimetrových vln (aktivní zapalovače střel, které vedou úder na obrněný cíl z výšky - kupříkladu střela STAFF).

Inteligentní munice představuje velkou úhrozu, proto čím více roste úloha maskování a ochrana tanků i BVP na bojišti. Dnes již nestačí opatření, která byla uplatňována v období vedení elektronického boje. Je nezbytné vypracovat modernější prostředky ochrany tanků proti této munici. Tato činnost byla již v oblasti výzkumu a vývoje i konstrukčního vývoje zahájena, ale největší úspěchy v této oblasti mají Spojené státy americké, Velká Británie, Francie, Německo a bývalý SSSR.

Pasivní prostředky ochrany (maskování)

Nejstarší metodou, jak působit proti prostředkům úderu, jsou maskovací nátěry. Snižují možnost vizuálního zjištění vozidla zásluhou jeho znetvoření nebo ukrytí pozorovatelným charakteristickým rysů objektů (snížení optického kontrastu mezi bojovým vozidlem a rostlinami nebo prostředím). K deformačním nátěrům se používají různé vzory. Barvy jsou vybrány v závislosti na druhu terénu a klimatických podmínkách. Například v britské armádě byl vypracován nový vzor, který se skládá z trojúhelníkových skvrn bílé, světlezelené a černé barvy. Ztěžuje optické zjištění tanků a chrání je před zjištěním střelami, které jsou vybaveny televizními kamerami.

Zabezpečení vojsk průzkumnými prostředky, které pracují v pásmu infračerveného záření vedlo k tomu, že se stalo nutné používat barvy s malou emisí, snižující rozdíl teplot mezi povrchem vozidla, které je vystaveno slunci, a prostředím (pozadím). Tímto způsobem je znetvořena silueta vozidla a snížena možnost zjištění čidly tepelného zobrazení. K tomu, aby bylo omezeno tepelné vyzařování tanků, jsou nakrývána místa, která vyzařují teplo (motor, pojízdná kola), přičemž je největším problémem zamaskovat výfukové plyny.

V současné době je největší pozornost věnována barvám a materiálům, která pohlcují radiolokační vlny. Tyto prostředky snižují radiolokační účinný odraz snížením činitele odrazu od povrchu. Poměr odražených paprsků k vyzařeným je možné omezit vytvořenými koutovými odražeči na povrchu vozidla. K tomu, aby bylo možné snížit aktivní odraz, je nezbytné změnit vnější vzhled bojového vozidla. To by mělo vliv na charakteristiku odražených radiolokačních vln, které ztěžují rozlišení cíle. Použití barev, které obsahují hlavně ferritové částice nebo uhlíková vlákna, snižující odraz radiolokačních vln od tanků, díky čemuž je nyní snadné u pasivního rušení rozlišit. Materiály, které pohlcují radiolokační vlny jsou dobrými izolátory a jejich použití má vliv na zhoršení tepelného zobrazení tanků.

Deformační nátěry musí být doplňovány různými rohožemi a deformačními maskami. Například ve výbavě tanků Leopard - 1, které patří dánské armádě, jsou lepenkové rohože CAMTEX, které jsou vyrobeny z materiálů, jež zamezují, aby byly změněny tepelné, radiolokační a optické rysy bojových vozidel.

Účinky, získané v důsledku použití zvláštních barev a povrchů, lze zvýšit použitím maskovacích sítí. Bohužel, lze je využít pouze tehdy, pokud se bojová vozidla nepohybují. V současnosti se uskučejí práce na vybavení vozidel nosnými rámy, které umožňují použití některých druhů maskovacích sítí za pochodu, a potom jejich odhození při zasazení vozidel do boje.

Účinným prostředkem, který chrání proti vedenému tepelnému průzkumu, je síť, která maskuje vozidlo vyzařující teplo, ale současně mu umožňuje splynout s okolím prostředím. Síť je složena z kovové vrstvy potažené umělou hmotou a vrstvy textilu s ventilačními otvory, které umožňují kontrolovaný odvod vzduchu, brání nadměrnému hromadění se tepla pod

pokryvem. Má také kovovou fólii, která je mezi dvěma polymerovými vrstvami, a to minimálně, o rozličné vyzařovací schopnosti. Také probíhají práce na technologii výroby maskovacích sítí z umělých hmot (PVC), které brání, aby byla bojová technika vizuálně, tepelně a radioelektronicky zjištěna. Velký význam mají deformující masky, které jsou používány ať již na zastávkách, tak i během pohybu.

Základními prvky, které způsobují znetvoření, jsou v nich obsaženy tzv. "hřebeny" a "stříšky" s nepravidelnými tvary, které tvoří 15 až 20 % povrchu deformačního prvku.

Nutnost vybavit bojová vozidla maskami je dána tím, že jejich tvar a rozměry umožňují pořídit katalog demaskujících příznaků, které se dají převést na matematické kategorie; tyto údaje jsou posléze předávány systémům, které navádějí inteligentní munici.

Aktivní prostředky ochrany

Jak již bylo uvedeno, pasívní prostředky ochrany činí bojová vozidla méně viditelnými pouze během klidu. Proto jsou také více používány aktivní prostředky, k nimž patří mimo jiné, dýmové clony, které vytváří nikoli pouze tanky a BVP. Dýmy odrážejí elektromagnetické záření o délce vln do 1,5 m (ruší činnost noktovizorních zařízení průzkumu a navedení dráhu letu řízených střel s tepelně samonaváděnými hlavicemi na cíl). Omezují také účinnost působení laserových systémů, které působí v rozsahu viditelného, ultrafialového i téměř infračerveného záření. Dýmové clony ani nepohlcují, ani nerozptylují infračervené a mikrovlnné záření (v rozsahu středního infračerveného záření).

Nejuzívanějšími dýmotvornými prostředky, která používají tanková vojska, jsou aerosoly, vyráběné na bázi bílého a červeného fosforu. V systémech vlastní ochrany tanků a BVP jsou výmetnice k odpalování dýmotvorných granátů a tepelná dýmotvorná zařízení. Například u armád členských států NATO mají tanky 12 výmetnicová dýmotvorná zařízení a obrněné transportéry typu BVP 8 výmetnic. Ráže těchto výmetnic není sjednocena. Americká a britská vozidla mají hlavně ráže 66 mm, francouzské 80 mm a německé 76 mm.

Počet zadýmovacích granátů, které jsou rozmístěny na bojových vozidlech je omezený, proto jsou používány pouze tehdy, je-li to nezbytné.

Například francouzská univerzální výmetnice granátů GALIX (ráže 80 mm) je složena z osmi rourových výmetnic, které jsou po párech rozmístěny a nasměrovány do různých stran. Jednou salvou lze odpálit 4, 6 nebo 8 granátů. Palební průměr tvoří zadýmovací granáty (které vytvářejí clonu trvající více než 30 sekund), granáty - léčky (rušící činnost infračervených naváděcích zařízení asi 10 sekund), protipěchotní granáty se zvýšenou účinností (určené k ochraně přední části vozidla), protipěchotní munice (dva tříštivé a jeden průrazný granát), granáty se slzným plynem a světelné granáty.

Výmetnice zadýmovacích granátů se staly nezbytným vybavením obrněných vozidel. Je snaha, aby chránily bojovou techniku také v rozsahu spektra elektromagnetického záření.

V USA byl vyroben zadýmovací granát, který ruší činnost prvků navádějících inteligentní munici v rozsahu viditelného i všech rozsahů infračerveného záření. Tento granát je přizpůsoben k odpálení většinou tanků pomocí výmetnic zadýmovacích granátů M 239, M 243, M 250 a M 259.

Některé druhy tanků jsou vybaveny také tepelným dýmotvorným zařízením VEES, u nichž je dýmotvornou složkou motorový olej, který je vstříkovan do výfukového kolektoru. Toto zařízení umožňuje během 5 sekund vytvořit dýmovou clonu vysokou 10 m a širokou 8 metrů. Doba trvání dýmové clony je závislá na množství zásoby oleje. Tento systém je používán ve spojení s výmetnicí zadýmovacích granátů vozidla. Způsob použití clony volí osádka prostředku, přičemž bere v úvahu sílu a směr větru, intenzitu i sklon dopadajících slunečních paprsků a charakteristiku činnosti protivníka. Dýmy mohou ztížit podmínky pozorování a znesnadnit, aby operátor navedl na cíl protitankovou řízenou střelu.

Imitační prostředky

Jsou to především nálože, které vyzařují teplo, které má sloužit k mýlení (klamání) samonaváděcích střel. Ve Francii patří do obranného systému tanků a BVP nazvaného GALAX. Tyto nálože mohou být odpalovány touž výmetnicí (ráže 80 mm) jako zadýmovací granáty. Tutéž výmetnici lze použít také k rozhozu kovových pásků pro vyvolání rušení příjmů elektromagnetických signálů. V USA byla zahájena výroba pozorovacího systému "Guarde" pro obrněná vozidla. V tomto systému vytvářejí pásy fólie (odpalované v granátech ráže 57 mm) radiolokační odraz, který klame radiolokační zařízení protitankových střel.

Naprosto odlišným druhem klamného prostředku jsou koutové odražeče, které mohou vytvářet adekvátní radiolokační ekvivalent příčného obrysu tanků. Je rozmístěn podél tanků (nejčastěji v místech stání), nebo jsou taženy jako vleky.

V současné době byly u pozemních vojsk USA vybaveny tanky M 1 dvourozměrnými prostředky pro vizuální pozorování, které rozvinují osádky po obsazení palebného postavení. To vede k tomu, že palba protivníka je soustředěna vedle tanků. Vylepšená verze je vybavena elektrickými tepelnými prvky, které jsou napájeny elektrickou energií, již vyrábí generátor malého výkonu. Tato technika je schopna zabezpečit tepelné a vizuální klamání, avšak čas jeho rozvinutí je příliš dlouhý.

Ve Velké Británii je vyvíjen tepelný trojrozměrný klamný prostředek, který má chránit proti střelám vedoucím úder ze shora, vybavenými čidly na tepelné zobrazení. Je nutné zdůraznit, že účinek použití klamných prostředků, které chrání tanky proti vizuálnímu nebo tepelnému průzkumu jsou nejlepší tehdy, pokud nejsou bojová vozidla v pohybu a osádka má čas k jejich rozvinutí.

Rušící prostředky

K doplnění již zmíněných pásků kovových fólií, náloží, které vyzařují teplo atd. existují prostředky radiolokačního rušení i v rozsahu infračerveného záření. Dosud se nepodařilo tato zařízení umístit na tanky, třebaže byly obdobné typy vyrobeny s určením pro vrtulníky. Příkladem je americké zařízení radiolokačního rušení AN/ALQ - 162. Ve Velké Británii jsou vyrobeny lehká zařízení, která ruší práci prostředků, které působí ve spektru infračerveného záření, jež jsou zabudovány ve vrtulnících. Bohužel, vzhledem k příliš velkému rozměru hlavic vysílače nelze jimi vybavovat tanky. Je stanoveno, že ke klamání inteligentní munice vybavené čidly tepelného zobrazení jsou nezbytná nejmodernější a přesná rušící zařízení.

Systémy varování a pro aktivní ochranu

Účinnost prostředků pro ochranu tanků proti inteligentní munici je velkou měrou závislá na době zjištění úhrozy. Byly zahájeny výzkumné práce na automatických varovných systémech sjednocených s prostředky ochrany (protipůsobení). Izraelské tanky "Merkava" již byly tímto systémem vybaveny.

Některé americké, japonské, francouzské a brazilské firmy zahájily výrobu systému laserového vyrovnání. Tyto systémy byly zabudovány na tankách: mohou zjišťovat laserový paprsek dálkoměru, označovačů cílů nebo střel, které jsou řízeny rádiem. Některé z nich (například "Saviour", mohou být použity k varování proti vedenému radiolokačnímu průzkumu).

Uvedené projekty nejsou ještě zdokonalené. Mnoho pozornosti je nyní věnováno tzv. integrovanému obrannému systému vozidel (VIDS). Vojskové zkoušky byly uskutečněny již ve vstupním období výroby. Na povel, který byl vydán ověřovaným varovným systémem, vedl tank M 60 automaticky palbu na cíl, jímž byla protitanková střela.

Je nezbytné zdůraznit, že varovné systémy snižují ohrožení tanků v případě jsou-li zjištěny.

Nemohou však zamezit, aby nebyl na tank veden střelami nebo submunicí úder. Takovou funkci mají plnit výlučně systémy aktivní ochrany, který musí zjišťovat nejenom laserové nebo radiolokační záření, ale také munici, která se vyznačuje nízkým tepelným zářením.

U aktivních systémů je základem impulsivní Dopplerův radiolokátor. Dalším řešením (alternativou) může být pasivní vyhledávací (skanovací) systém, který působí v rozsahu infračerveného záření. Způsoby ničení inteligentní munice údernými prostředky, které jsou součástí systému aktivní ochrany jsou rozličné. Doporučuje se řešení, které vychází z kinetické energie střely nebo střepin malých hlavic, či kumulačních svazků. Také bylo navrženo používat k tomuto účelu kulometů ráže 7,62 mm. U střel s hlavicemi, které využívají infračervené záření, je předpokládáno použití laseru s velkou energií, jež ničí čidla umístěná ve střele. Například laserový protipůsobící systém "Stingray" je zabudován již na obrněném transportéru pěchoty M 2.

Učiníme-li závěr z úvah, které jsou uvedeny ve článku, je nutné konstatovat, že zvýšení odolnosti pancíře tanku k jejich ochraně nestačí. Je nezbytné zdokonalit pasivní a aktivní prostředky. Dle názoru odborníků se stanou v budoucnu systémy aktivní ochrany jedinou účinnou formou působení proti inteligentní munici.

-JM-

Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc.

PROBLÉMY PROTIVZDUŠNÉ OBRANY VE STŘEDU EVROPY

Protivzdušná obrana trvale poutá zájem vojenských odborníků a v určitých momentech i širší veřejnost. Jde o specifický problém, o kterém je užitečné diskutovat zejména v současném období, kdy se řeší řada problémů. Pokusme se na záležitosti protivzdušné obrany (PVO) podívat v poněkud širších souvislostech.

Přibližně začátkem 70. let se problémy boje proti prostředkům vzdušného napadení začaly komplikovat. Do výzbroje jednotlivých druhů letectva byly zařazovány nové výkonné letouny, schopné působit ve velkém rozsahu výšek, včetně přízemních, a vyzbrojené širokou paletou zbraňových systémů. Do hry velmi důrazně vstoupily prostředky radioelektronického boje, umožňující letounům s velkou pravděpodobností překonávat systém PVO protivníka. Nebylo lokálního konfliktu, kde by protivzdušná obrana dosahovala výraznějších úspěchů. Zvláštního významu nabývaly problémy protiraketové obrany, protivtupánkové obrany a v neposlední řadě opatření protiradioelektronického boje.

V 80. letech došla situace tak daleko, že se utvořily dva krajní názory, jak vzniklou situaci řešit. První z nich, zastávaný určitou skupinou především vojensko-politických odborníků (např. Arbatov), prosazoval PVO více méně nerozvíjet, neboť to stejně "k ničemu nevede" a navíc jde o záležitost finančně velmi nákladnou. Úsilí soustředit na útočné systémy. Druhý pól názorového spektra vycházel z představy využít rýsující se technologické možnosti k vybudování téměř nepropustného systému protivzdušné a protikosmické obrany. V případě USA zvláště tento druhý názorový proud a vyústil v rozhodnutí zahájit bezprecedentní program známé Strategické obranné iniciativy (SDI). Také v bývalém SSSR byla věnována PVO i nadále značná pozornost a situace se tam blížila spíše oné druhé skupině názorů.

Správnost cesty vedoucí k budování účinných protiletadlových a protiraketových systémů byla potvrzena nejen teoreticky, ale i v praxi. Naposled ve válce v oblasti Perského zálivu, kde bylo na jedné straně zcela zřetelně prokázáno, kam vede absolutní vzdušná nadvláda, a na straně druhé, jak účelná je protiraketová obrana realizovaná v daných podmínkách komplety Patriot proti iráckým raketám Scud.

Spojené státy americké sice musely z ekonomických i technických důvodů hodně slevit ze svých původních záměrů SDI, ale i tak již dosáhly určitých relevantních výsledků. Přitom hlavní praktické aplikace produktů SDI lze teprve očekávat. Vzhledem ke značné ekonomické náročnosti si je ovšem mohou dovolit pouze velmoci a větší, hospodářsky silné státy. V jiné situaci se nacházejí státy menší a ve zcela specifické situaci jsou dnes státy střední Evropy, státy bývalého

východního bloku. Dříve jednotně, koaličně řešenou PVO musí transformovat na samostatný systém, a to v podmínkách, kdy nejsou finanční prostředky ani na částečnou obměnu výzbroje. Přitom přijmout názory nerozvíjet nebo dokonce omezovat PVO, je nemyslitelné. Ve vojensky exponovaném regionu, jakým je Evropa, by to v podstatě znamenalo rezignovat na svoji bezpečnost.

Dnes je módní hovořit o různých krizích, ale faktem je, že se někdy obtížně nalézá vhodnější označení pro určitý stav. Situace v oblasti PVO států ve středu Evropy - bývalých států Varšavské smlouvy, jisté krizové symptomy má. Jsou to:

- Malá schopnost starších, ale stále ještě hromadně rozšířených protiletadlových raketových a radiolokačních systémů, působit v prostředí radioelektronického boje vysoké intenzity.

- Omezená schopnost většiny současných prostředků PVO ničit cíle se sníženou efektivní odraznou plochou.

- Nízká efektivnost podsystemu velení silám a prostředkům PVO (kde lze konstatovat mnohaleté zpoždění za vyspělými armádami).

- Nedostatečná odolnost celkového systému PVO, která nezaručuje jeho dlouhodobou funkčnost v boji proti prostředkům vzdušného napadení.

- Přetrvávající problémy v protivzdušné obraně.

- Prakticky mizivé možnosti obrany proti taktickým a operačně taktickým raketám.

Možná, že bych ještě mohl v tomto výčtu pokračovat.

Uvedená situace se negativně odráží také v oblasti teorie protivzdušné obrany. Ta v žádné době nemůže být samoúčelná, ale musí praxi poskytovat potřebná doporučení a produkovat nové, zdůvodněné myšlenky podporující řešení postupně vznikajících problémů. V dřívějším období se výzkum a vědecké úkoly v bývalých armádách Varšavské smlouvy zaměřovaly především na otázky aplikací základních teoretických východisek vypracovaných v bývalém SSSR. Nyní stojí oblast vojenské vědy před potřebou samostatně řešit i řadu závažných a složitých základních vědeckých problémů.

V rámci PVO jde především o otázky operačního použití a velení silám a prostředkům protivzdušné obrany. Pokud ovšem nelze uskutečňovat zdůvodněné požadavky na modernizaci výzbroje, dostává se vojenská věda do situace, kdy existující problémy jsou řešitelné velmi obtížně anebo vůbec. Tím je narušován i vztah teorie a praxe, která přestává od teorie vůbec něco významnějšího očekávat. V řadě případů potom postupuje vědomě, častěji však nevědomě, metodou pokusů a omylů, což je přinejmenším značně neefektivní a většinou jen komplikující celou záležitost PVO.

Není to zdaleka poprvé, co se protivzdušná obrana ocitá v jisté krizové situaci. Nezaškodí v této souvislosti nahlédnout do historie. Tak např. v letech 1923-1925 proběhla v nejvyšších orgánech Československé armády výměna názorů na budoucí organizaci protiletadlové obrany (PLO), jak byla tehdy protivzdušná obrana označována. Tehdejší velitel čs. protiletadlového dělostřelectva pplk. Hrnčíř předložil ministru národní obrany Udržalovi velmi kritický rozbor dosavadního

stavu PLO, který označil jako: „skorem bezcenný ... jako stav protiletadlové obrany z doby války v roce 1914, primitivní, vzbuzující pouze zdání obrany proti letadlům, bez jakýchkoli nadějí na sebeskrovnější výsledek“. Současně navrhl, jak situaci řešit. Ani tehdy se tato hodnocení a doporučení nesetkala vždy s pochopením. Navrhované počty prostředků protiletadlové obrany byly označovány za přemrštěné především z důvodů finančních (potřebný náklad byl téměř 3 miliardy Kčs) a výrobních. Vyvolaná diskuse však v roce 1924 vynutila reorganizaci protiletadlového dělostřelectva a dosáhla prostoru pro další organizační a materiální výstavbu pozemní PLO.

V současném období lze jistě analogie nalézt. Snadnější je situace v tom, že většinou není nutné nikoho příliš o významu protivzdušné obrany přesvědčovat. **Snad to platí i o politikách a vládních úřednících. Diskuse o její struktuře a vybavení se však vedou se značnou intenzitou.**

Možností, jak uniknout z této situace, není mnoho. Bylo by asi velkou chybou omezit se pouze na organizační změny a jinak víceméně akceptovat daný stav. Tempo růstu ozbrojených sil většiny států se sice díky radikálním vojensko-politickým změnám v Evropě výrazně zpomalilo. Kvantitativně mají ozbrojené síly buď stagnující nebo klesající tendenci, ale jejich kvalitativní stránka přece jenom nadále vzrůstá. Zvláště pro vzdušné síly je takový růst charakteristický.

Systém PVO, který není průběžně modernizován, potom rychle zastarává a za relativně krátké období dosáhne meze, kdy v konfliktu střední a velké intenzity již není schopen plnit svoji úlohu. Přitom modernizace jeho hlavních podsystémů - průzkumu, velení a palby je v kratším časovém období velmi finančně náročná.

Nalézt řešení v situaci, kdy určujícím faktorem zůstávají ekonomické možnosti státu, není snadné. V období, ve kterém se nacházíme a které můžeme označit jako ekonomicky krajně nepříznivé, je nezbytné se usilovat o rozvoj a modernizaci alespoň těch oblastí, které se ukazují jako finančně méně náročné. Zařadit sem lze podsystém velení PVO, ale i oblast operačního maskování, která je doposud nedostatečně propracována, bez potřebného materiálního zabezpečení a která přitom může významně přispět ke zvýšení odolnosti systému PVO.

Po tomto uvedeném období, doufejme, že bude přechodné a nepříliš dlouhé, nutně musí nastat přezbrojení a modernizace prostředků průzkumu a palebných kompletů.

Nejde ovšem pouze o materiální otázky. V souvislosti s postupnou profesionalizací PVO se již dnes dostává do popředí výchova nových odborníků, nejen jich. U části současných velitelů, náčelníků a specialistů PVO se projevuje silný tradicionalismus. Jakási omezená schopnost a ochota oprostít se od tradičních, navyklých přístupů k řešení otázek PVO a nově, nešablonovitě postupovat v současném období, přičemž využívat nabízející se možnosti. **Výchova a vedení k získání takových schopností je rovněž důležitým úkolem.**

Pokud jde o vědeckovýzkumné práce, je vhodné ji zaměřovat nejen na současné úkoly, ale orientovat i do budoucna. Každá vědní disciplína má též svoji určitou vnitřní logiku vývoje. To znamená, že vedle řešení úkolů ve prospěch praxe, musí existovat také řada činností potřebných víceméně pro ryze interní teoretický rozvoj dané vědní disciplíny. K tomu všemu je nezbytné vytvářet

podmínky, včetně získávání poznatků, zkušeností a inspirace ze zahraničí. **Nelze dopustit jakoukoli formu izolace vědeckovýzkumné činnosti.**

Z bližšího pohledu na problémy PVO mj. vyplývá, že jejich samostatné řešení, pouze v rámci jednoho státu v podmínkách střední Evropy, je značně obtížné. Nabízí se hledání určitých koaličních možností. V rámci středoevropských států bývalého východního bloku by z technického hlediska nešlo o velký problém. Otázkou zůstává, jak by takové řešení bylo efektivní. Ve vztahu k západním zemím by bylo nejdříve nutné odstranit v podstatě absolutní technologickou neslučitelnost systému PVO "západního" a "východního" typu, což rozhodně není levné.

Je patrné, že v žádném případě se při řešení problémů PVO nelze vyhnout dříve, či později finančním a intelektuálním investicím. Pokud se budou příliš dlouho odkládat, mohou brzy zaznít slova podobná výše uvedeným, z poloviny dvacátých let.

Literatura:

● Karlický, V.: Protivzdušná obrana v čs. armádě 1918-1939. Sborník vojska PVO. 1970, str. 10.

Plukovník doc. Ing. Ladislav H a d a š

NĚKTERÉ NÁZORY NA PERSPEKTIVU ROZVOJE RADIOELEKTRONICKÉHO BOJE V ČS. ARMÁDĚ

Ve svém článku chci navázat na dosud publikované názory na potřeby dalšího rozvoje radioelektronického boje (REB) v Čs. armádě. Rozvoj celé oblasti radioelektronického boje je dán změnou vojenskopolitické situace a přijetím obranné doktríny ČSFR.

O významu a důležitosti radioelektronického boje ve všech moderních armádách není pochyb. Je to oblast vojenské činnosti, která od doby druhé světové války doznala největšího rozvoje, byla prakticky a s velkým úspěchem prověřována ve všech lokálních válečných

konfliktech. Zvláště válka v oblasti Perského zálivu potvrdila, že cílevědomě připravený a důmyslně vedený radioelektronický boj zabezpečí efektivní využití vlastních úderných sil a prostředků s minimálními ztrátami. Z dosavadních informací je zřejmé, že radioelektronický boj vedený vojsky protirácké koalice již na počátku války ochromil a doslova umrtvil obrovský vojenský potenciál irácké armády. Detailně naplánovaný a s využitím momentu překvapení vedený "radioelektronický úder" v podstatě umožnil do zahájení války vybojovat nadvládu ve využití elektromagnetického spektra a tím i nadvládu ve vzduchu, což bylo základem pro velmi rozsáhlou a efektivní činnost spojeneckého letectva.

Budoucnost a perspektivy rozvoje radioelektronického boje jsou mimo jiné dány i tím, že současný i budoucí rozvoj zbraní a zabezpečovací techniky je stále více závislý na širokém zavádění a využití radioelektronických prostředků. Současné snižování počtu zbraní a bojové techniky se moderní armády snaží nahrazovat zvyšováním jejich kvality. Toto se zabezpečuje zvyšováním dosahu, přesnosti zásahu cíle, kombinací naváděcích systémů, vytvářených průzkumných palebných systémů apod. Na druhé straně se rozšiřuje snaha správnou funkcí těchto radioelektronických prostředků narušit, ztlžít nebo je vyřadit z činnosti. To je a bude hlavním a dá se říci strategickým cílem radioelektronického boje ve všech moderních armádách.

Názor na současný stav REB v Čs. armádě

Za současného pojetí je v řádech a předpisech Čs. armády radioelektronický boj považován za jeden z důležitých druhů bojového zabezpečení. Je to souhrn opatření a činností, jejichž cílem je dezorganizovat systémy velení vojskům a řízení zbraní protivníka, zachování vysoké bojové životnosti vlastních analogických systémů při oboustranném vedeném radioelektronickém boji. Radioelektronický boj je realizován celou řadou opatření, která se dělí do čtyř základních složek. Je to:

- palebné ničení,
- radioelektronické rušení,
- radioelektronická ochrana vlastních systémů,
- boj s technickým průzkumem protivníka.

Cíl i obsah sice v obecném pojetí plně odpovídá jak současným, tak i budoucím potřebám obrany ČSFR, avšak jeho význam, úloha a účinky značně překračují rámec druhu zabezpečení. Jeho dělení do uvedených čtyř složek je nejen zbytečně komplikované, ale ve svých důsledcích vede i k zamlžování obsahu, rozlišování odpovědnosti a nakonec to přispívá i k neplnění přípravy na celý komplex úkolů radioelektronického boje.

Dalším problémem, který nepřispívá k přípravě a řešení problematiky REB, je název útvarů "smp REB". Zdá se to být sice formální záležitost, avšak ve svém důsledku se promítá i do názoru na chápání REB. Vzhledem k tomu, že útvary REB mají prostředky pouze na radioelektronické rušení, tj. na provádění jen jediné složky REB, vznikl u mnohých funkcionářů zjednodušený dojem, že i radioelektronický boj se rovná radioelektronickému rušení. Jistě to není hlavní příčina, proč se přípravě na REB nevěnovala taková pozornost, kterou si zasloužil, ale určitě tomu napomohla.

Ke zvyšování úrovně celkové připravenosti na REB nepřispěla ani skutečnost, že v předpisech pro řízení kontrolní činnosti a hodnocení útvarů není připravenost na radioelektronický boj stanovena jako jedna z důležitých hodnocených oblastí, a proto se kontrole nevěnovala potřebná pozornost. Jako nepochopení důležitosti profesionálního řešení radioelektronického boje u svazků a útvarů pozemního vojska bych hodnotil i tu skutečnost, že teprve koncem roku 1990 byla do TMP dána funkce náčelníka REB svazku. Takže na taktickém stupni, který je z hlediska REB nejdůležitější, nebyl profesionálně připravený specialista

a celá oblast byla dána do odpovědnosti důstojníku operačního oddělení, který nebyl na výkon takové funkce odborně připraven.

Dosud zůstávají nejasné i otázky řízení a usměrňování komplexního maskování, dezinformace, aktivního i pasivního klamání, ochrany bojové techniky před samonaváděcí municí, ochrany před úmyslným rušením, zabezpečením elektromagnetické koexistence (EMK) apod. Příčin bychom našli ještě mnoho, ale společnou vidím v tom, že nebyly organizačně a personálně vytvořeny předpoklady pro centrální řízení, ovlivňování vývoje potřebných prostředků, uskutečňování praktického výcviku apod. Mohu jen konstatovat, že se i v současné době podle skutečných potřeb nerozvíjejí zastírací prostředky, makety na klamnou činnost tak, jak je tomu v moderních armádách. Faktem tedy zůstává, že mnohým funkcionářům zcela postačuje maskování proti optickému průzkumu - což ve svém důsledku nemá zcela žádný efekt, protože je naprosto běžné používat kombinovaných prostředků technického průzkumu, a to jak na pozemních, tak i vzdušných a kosmických zařízeních.

Za chybné pokládám rovněž to, že nebyl vyvíjen dostatečný tlak z velení Čs. armády na svazky a útvary, aby uskutečňovaly výcvik za podmínek rušení, aby se při všech cvičeních s vojsky provádělo a ověřovalo maskování proti všem druhům technického průzkumu atd.

Určitý společný jmenovatel všech problémů vidím v tom, že cvičit v podmínkách radioelektronického boje značně ztěžuje výcvik, dělá jej náročnějším a těžším jak na organizaci, tak i uskutečnění.

Návrh nového pojetí radioelektronického boje v Čs. armádě

Přijetí obranné doktríny, samostatnost v celkovém řešení obrany naší republiky dávají velení Čs. armády možnost stanovit novou koncepci rozvoje REB. Přitom je nutné vycházet z analýzy kladů i nedostatků minulého období a přijmout takové zásady, které budou platné pro nadcházející období přestavby Čs. armády.

Na prvním místě si myslím, že je nutné zcela zásadně změnit současnou koncepci, že REB je druhem bojového zabezpečení. Toto zařazení neodpovídá tomu, že jedním z hlavních úkolů REB je dezorganizovat systém velení a řízení protivníka. Přitom cílevědomé plánování a vedení této činnosti vyhrává boj i celé operace, jak bylo potvrzeno ve všech lokálních válkách. Navrhují, aby REB byl ve všech řádech zakotven jako součást každé bojové činnosti, na jejímž uskutečňování se podílejí všechny druhy vojsk podle rozhodnutí velitele, které je rozpracováno v Plánu REB a ostatních dokumentech.

Návrh nové definice radioelektronického boje

Radioelektronický boj je souhrn vzájemně sladěných opatření a činností vojsk prováděných s cílem znemožnit, narušit nebo ztížit protivníkovi organizované vedení operace a boje, vedení přesných úderů a paleb, současně zabezpečit efektivní bojovou činnost vlastních vojsk při obdobných opatřeních protivníka.

Pro zjednodušení chápání, prosazování, rozvoj a odpovědnost za přípravu a realizaci je možné opatření radioelektronického boje rozdělit do dvou hlavních oblastí:

1. Ofenzivní opatření, jejichž cílem je dezorganizovat (narušit) spolehlivou činnost systému velení, řízení, průzkumu a radioelektronického boje protivníka.

Mezi tato opatření lze zahrnout:

● palebné ničení:

- míst velení a řízení,
- radioelektronických objektů a prostředků,
- průzkumných prostředků,
- prostředků radioelektronického boje apod.;

● **elektronické rušení:**

- rádiových sítí a spojů,
- RL letectva a PVO,
- radionavigačních systémů,
- samonaváděcích prostředků, řízených střel a munice;

● **klamání a dezinformaci; jde o:**

- výstavbu klamných objektů s aktivním provozem REP,
- použití hodnověrných maket a klamných cílů,
- zavádějící dezinformační vstupy do rádiových sítí.

2. Ochranná opatření, jejichž cílem je zajistit spolehlivou činnost a vysokou bojovou životnost vlastních systémů a objektů při intenzivně vedeném radioelektronickém boji oběma bojujícími stranami.

Mezi tato opatření lze zahrnout:

● **aktivní i pasivní obranu (ochranu) vojsk, zbraní, radioelektronických objektů a prostředků před technickým průzkumem protivníka,** která se uskutečňuje:

- ničením průzkumných zařízení a vyhodnocovacích středisek,
- radioelektronickým rušením průzkumných zařízení a rádiových sítí pro předávání získaných informací,

- aktivní a pasivní klamnou činností,

- zastíráním (maskováním) objektů i prostředků proti všem druhům technického průzkumu;

● **aktivní i pasivní ochranu před úmyslným i neúmyslným radioelektronickým rušením,** jež se uskutečňuje:

- vyhledáváním a ničením rušičů protivníka,
- správným a cílevědomým naplánováním rádiových sítí s ohledem na odolnost proti použití prostředků rušení,

- zabezpečením elektromagnetické koexistence;

● **ochranu vojsk, objektů a prostředků před jejich zničením samonaváděcí municí protivníka, a to:**

- komplexním maskováním chráněných objektů a techniky před technickým průzkumem (poznámka: objekt-prostředek, který nebude zjištěn, nemůže být zničen),

- aktivní klamnou činností proti používaným systémům samonavedení munice,

- využíváním technických možností prostředků k jejich ochraně,

- vyhledáváním a ničením nosičů samonaváděcí munice;

● **ochranu před klamným a dezinformačním působením protivníka na vlastní systémy a prostředky,** uskutečňovanou:

- promyšlenými opatřeními, která prověří hodnověrnost vlastních přenášovaných informací (časové prověřování, hesla apod.),

- využíváním různých druhů technického průzkumu současně.

Hlavní zásady pro vedení radioelektronického boje

1. Radioelektronický boj je vševojskovou záležitostí.

2. Radioelektronický boj je nedílnou součástí každé bojové činnosti. Jeho cílevědomé vedení má rozhodující vliv na průběh i konečný výsledek každé bojové činnosti.

3. Radioelektronický boj musí být veden trvale v celém rozsahu všemi druhy vojsk, a to v míru i ve válce. Pro dosažení radioelektronické převahy nad protivníkem může být plánován a veden radioelektronický úder s cílem vytvořit podmínky pro vstup hlavních sil do bojové činnosti.

4. Za přípravu a účinné vedení REB odpovídá velitel.

5. Náčelník REB je hlavním organizátorem, je přímo odpovědný za rozpracování úkolů REB

a v součinnosti s ostatními funkcionáři zajišťuje praktickou realizaci opatření radioelektronického boje v rozsahu stanoveném rozhodnutím velitele.

6. Náčelníci druhů vojsk, speciálních vojsk a služeb a štáby všech stupňů organizují REB v souladu s rozhodnutím velitele.

Pro další rozvoj radioelektronického boje je, podle mého názoru, nutné urychleně řešit tuto problematiku:

- Do základních řádů a předpisů zapracovat způsob plnění bojových úkolů v podmínkách oboustranně vedeného radioelektronického boje.

- Podrobně rozpracovat a určit povinnosti, ale i odpovědnost funkcionářů za připravenost jimi řízených oblastí na komplexní řešení úkolů radioelektronického boje.

- Současné útvary radioelektronického boje reorganizovat na útvary radioelektronického rušení, které mohou mít předurčeny skupiny pro přidělení svazkům prvního sledu. Tím bude nahrazen nedostatek, že nemohly být vytvořeny organické jednotky rušení svazků pozemního vojska.

- Útvary radioelektronického rušení vyzbrojit moderní průzkumnou a rušící technikou, dále moderním systémem automatizovaného velení a řízení. Pro zvýšení mobility a efektivnosti použití těchto prostředků v různých částech ČSFR bude výhodné pro tyto prostředky instalovat na letadla, vrtulníky a bezpilotní prostředky.

- U každého velitelství vytvořit jednotku elektronické kontroly, která bude určena pro kontrolu dodržování zásad utajení u radioelektronických prostředků všech druhů vojsk. Kromě toho může být využita při řešení problematiky elektromagnetické koexistence.

- Zabezpečit, aby každý bojový letoun a vrtulník byl vyzbrojen prostředky REB individuální radiotechnické ochrany. Kromě toho musí být taktické letectvo vyzbrojeno moderními prostředky REB skupinové ochrany.

- Komplexně modernizovat používané prostředky technického průzkumu, které budou schopny ve skutečném čase dávat hodnověrné informace pro vedení radioelektronického boje.

- Konceptně rozpracovat a řešit celou oblast boje s technickým průzkumem protivníka. Je nutné zajistit takové prostředky, které budou schopny chránit před všemi druhy technického průzkumu. Nemalou pozornost bude zapotřebí věnovat maketám bojové i zabezpečovací techniky, různým způsobům klamání a dezinformace.

- Zvýšit znalosti a celkovou odbornou profesionální připravenost velitelů, štábů i obsluh radioelektronických prostředků o úkolech radioelektronického boje a způsobech přípravy vojsk na splnění předpokládaných bojových úkolů v podmínkách oboustranně vedeného radioelektronického boje.

- Odpovědnost za organizaci radioelektronického boje na štábu a za zabezpečení součinnosti mezi jednotlivými druhy vojsk přenést z náčelníka štábu na náčelníka radioelektronického boje. Tento požadavek vyplývá ze zhodnocení současné praxe, kdy náčelník štábu je neúměrně zatížen, nemá dostatek času, aby tento úkol mohl v celém rozsahu zabezpečovat. Náčelník REB vojenského velitelství se svým oddělením bude mít dostatek sil a hlavně je na to odborně profesionálně připraven, aby mohl splnit funkci hlavního organizátora REB štábu svazu.

- Rozpracovat metodiku postupné a diferencované přípravy vojsk na plnění úkolů radioelektronického boje. Při všech cvičeních s vojsky prakticky řešit, procvičovat znalosti, připravenost velitelů a uživatelů REP k plnění úkolů radioelektronického boje.

- Při všech prověrkách bojové připravenosti prověřovat a hodnotit úroveň přípravy REB. Tuto oblast považovat za jednu z rozhodujících hodnocených oblastí.

Chci zdůraznit, že při nastávajících reorganizacích, tvorbě nových řádů a předpisů je v Čs. armádě nutné hluboce promyslet i změny v oblasti radioelektronického boje tak, aby plně odpovídaly požadavkům obranné doktríny ČSFR. Při tom je zapotřebí vycházet jak ze zkušeností z vedení radioelektronického boje v lokálních válkách, tak i z nejnovějších poznatků moderní vojenské vědy.

Zpracovaná a přijatá koncepce by neměla být poplatná současným ekonomickým možnostem naší republiky, ale měla by vycházet z hluboké analýzy požadavků na zabezpečení naší suverenity před jakýmkoli protivníkem. I pro oblast radioelektronického boje v plném rozsahu platí nahrazení kvantity kvalitou jak v oblasti technického průzkumu, tak i v oblasti elektronického rušení a ničení.

Plukovník Ing. František Valach, CSc.

Z NÁVŠTĚVY ARMÁDY USA

Ve vyspělých demokratických zemích došlo k informační explozi. Také pro Československo je žádoucí, aby co nejdříve prošlo stejnou vývojovou etapou.

Na základě vyhodnocení vývojových tendencí věnuje Čs. armáda komplexnímu pojetí informatice prvořadou pozornost. Jde o prioritní oblast, kterou nyní Úsek pro strategické řízení FMO rozpracovává v **Komplexním programu informatizace**.

V jedné z jeho základních částí je řešení aplikace a rozvoj informatiky i exaktních metod pro podporu rozhodování. Problematika v podmínkách Čs. armády mimo jiné předpokládá široké uplatnění modelů, válečných her a simulací.

Zmíněné metody měly výrazné postavení v Čs. armádě již koncem 60. let. Tehdejší zaměření vědeckovýzkumné činnosti Čs. armády umožňovalo zvládnout a realizovat systémy, které by umožnily modelování operace a boje. Ovšem v 70. letech dostal přednost finančně náročný polní automatizovaný systém velení, který je dnes z armády vyřazen.

Současný stav informatizace je na úrovni, která je neuspokojivá a je zřejmé, že zaostáváme za průměrnými armádami v technologiích modelování, válečných her a uplatnění simulačních metod.

Ve výuce vojenských škol, přípravě důstojníků, velitelů a štábů, při práci v polních podmínkách se prakticky využívají pouze dílčí části modelů v rámci přípravných fází operace a boje, například výpočty poměrů sil, bojeschopnosti vojsk, výpočty přesunů vojsk a podobně.

Pro řízení vývoje dynamiky boje není využití modelů v Čs. armádě vyřešeno. Nejsou vědomosti z uplatnění simulačních metod při výcviku štábů a vojsk, zejména cvičení s částečným vyvedením vojsk.

V podmínkách stále se snižujících zdrojů, které společnost může na armádu vynakládat, je nutné hledat cesty jak co nejefektivněji zajistit kvalitní přípravu velitelů, štábů a vojsk.

Mimo jiné toho lze dosáhnout při prosazení efektivních metod práce - modelování, válečných her a simulací. Protože vlastními silami nejsme schopni rychle se vyrovnat špičkovým technologiím vyspělých armád, bylo přirozené, že během návštěvy pana Lewise Libbyho (prvního zástupce náměstka ministra obrany USA pro strategii a zdroje) v ČSFR projevil náčelník správy strategického rozvoje FMO generálmajor Ing. Stanislav Chromec, CSc. zájem o americkou techniku modelování, válečných her a simulací. Na základě této iniciativy ředitel Institutu pro národní strategická studia armády USA učinil nabídku k návštěvě institutu třem důstojníkům Čs. armády.

Vzhledem k nízkému stupni rozpracovanosti této problematiky v Čs. armádě bylo v souladu s návrhem toto pozvání využito ke konzultacím či případnému výběru válečných her a simulačních programů vhodných pro Čs. armádu.

Návštěvu armády USA ve dnech 8. - 16. 2. 1992 uskutečnila delegace ve složení:

vedoucí: - plk. Ing. František Valach, CSc. - náčelník oddělení strategického plánování Správy strategického rozvoje FMO,

- plk. prof. Ing. Václav Jindra, CSc. - děkan 3. fakulty VA Brno,

- Ing. Dalibor Moravec, DrSc. - vedoucí vědecký pracovník kabinetu exaktních metod a modelování Institutu pro strategická studia (ISS) FMO.

Jednání byla zaměřena na řešení základních otázek modelování, válečných her a simulací. Americká strana se též zajímala o současnou vojenskopolitickou situaci.

Konzultace ke zmíněným otázkám probíhaly v Národní univerzitě obrany USA, Institutu pro národní strategická studia (INSS), Válečné škole pozemních vojsk a Pentagonu.

Ministerstvo obrany USA hradilo pobyt prostřednictvím Mezinárodního vojenského vzdělávacího a výcvikového programu.

Jednání byla zahájena víceprezidentem Národní univerzity obrany USA Walterem E. Stadlerem na téma - úloha modelování a simulace, význam a uplatnění při přípravě studentů univerzity (vyšších velitelů a pracovníků státní správy - členů Kongresu a ministerstev), štábů. Z jeho vystoupení vyplynulo, že:

■ Velení armády USA vysoce oceňuje význam válečných her a simulací. V souladu s tím vytváří organizační a materiální předpoklady.

■ Tvorbu modelů se zabývají armádní výzkumná střediska začleněná ve vojenských vysokých školách a komerčně projekční civilní organizace.

■ Modely zpracované pro armádu cestou civilních firem jsou finančně velmi nákladné. Nelze je v důsledku uplatnění autorských práv předat bezúplatně.

■ Praktickému využití modelů ve vzdělávací a výzkumné činnosti je přisuzován strategický význam. Např. válka v oblasti Perského zálivu byla připravována podle předem zhotoveného modelu, který měl vysokou odbornou úroveň.

Odborníci univerzity doporučili, aby Čs. armáda této problematice věnovala výraznou pozornost, protože mimo jiné vede k úspěšné přípravě v podmínkách nižších zdrojů.

Institut pro národní strategická studia, kde jednání pokračovala je součástí univerzity. Jeho důležitou složkou je Středisko válečných her a simulací (plk. Jeff Pace - ředitel). Zde se vytváří filozofie scénářů, uskutečňuje vlastní tvorba, případně řídí projektování u civilních organizací.

V průběhu jednání ve Středisku válečných her a simulací byla objasněna metodika, postupy tvorby modelů a válečných her.

V porovnání se současným stavem této problematiky v Čs. armádě je zřejmé, že na operační a strategické úrovni nemáme adekvátní modely. V taktické rovině jsou výsledky srovnatelné s některými pracemi 3. fakulty Vojenské akademie Brno.

Generálmajor Gerald P. Stadler (velitel Národní válečné fakulty) zdůraznil úlohu válečných her a modelů v procesu vzdělávání vojenských profesionálů.

Při jednání s Alvinem H. Bernsteinem - ředitelem Institutu pro národní strategická studia byly diskutovány otázky širšího okolí a politického významu válečných her, modelů a simulací. Mimo odborné problematiky se zajímal o vojenskopolitickou situaci ve střední Evropě, zejména v Jugoslávii a uplatnění Čs. armády při řešení vnitropolitické situace v ČSFR.

Důležitý podíl na řešení problematiky má Válečná škola pozemního vojska USA v Carlisle Barracks, Pennsylvania. Velitelem školy je generál William A. Stofft a náměstkem pro zahraniční styky Harry J. Gilmore. V diskuzi s oběma hlavními funkcionáři se opět potvrdila váha, která je v armádě USA přikládána modelování, simulacím a válečným hrám. Jde o všestranně rozpracovanou, vysoce efektivní a široce uplatňovanou přípravu.

Americká strana předpokládá, že pouze tímto směrem je možný vývoj moderních armád. O tom svědčí i velké investice vynakládané na výstavbu nového střediska modelování a válečných her.

Ukázky dílčích částí modelování a válečných her probíhaly v laboratorních střediscích pro strategické válečné hry vybavených pracovními stanicemi typu SUN, osobními počítači pracujícími v lokální síti. Dalšími použitými prostředky byly videosystémy spojené s počítači (multimédia), optické diskové paměti, velkoplošné zobrazovací jednotky, laserové barevné tiskárny, rastrové ploty a skenery. Zmíněná technika doplněná bohatým softwarovým vybavením, včetně aplikací modelování se v americké armádě jeví limitující podmínkou. Podle vyjádření pracovníků školy je vybavení této úrovně standardem v armádách NATO.

Na pracovišti **Sboru náčelníků štábů** v Pentagonu byly zdůrazněny geopolitické souvislosti válečných her. Ve strategicko-operační oblasti se válečné hry jeví jako nezastupitelné v řešení otázek bezpečnosti státu. Experti z civilního sektoru (členové Kongresu, pracovníci ministerstev) spolu s funkcionáři armády se stávají přímými účastníky válečných her, které mohou mít potom dlouhodobé dopady na politický a ekonomický vývoj USA.

V závěru pobytu v Pentagonu při jednání s pracovníkem kanceláře ministra obrany pro mezinárodní bezpečnost záležitosti Wairem Christmanem se řešily problémy vycházející z koncepčních přístupů. Velmi pozitivně hodnotil zájem Čs. armády o problematiku válečných her, modelování a simulaci. Vyslovil přání, aby čs. strana byla i nadále v čele této činnosti, pomohla při součinnosti zmíněných otázek v Polsku a Maďarsku.

Návštěva vybraných součástí armády USA přispěla k celkovému rozšíření poznatků o uplatnění modelování, válečných her a simulací. Tyto metody přípravy budou mít v podmínkách nižších finančních zdrojů ještě větší význam a jejich využití v moderních armádách bude stále širší. Při jednáních americká strana vyslovila souhlas a zájem o další prohlubování spolupráce v této oblasti s Čs. armádou.

Z jednání vyplynulo, že bude zřejmě nutné rozšířit projekt aplikace válečných her v podmínkách Čs. armády ve VA Brno k podpoře řešení rozhodujících koncepčních úkolů obrany státu. V projektu bude účelné řešit kromě metodiky také organizačně technické a programové vybavení těchto pracovišť.

VOJENSKÁ AKADEMIE USA WEST POINT

Jestliže někdo někdy napíše humorně laděné fragmenty novodobých dějin naší armády, tak jako o době budování učinili páni Švandrlík i Škvorecký (Černí baroni, Tankový prapor), potom se nevyhne období tzv. "veselovštiny", tehdy představované skvělými postavami vojenského dění. Tento pojem v uvozovkách nemá základ ve všeobecném veselí, neboť ti, kteří se s jeho reálnou podobou setkali, či lépe řečeno střetli, byli po této srážce převážně smutní. Takový střet sice zanechával trvalé následky pro postiženého, ale vymoženosti z toho plynoucí přeci jenom vyvážily to méně usměvné. Posuďte sami, vážení čtenáři, jak jinak byste se dočkali pestřejšího života než díky častému stěhování do zvláště dobře situovaných posádek nebo možnosti láskyplné péče a starostlivosti o vaši osobu, včetně ochrany před dalším vzděláním apod.

Tyto úvodní "smýšlenky" mne postihly při čtení a redigování zajímavé informační zprávy o Vojenské akademii USA ve West Point, kterou vypracoval npor. Ing. Petr Slavík z ÚVI. Až se čtením této informace "prokoušete" k zárukám, které jsou poskytovány politiky, senátory apod., uchazečům na tuto nejváženější a nejvýznamnější školu pozemního vojska USA, poznáte, že se vlastně (my Češi a Slováci) nemáme zač stydět. Vždyť tato praxe byla u nás dávno zakotvena, ale bohužel postavena na hlavu.

K tomu si dovořím malou poznámku. Ten, kdo měl strýčky, švagry a jiné příbuzenské odrůdy ve vrcholných stranicko-politických funkcích, oplýval přímo univerzální garancí nejméně na nějaké to desetiletí dopředu.

Po vystudování byla dráha těchto vyvolených lemována nezvratnými úspěchy i skvělým vzestupem. Např., i když takový "miláček štěstěny" zcela náhodou neuspěl, měli z toho všichni tak či onak prospěch. Protože každý se ho chtěl rychle stírást, byl dotyčný jednoduše povýšen. Tím se zamezilo bezprostředním škodám v důsledku setrvání ve funkci. Uspokojil se ručitel a jeho pýcha vzrostla v domněnku zázračnosti i dovednosti garantovaného příbuzného, což bylo z jeho strany patřičně dáno najevo, uspokojením ctižádosti těch, kteří takto rozhodli. Navíc blaženým pocitem těch, kteří se ho takto zbavili.

A tak možná rostly až vyrostly legendární bytosti a mezi nimi protagonista "uvozovkového" období tzv. Franta Vápno.

Na závěr mi dovozte ještě jednu poznámku. Doufám, že naznačené otázky jsou již pouze minulostí a tudíž dávno překonány, ale ne ve smyslu zdokonalení.

Vojenská akademie ve West Point byla založena v jedné z klíčových pevností Války za nezávislost na řece Hudson v roce 1802. První návrh na její zřízení podal už v roce 1776 plukovník Henry Knox. V době svého vzniku měla akademie jen deset kadetů a pět důstojníků stálého stavu. Za 10 let vzrostl počet frekventantů na 250 a úměrně se zvýšil také počet stálého stavu.

Akademie vychovala mnoho známých osobností. Byli to např. velitelé Grand, Lee, Pershing, Patton, Bradley, McArthur a Eisenhower, mezi prvními 30 astronauty bylo šest absolventů West Point.

K rychlému nárůstu počtu kadetů došlo v roce 1964, z 2529 na 4417. V roce 1975 (podle jiných pramenů v roce 1976) byl umožněn vstup do West Point také ženám, které v současnosti tvoří 10 až 12 % kadetů.

Během války ve Vietnamu byla akademie tak nepopulární, že třídy nebyly naplněny. Za prezidenta Ronalda Reagana se zájem o studium ve West Point zcela obnovil. V roce 1984 se již hlásilo 12 664 uchazečů na 1400 míst. Přestože absolventi akademie tvoří přibližně 10 % absolventů vojenských škol pozemního vojska, 37 % všech generálů je jejími absolventy.

Akademie je nyní umístěna ve vojenském objektu při řece Hudson, asi 50 mil severně od New York City.

Vojenská akademie ve West Point je nejznámější, prestižní školou pozemního vojska USA, která vychovává kvalitní vojenské kádry s velmi dobrým uplatněním i v civilním sektoru.

Přijímá každoročně asi 1200 kadetů. Noví kadeti pochází ze všech částí USA. Příprava na zkoušku spočívá ve zvládnutí středoškolské výuky, tzn. matematiky, angličtiny, cizího jazyka, laboratorní praxe a dějepisu.

Uchazeč ke studiu musí být občanem USA, (v červenci roku, v němž žádá o přijetí) ve věku 17 až 22 let, nesmí být ženatý (vdaná, těhotná) a ani mít žádné právní závazky (péče o dítě).

Předpoklady uchazeče o studium jsou hodnoceny ve třech oblastech:

- **Teoretické předpoklady** zahrnují kompletní školní vysvědčení, výsledky přijímacích testů ACT (American College Testing Assessment Program) a talentových zkoušek SAT (College Board Admissions Testing Program Scholastic Aptitude) a doporučení ze střední školy. Dále se hodnotí schopnost vést kolektiv, mimoškolní, společenská a sportovní angažovanost.

- **Fyzické schopnosti** se hodnotí na základě výsledků z přezkoušení v těchto disciplínách: shyby, člunkový běh, hod míčem z kleku, skok z místa. U žen je místo shybů vis na čas.

- Ke splnění **zdravotních předpokladů** je nutno úspěšně absolvovat prohlídku v některém vojenském zdravotním středisku.

West Point využívá systému **předběžných přihlášek**. Zájemce o studium obdrží zevrubné prospekty s dotazníkem pro předběžné kandidáty. Aby byl uchazeč **zapsán do evidence**, musí vyplnit dotazník a vrátit jej spolu s kopií vysvědčení (na jaře předposledního roku středoškolského studia).

Příjmací řízení ke studiu ve West Point je prováděno specifickým **systémem nominace, kvalifikace a výběru**. Nominace (doporučení) je zákonné právo Vojenské akademie USA, podle kterého přijímá uchazeče do širšího výběru. Žádost o doporučení se podává v době podání žádosti o zařazení do evidence. Toto **doporučení** na Vojenskou akademii poskytuje viceprezident, členové sněmovny reprezentantů, ministerstvo obrany a další. Minimálně se žádají o nominaci dva senátoři, zástupce v Kongresu a viceprezident.

Každý senátor a poslanec má právo doporučit na Vojenskou akademii 5 kadetů. Členové Kongresu mohou nominovat celkově až 10 kandidátů na každé volné místo. Viceprezident disponuje pěti místy pro uchazeče z celých USA. Žádost o nominaci od viceprezidenta má být doručena do jeho kanceláře do 1. listopadu.

Kromě nominace od výše uvedených autorit je možno získat **další nominaci** v případě, že uchazeč spadá do níže uvedených kategorií:

- děti vojáků z povolání (v aktivní službě, ve výslužbě i zemřelých),
- děti zemřelých a plně invalidních vojáků, kteří byli takto postiženi při výkonu služby,
- děti osob, jimž byla udělena čestná medaile.

Doporučení parlamentem bývá obvykle oznámeno v období od prosince do března. Doporučení za kandidáta v další službě se přidává k materiálům kandidáta.

Kandidáti, kteří mají všechny předpoklady pro přijetí, ale nejsou vybráni na konkrétní volné místo, pro něž byli původně nominováni, jsou zapsáni do tzv. národního seznamu čekatelů. Každoročně je z tohoto seznamu vybráno několik stovek kandidátů a je jim nabídnuto přijetí.

Příjmací testy jsou prováděny ve zkušebních střediscích na celém světě. Několik týdnů předem se požadují poplatky za zkoušky a předložení registrace. Na zkoušky je vypsáno vždy více termínů. Výsledky přijímacích testů a talentových zkoušek jsou přiloženy jako příloha k přijímacímu spisu.

Zkouška fyzické připravenosti a zdravotní prohlídka mohou být provedeny v příslušném zařazení nejbližším místu bydliště uchazeče o studium.

Po doručení předběžného dotazníku a doporučení dostane uchazeč další formuláře nutné pro komplexní poznání jeho osoby. Vyplní osobní údaje, studijní výsledky, údaje o mimoškolní a školní činnosti apod. Odešle je obratem do West Point.

Ročně se hlásí k nastupu do Vojenské akademie ve West Point asi 1200 uchazečů, v roce 1991 to bylo 1090 mužů a 158 žen. V den přijetí se skládá přísaha věrnosti USA, kdy se kadet zároveň písemně zavazuje ke 4 letům činné služby v ozbrojených silách.

Akademický program Vojenské akademie Spojených států poskytuje kadetům široké možnosti průpravy v humanitních vědách a dalších vědeckých disciplínách a připravuje je pro budoucí postgraduální studium. Celkový učební plán je sestaven tak, aby rozvíjel charakter, fyzickou zdatnost a intelektuální schopnosti potřebné u důstojníka. Mnohé akademické kursy se provádějí v civilních institucích.

Studijní plán vychází z akademického programu a poskytuje potřebné znalosti v matematice, základních vědeckých oborech, klasické filozofii, společenských vědách a sociálních vědách. Jádrem učebního plánu tvoří 31 předmětů, které jsou základem znalosti nezbytných

pro úspěšnou kariéru důstojníka a podporuje následný výběr zvolené oblasti specializace. Toto jádro tvoří chemie, výpočetní technika, počítačové obory, ekonomika, projektování, technické vědy, angličtina, cizí jazyky, historie, mezinárodní vztahy, literatura, matematika, fyzika, politické vědy, psychologie a analýza terénu.

Jednou z předností West Point je rozdělení na malé skupiny (v průměru 15 kadetů). Kadeti jsou začleněni do skupin podle svých schopností. Mají individuální péči a možnost konzultace na požádání. Kadeti s mimořádnými schopnostmi se mohou účastnit kursů pro pokročilé a specializovaných kursů.

Součástí výuky je studium vojenské vědy, zásad taktiky a velení malé jednotky. Soustředěný letní výcvik poskytuje každému kadetovi příležitost učit se a prakticky využívat individuální vojenské schopnosti i aplikovat zásady taktiky a velení, které studoval na učebně. Prostřednictvím tohoto programu získávají kadeti znalosti v oblasti organizace a činnosti pozemního vojska.

Během léta před prvním rokem studia kadeti zahajují **základní výcvikový program**, který je v mnoha směrech podobný základnímu výcviku dobrovolníků pozemního vojska. Stejnokroje, prohlídky, pořadový výcvik, přehlídky a fyzická cvičení jsou součástí každodenního života. Mimořádné požadavky jsou kladeny na kadety při zkoušce jejich emocionální vyrovnanosti, vytrvalosti a schopnosti organizovat a jednat ve stresu.

Během léta po prvním roce na akademii tráví celý ročník 8 týdnů v Camp Budkner, 10 mil západně od ní, kde se provádí příprava jednotlivce a malých jednotek v taktice páchoty, dělostřelecké palbě, střelbě z ručních zbraní, šplhu, ženijní a spojovací přípravě a výcviku v přežití.

Po absolvování druhého ročníku se kadeti zúčastňují speciálního výcviku a získávají velitelské zkušenosti u jednotek pozemního vojska. Speciální výcvik zahrnuje bojovou činnost v zimě na Aljašce, v horských podmínkách ve Vermontu, výsadkovou přípravu ve Fort Benning, útok ze vzduchu ve Fort Campbell, ženijní výcvik ve Fort Leonard.

Posluchači absolvují rovněž výcvik v jednotkách pravidelných ozbrojených sil v Německu, na Aljašce, na Havajských ostrovech, v Koreji nebo v různých oblastech USA.

Další posluchači se zúčastňují taktických výcvikových programů a cvičí s novými posluchači v jednotlivých výcvikových střediscích amerických ozbrojených sil.

V letním období před zahájením výuky si posluchači vybírají akademické vojenské programy tělesné výchovy s cílem zlepšit individuální fyzickou připravenost. Posluchači si mohou vybrat přibližně ze 150 akademických programů, které trvají přibližně 3 týdny. Například se mohou zúčastnit operace napříč Afrikou, výzkumné práce v technických laboratořích, jazykové praxe v zahraničí, praxe v armádním zdravotním středisku ve Walter Reel nebo mohou studovat v jiných vojenských nebo armádních institucích.

Výcvik je velice náročný zejména v prvním roce, kdy někteří kadeti odcházejí ze studia. Dá se zjednodušeně říci, že v prvním roce se kadeti učí poslouchat a v dalších velel.

Studium zajišťuje vysokoškolské znalosti a rozvoj osobnosti po morálně etické, fyzické a profesionálně vojenské stránce. Velký důraz se klade na schopnosti velení a řízení. West Point není jediná instituce tohoto poslání, ale snaží se být lepší než ostatní.

Absolventi této akademie získají **titul bakalář přírodních věd** (Bachelor of Science) a **hodnost poručíka** pozemních sil USA. Studijní plán představuje jedinečnou rovnováhu technických a humanitních disciplín. O úspěchu výuky svědčí mj. výsledky ve studiu a přijímání absolventů na prestižní světové univerzity. Po absolvování akademie jsou absolventi zařazováni na funkce především v pozemním vojsku, kde je mnoho možností technické realizace. Po ukončení studia odchází 80 až 100 absolventů k vojenskému letectvu.

Absolventi jsou během studia vedeni k získávání velitelských návyků. Individuální velitelské a řídicí schopnosti absolventů se projevují v praxi u vojsk, i když se traduje neoblíbenost absolventů pro jejich aroganci.

Organizace a život v akademii

V případě, že kadet akademii neukončí (od poloviny čtyřicátých do poloviny šedesátých let získalo absolutorium jen 29 000 frekventantů z celkového počtu 50 000), je přeřazen do záložních součástí pozemních sil a musí splnit svou vojenskou povinnost.

Nejtvrďší podmínky jsou v prvním ročníku studia, kdy odchází nejvíce studentů.

Školné, ubytování, strava a lékařská péče je poskytována vládou USA. Kromě toho dostávají kadeti ročně 6 500 USD, z čehož si hradí cenu uniformy, knih, osobních počítačů a životních výdajů.

Kadeti na vojenské akademii tvoří sbor. Do organizační struktury školy jsou začleněny i ženy. Sbor kadetů se dělí na čtyři pluky, z nichž každý se dále člení na tři prapory. Prapory se dělí nepravidelně na tři a více rot.

Téměř všichni členové pedagogického sboru ve West Point jsou důstojníci pravidelné armády a mají vyšší vysokoškolské vzdělání získané na civilních vysokých školách a univerzitách (99 % z nich dosáhlo akademické hodnosti, 29 % doktorátu). V současné době zde působí 29 profesorů a 64 docentů.

Pedagogický sbor je složen přibližně z 550 členů, z toho zde každoročně působí 10 až 20 profesorů z civilních škol. Většina příslušníků učitelského sboru jsou absolventi West Point, což má pozitivní vliv na jejich vztah k posluchačům.

Všichni posluchači jsou vedeni k tomu, aby se snažili zaujmout místo ve studentské samosprávě a rozvíjet tak své velitelské a řídicí schopnosti.

Akademie rozvíjí schopnosti budoucích velitelů zapojováním kadetů do širokého spektra mimoškolních aktivit. Posluchači si mohou např. vybrat z 27 akademických sportů.

Celkem existuje více jak 100 druhů organizované mimoškolní činnosti. Mezi akademicky zaměřené kroužky patří kroužky matematiky, astronomie, elektroniky, sedm jazykových kroužků, společensko-vědní kluby, kroužky výtvarného umění apod.

Během školního roku se mohou studenti zúčastnit četných besed s významnými hosty (politiky, vysokými vojenskými hodnostáři, významnými osobnostmi z oblasti humanitních věd i sportu, známými vědci a spisovateli).

West Point má údajně nejlepší zařízení a vybavení na světě. Funguje zde síť několika velkých počítačů, jež tvoří jeden z nejmodernějších systémů, které se na světě provozují. Počítačová síť, sloužící posluchačům na ubytovnách a při výuce na učebnách a v laboratořích, má více než 1000 terminálů. Kromě toho má každý začátečník k dispozici osobní počítač.

Audiovizuální instrukční technologické středisko má vnitřní televizní okruh barevného vysílání. Vysílá živé programy i videoprogramy na 17 televizních kanálech pro více než 500 přijímačů. Televizní přijímače jsou umístěny ve všech učebnách a ve většině objektů.

K výzkumným zařízením patří laboratoře chemie a fyzikální chemie, termodynamiky, strojírenství, analogových a číslicových počítačů, elektroniky, jaderné fyziky a další.

Budovy akademie tvoří velký komplex učeben, poslucháren, aul a laboratoří. Moderní knihovna s 550 000 svazky má čítárny, místnosti pro konání seminářů a studovny vybavené audiovizuální technikou i technikou pro reprografii.

V některém z dalších čísel Vojenských rozhledů navážeme na tento článek informací o Vojenské akademii letectva USA, která zaujímá v letectvu podobné postavení jako West Point v pozemním vojsku.

-RH-

AKVIZICE PO DÁNSKU

V době klesajících vojenských rozpočtů patří k největším starostem armád, jak co nejúčinněji obstarat obnovu a modernizaci své stále nákladnější výzbroje. Nákupu či akvizici vojenské techniky a spolupráci s průmyslem věnují proto ozbrojené síly vyspělých zemí zvláštní pozornost.

Je to nemalý úkol i pro naši armádu, která se ještě plně nevymanila z železné košile ekonomických návyků minulosti. Hledá dnes příklady v zahraničí a jak je u nás tradicí, je zahleděna především na velké vzory. Přitom poněkud opomenuty zůstávají zkušenosti "malých" zemí, srovnatelných svým ekonomickým a vojenským potenciálem, tedy i způsobem uvažování.

Při mém nedávném pobytu v Dánsku jsem měl možnost seznámit se s tím, jak funguje akvizice pro dánské ozbrojené síly. Myslím, že tyto poznatky mohou zaujmout naše odborníky v armádě i v průmyslu.

Dánsko, jeho průmysl a ozbrojené síly

Území Dánského království (Dánsko, Grónsko a Faroerské ostrovy) tvoří poloostrov Jütland a více než 400 ostrovů. Je strategicky položeno mezi Severní a Baltské moře. Má více než 7000 km pobřeží a jen 70 km pozemní hranice s Německem. Země je prakticky rovinou s nejvyšším bodem asi 173 m n.m. Na dánském území žije asi 5,2 mil. obyvatel, v hlavním městě Kodani asi 1,3 mil. obyvatel.

Od roku 1849 je Dánsko konstituční monarchií a hlavou státu je dnes královna Margareta II. V jednokomorovém parlamentu (Folketinget) mají nesocialistické strany 93 křesel, sociální demokraté se socialisty 86 křesel. Dánsko je členem Evropského společenství, NATO a řady dalších významných mezinárodních politických i ekonomických institucí.

Hospodářská situace je stabilizovaná. Dvouleté období ekonomické recese bylo překonáno v roce 1989, meziroční přírůstek HNP (hrubý národní produkt) dnes tvoří asi 1,2 %. Inflace patří mezi nejmenší na světě. K pevnosti dánské koruny (100 USD=613 DKK) přispívá účast v evropském měnovém systému. Platební a obchodní bilance vykazuje trvale přebytky. Země má bohatou infrastrukturu - 7000 km znamenitých silnic, 3000 km železnic a 13 letišť. Není zde místa, které by bylo vzdálenější od nejbližšího přístavu více než 50 km.

V dánském průmyslu zaujímají podniky se zbrojní výrobou významné místo. Zdá se, že díky své účelné struktuře se smíšenou civilní a vojenskou výrobou, jsou dobře připraveny čelit klesajícímu odbytu zbrojní produkce. Je to i tím, že se ve státní správě i komerční sféře výrazně prosadila filozofie společného hájení zájmů

dánského průmyslu. Pružná změna průmyslové struktury a rozvoj mezinárodní kooperace jsou klíčovými slovy dalšího rozvoje.

Zbrojní produkce představuje široké spektrum techniky, včetně výrobků pro modernizaci té, která je již zavedena ve vojsku. Nevelký průmysl neoplývá masovou produkcí, ale tvoří jej řada malých firem s velkou pružností, vysokou technologickou úrovní, zkušeným managementem a pozoruhodným podílem v mezinárodních projektech. K udržení trvalé pozice na mezinárodní scéně směřuje množství aktivit, včetně účasti v mezinárodních konsorciích, společných podnicích a širokých subdodavatelských vztazích. Významnou roli tu sehrává sdružení výrobců, nazvané Federace dánského průmyslu.

Pro vojenské nákupčí i potenciální dodavatele vydává ministerstvo průmyslu každoročně katalog s nabídkou dánských firem i podmínkami pro zahraniční uchazeče o dodávky pro dánskou vojenskou správu. Pro rok 1992 tvoří jeho základní blok 31 dánských firem se širokým sortimentem, od tradičních vojenských strojírenských výrobků až po kosmickou techniku, vláknovou optiku a zbraně s vysokým podílem elektroniky.

Rozhodujícím odběratelem domácí zbrojní produkce je samozřejmě dánská armáda. Jako v každé demokratické zemi jsou její materiální potřeby úzce spjaty s vojenskou a rozpočtovou politikou státu. Vojenský systém Dánska je založen na tzv. obranné dohodě mezi hlavními dánskými politickými stranami, které mají většinu v parlamentu. Dánský vojenský rozpočet představoval v posledních letech objem asi 14 mld DKK, což je asi 2,2 % dánského HNP. Z tohoto objemu jde asi 70 % na osobní výdaje, 20 % na materiál, zbytek tvoří provozní výdaje a investiční výstavba. Rozpočet je částečně kompenzován podle inflačního růstu.

Mírové stavy dánských ozbrojených sil tvoří asi 30 400 vojáků a 9200 občanských zaměstnanců. Jsou převážně mobilizační silou. Počítá se s tím, že pozemní polní armáda bude mít po mobilizaci asi 54 000 mužů v 5 brigádách mechanizované pěchoty. Polní armáda je podporována teritoriálními jednotkami v síle asi 18 000 mužů. Námořnictvo je vybaveno technikou převážně pro obranu pobřeží země. Po mobilizaci by se jeho stav pohyboval okolo 11 000 mužů. Letectvo, počítaje v to jednotky PVO má po mobilizaci 16 000 mužů. Kromě těchto struktur řádné armády existuje domobrana, jejíž jednotky mají výhradně místní poslání. Pozemní jednotky domobrany mají asi 55 000 mužů, námořní 4100 a letecké 9100 mužů.

Ministerstvo obrany delegovalo většinou řídicích a štábních funkcí Velitelství obrany. V čele tohoto velitelství, které je umístěno ve Vedbaek (asi 24 km od Kodaně), stojí náčelník obrany. Velitelství vytváří vševojskový štáb, vedený šéfem štábu, který je zástupcem náčelníka obrany. Za nákup techniky odpovídá zástupce šéfa štábu pro materiál, infrastrukturu a logistiku, jemuž jsou podřízeny dvě správy - materiální správa a správa pro logistiku. Tyto správy jsou odpovědné za plánování, nákup, údržbu a skladování materiálu a za logistické operace. Velitelství obrany jsou dále podřízena tři materiálová velitelství druhů vojsk (armády, námořnictva a letectva), správa vojenského výzkumu a vojenská stavební služba - viz obr. 1.

Styk s průmyslovými podniky přísluší kterémukoli z těchto materiálových velitelství. Všechny mají obdobnou strukturu, úzce spolupracují a koordinují svou

Obr. 1

činnost, především při společných projektech. Jako příklad uvedu pouze činnost Materiálového velitelství dánské armády (Haerens Materiel-Kommando - HMAK). Skládá se ze tří služeb - technické služby, služby údržby a zásobování a muničního arzenálu. Zodpovídá za nákup, distribuci a ošetřování výzbroje i zásob.

Správa vojenského výzkumu (Forsvarets Forskningstjeneste - FOFT) zodpovídá za výzkum a vyhodnocování ve stanovených technických oblastech s cílem poskytovat velitelství obrany podklady pro dlouhodobé technické plánování. Prioritu mají programy průzkumných prostředků, spojení, automatizovaného řízení a elektronické války. Současně se zkoumá zvyšování efektivnosti zbraňových systémů a provádějí analýzy struktury ozbrojených sil. Tato agentura je oficiálním představitelem celého dánského obranného výzkumu (pozor - nikoli vývoje!) a zároveň styčným místem pro mezinárodní výzkumnou spolupráci. Tato spolupráce je dosud omezena jen na organizace, působící v rámci NATO.

Pravidla nákupu vojenské techniky a jeho financování

Nákup vojenské techniky a ostatního materiálu pro dánské ozbrojené síly je založen na těchto třech principech:

- vojenská materiální agentura musí nakupovat za běžných obchodních podmínek (především nabídnutá cena musí odpovídat kvalitě, užitnosti, předepsaným standardům a dodací lhůtě nakupovaného materiálu),
- při nákupu musí prvořadě vzít v úvahu konkurenceschopné dánské výrobky,
- u zahraničního dodavatele musí vybrat nabídku s nejnižší celkovou cenou, která plní všechny zadávací podmínky a zaručuje kompenzační spolupráci s dánskými výrobci.

Výsledkem dodržování těchto principů je růst podílu dánského průmyslu na dodávkách pro dánské ozbrojené síly.

Při financování nákupu techniky se rozlišují dva druhy rozpočtových zdrojů:

- **Velké položky**, tedy nákladnější zbraňové systémy jako lodě, letouny atd. jsou hrazeny cestou tzv. plánovaného vojenského rozpočtu (mají přibližně náš charakter investičních výdajů). V tomto případě vyžaduje každý jednotlivý projekt schválení finančního výboru parlamentu ještě před uzavřením kontraktu.

- **Nákupy menšího rozsahu** a běžného charakteru, např. komponenty, náhradní díly a doplňky jsou nakupovány z tzv. běžného kapitálového rozpočtu, ze kterého se hradí i provozní náklady. Tuto část vojenského rozpočtu tvoří schválené bloky, z nichž lze čerpat plynule od začátku fiskálního roku (je totožný s kalendářním). To vše samozřejmě za předpokladu, že vojenský rozpočet byl již schválen dánským parlamentem.

U všech nákupů musí být ověřena nezbytnost potřeby zboží a služeb. Protože takové prokázané potřeby zpravidla daleko překračují vyčleněné rozpočtové zdroje, musí být rovněž stanoveno pořadí priorit těchto potřeb. Podle stanovené priority jsou pak jednotlivé materiálové projekty zadávány do výběrového řízení, když předtím příslušná nakupující materiálová správa provedla analýzu trhu.

Akviziční řízení je zahajováno na podkladě **Základních vojenských požadavků**, které obsahují specifikaci vojenské správy na požadovaný materiál. Tyto požadavky tvoří nejen východisko k analýze trhu a výběru účastníků výběrového řízení, ale i pro požadavky na polní zkoušky, programy dalšího zdokonalování výrobku atd.

Pravidla pro výběrové řízení vycházejí z principů pro soutěže, běžné v NATO. Předložené nabídky jsou vyhodnoceny a poté je zpracováno doporučení pro Velitelství obrany, obsahující tyto údaje:

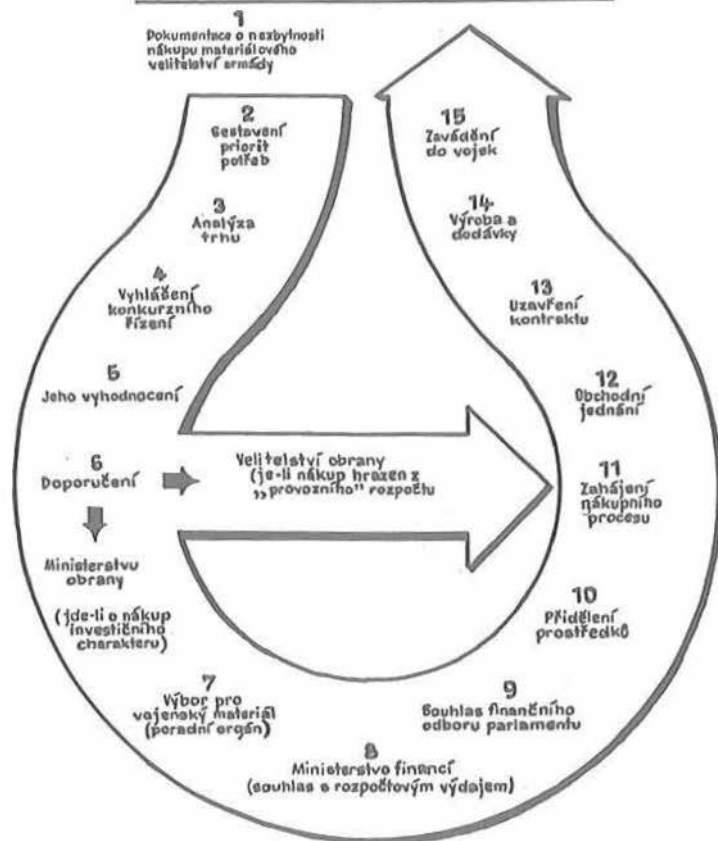
- popis každého soutěžního výrobku, který byl přihlášen do výběrového řízení,
- platební podmínky,
- nároky na obsluhu (personál), tedy náročnost na živou sílu,
- rozsah nezbytných stavebních úprav,
- očekávané budoucí provozní náklady,
- účast dánského průmyslu,
- doporučení dodavatele.

Bude-li nákup financován z provozního rozpočtu, rozhodne s konečnou platností Velitelství obrany a příslušné materiální velitelství podepíše kontrakt s vybraným dodavatelem. Tento postup se samozřejmě netýká běžných nákupů spotřebního charakteru - viz **obr. 2**.

Má-li nákup uvedený "velký" (investiční) charakter, postoupí Velitelství obrany doporučení se svým stanoviskem ministru obrany. Návrh na nákup pak připraví ministerstvo obrany a projedná jej s ministerstvy financí, průmyslu, Výborem pro vojenský materiál a finančním výborem parlamentu.

Výbor pro vojenský materiál je poradním orgánem, složeným z představitelů ministerstev průmyslu a obrany, Velitelství obrany, vládního akvizičního úřadu, Federace dánského průmyslu, výrobců a odborových svazů. Výbor radí ministerstvu obrany v otázkách, produkčních možnostech dánského průmyslu při uspokojování potřeb dánských ozbrojených sil. Výbor je pravidelně informován

Nákup vojenského materiálu pro dánskou armádu

Obr. 2

Velitelstvím obrany o budoucích požadavcích a připravovaných nákupech vojenského materiálu.

Ministerstvo průmyslu dbá o to, aby v případě výběru zahraničního dodavatele byla zajištěna účast dánského průmyslu cestou kompenzačních dohod. Ministerstvo financí dává souhlas k úhradě nákupu z prostředků rozpočtu

na obranu. Ministr obrany pak doporučí celý projekt ke schválení finančnímu výboru parlamentu, což je předpokladem definitivního přidělení prostředků.

Velitelství obrany je potom informováno o přijatých rozhodnutích. Jakmile má přiděleny finanční prostředky, může příslušné materiální velitelství teprve přistoupit k nákupu. Před podepsáním kontraktu musí ještě proběhnout závěrečná jednání se všemi účastníky výběrového řízení. Dodržování všeobecných podmínek kontraktace a nákupu je pečlivě střeženo vládní auditní kancelář (Rigsrevisionen).

Ministerstvo průmyslu hájí zájmy dánských výrobců

Pokud se nákup pro dánské ozbrojené síly uskutečňuje ve spolupráci se zahraničním dodavatelem (což je pravidlem např. u obrněných vozidel a letadel), dbá ministerstvo průmyslu o to, aby nebyly poškozeny zájmy dánského průmyslu - viz obr. 3.

Obr.3

U nákupů o objemu vyšším než 5 mil. DKK požaduje, aby zahraniční uchazeč o dodávku uzavřel s dánským průmyslem dohodu o kooperaci, a to na základě dohody, již uzavře předtím s dánským ministerstvem průmyslu. Přitom je povinností ministerstva zabezpečit, aby domácímu průmyslu byl zaručen přijatelný rozsah koprodukcí nebo průmyslové kooperace. Ministerstvo jedná o tom se všemi účastníky výběrového řízení.

Tyto kompenzační dohody jsou sjednány před uzavřením kontraktu o příslušné dodávce a tvoří nedílnou součást podkladů pro rozhodování o výběru dodavatele. Ministerstvo průmyslu jedná se zahraničními firmami přímo na základě přísně stanovené metodiky a předepsaných administrativních postupů.

Průmyslová kooperace se sjednává na technologické úrovni, odpovídající naku-povanému výrobku, na určitou dobu a při vzájemně vyrovnaných vztazích partnerů. Toto opatření napomáhá stabilizaci dánského zbrojního průmyslu, jeho techno-logickému rozvoji a zároveň rozšiřování pracovních příležitostí v zemi. Důsledkem

je rovněž prohlubování mezinárodní kooperace a dlouhodobých obchodních kontaktů. Spolupráce rovněž nutí dánský průmysl k udržování vysoké konkurenceschopnosti.

Ministerstvo průmyslu přitom úzce spolupracuje s Federací dánského průmyslu a armádními materiálními velitelstvími. Výsledky jsou příznivé. Dánské firmy tak fungují jako finální dodavatel nebo subdodavatel u všech dodávek pro vlastní ozbrojené síly a účastní se řady mezinárodních projektů.

Promyšlená státní vojenskotechnická, finanční a průmyslová politika vytváří tak příznivé podmínky nákupu techniky pro dánské ozbrojené síly i stabilitu pro domácí výrobce. Je příkladem cilevědomého systému ekonomiky obrany, v němž se dosahuje maximálních efektů.

Plukovník Ing. Bohumil Vavřina, CSc.,
podplukovník Ing. Jiří Bříza, CSc.

ÚSTAV VĚDECKÝCH INFORMACÍ

V článku si klademe za cíl představit nově založený Ústav vědeckých informací (ÚVI) jako instituci, která v dnešní době výrazně rostoucích potřeb informací, zejména ve složkách FMO a GŠ Čs. armády může sehrát důležitou roli při podpoře programů koncipování a projektování výstavby Čs. armády.

Pro uživatele služeb ÚVI je vhodná znalost struktury vědeckoinformačních služeb, jejich možností a přístupů k nim. Pracovníci ÚVI v sérii článků uveřejňovaných ve Vojenských rozhledech chtějí napomoci vojenské uživatelské veřejnosti k hlubšímu proniknutí do problematiky moderní vědeckoinformační práce a služeb, které je ústav schopen poskytovat a jejichž úroveň intenzivně rozvíjí.

Ústav vědeckých informací byl založen 1. dubna 1991 jako vědeckoinformační pracoviště pro zabezpečení informačních potřeb s celostátní působností v informační gesci "vojenství". ÚVI je součástí výzkumné a vývojové základny v působnosti FMO s právní subjektivitou samostatného ústavu FMO. Součástí ústavu je Vědecká knihovna FMO.

Posláním ÚVI je vytváření informačních fondů vědeckých, technických a ekonomických informací v oblasti vojenství, jejich analytickosyntetické zpracování a všestranné zpřístupňování a rozšiřování vědeckých, technických a ekonomických informací (VTEI).

Cílem vědeckoinformační činnosti ÚVI je všestranné pokrytí potřeb vědeckými, technickými a ekonomickými informacemi všech orgánů, úseků složek FMO, Generálního štábu Čs. armády a Institutu pro strategická studia v oblasti vrcholového řízení, strategických studií, bezpečnosti, obrany, výstavby a zabezpečení ozbrojených sil, sociálních a humanitárních věcí, ekonomiky ozbrojených sil a vědeckoinformačního zabezpečení programů rozvoje Čs. armády.

ÚVI rozvíjí zejména analytickosyntetické zpracování informací a zavádění moderních informačních technologií ve vazbě na resortní politiku v oblasti informatizace ČSFR. Zajišťuje návaznost vlastních vědeckoinformačních systémů na příslušné mezinárodní, celostátní a armádní informační systémy. Ústav zabezpečuje i metodickou, poradenskou a referenční činnost ve prospěch ostatních vědeckoinformačních pracovišť v působnosti FMO.

ÚVI navazuje na práci Technického informačního střediska (TIS), které bylo založeno v roce 1960 a bezprostředně na činnost Ústředního vědeckoinformačního střediska ČSLA (ÚVIS ČSLA). Po oslabení funkcí systému VTEI v Čs. armádě vlivem reorganizací zůstává ÚVI i nadále vrcholovým pracovištěm pro vědeckoinformační činnost v resortu FMO a usiluje ve smyslu nejnovějších vědeckých poznatků o rekonstrukci tohoto systému v nových podmínkách. ÚVI pracuje s veřejně dostupnými vědeckými, technickými a ekonomickými informacemi v oboru vojenství.

ÚVI je organizačně rozčleněn na:

- řídicí nadstavbu (ředitel, náměstek ředitele, sekretariát),
- odbor informačních služeb (Vědecká knihovna FMO, reprografie a mikrografie),
- odbor analýz informací (analytickosyntetická informační činnost v gesci vojenství),
- odbor bází dat (správa vlastních bází dat, práce se zahraničními a tuzemskými bázemi dat),
- sekce informačních technologií (výstavba a zavádění moderních informačních technologií),
- oddělení organizace a zabezpečení (podpůrná a zabezpečující činnost).

Organizační struktura vytváří podmínky pro výstavbu i zavádění ucelených technologií vědeckoinformační práce a jednoznačně vymezuje odpovědnost za výsledný produkt nebo službu.

ÚVI je podřízen náměstkovi ministra obrany. Metodicky a odborně je ústav řízen úsekem pro strategické řízení FMO.

Základní produkci ÚVI ve prospěch řídicí sféry FMO představují:

- informace pro ministra obrany (dvě řady - 3x týdně a 1x měsíčně),
- spěšné informace (6x ročně),
- signální informace (neperiodicky),
- informační zprávy (neperiodicky),
- informační studie (neperiodicky).

Základní informační služby ÚVI sestávají z:

- knihovnickoinformačních služeb, které zajišťuje vědecká knihovna se studovnou; knihovní fondy obsahují 25 000 svazků (z toho 4000 svazků ukončených ročníky periodik), 430 titulů periodik a 230 titulů periodik pro rok 1992,

- rešeršních služeb z bází dat ÚVI (vojenství); báze dat ÚVI obsahuje 30 000 dokumentačních záznamů z většiny vojenských oborů a oblastí; obsah báze je výsledkem analytickosyntetického zpracování informačních pramenů v ÚVI a dalších vědeckoinformačních pracovišť ČSA; uživatel obdrží rešerši ve formě tiskového výstupu; zpracovávají se i retrospektivní rešerše a průběžné uživatelské profily,

- rešeršních služeb ze zahraničních a tuzemských bází dat, které umožňují ve velmi krátké době získat bibliografické, faktografické nebo i plnotextové informace z nejrůznějších oborů vědy, techniky a ekonomiky; lze získat i patentové informace, informace o firmách, odvětvích, trzích, některých výrobcích, ale také informace o pořádaných vědeckotechnických akcích, veletrzích, výstavách apod; k těmto informacím se ústav dostává prostřednictvím databázového systému GOLEM (více jak 30 bází dat československé i zahraniční provenience) nebo prostřednictvím zahraničních databázových center (více jak 600 bází dat z celého světa), ovšem za vysokou finanční úhradu,

- referenčních služeb o informačních systémech v ČSFR a v zahraničí (včetně bází dat na CD-ROM),

- informací o vědeckovýzkumných aktivitách v rámci resortu FMO,
- konzultací v oblasti moderních informačních technologií,
- analytickoinformační činnosti, která je zaměřena na pokrytí potřeb vrcholových funkcí.

Nová strategie a cíle výstavby obrany ČSFR vyvolávají denní potřebu objektivních a včasných vědeckých, technických a ekonomických informací. Jejich poskytování musí přispět k odstraňování zbytků informačně zkreslujícího prostředí uvnitř armády. Nové úkoly v oblasti vrcholového a strategického řízení, bezpečnosti, obrany a akviziční politiky vojenské techniky kladou vysoké nároky na kvalifikované a kvalitní zpracování vědeckých informací. Zároveň je na místě zdůraznit, že verifikované informace z oblasti vojenství jsou dnes již velmi dobře placeným zbožím. Tyto tendence v oblasti informačních zdrojů a technologií včetně standardizace procesů elektronické výměny informací vedou k vysoké finanční náročnosti soudobého vědeckoinformačního zabezpečení.

Díky pozornosti a podpoře nadřízených jsou ÚVI vytvořeny základní předpoklady k úspěšnému plnění jeho vědeckovýzkumného programu, což umožní v nejbližších několika letech dosáhnout v základních technologiích zpracování VTEI úroveň srovnatelné s evropskou. Očekává se, že tím budou také vytvořeny první předpoklady pro zapojení ústavu do vzájemné evropské výměny vojenských vědeckých informací.

SLOVNÍČEK

DOSTATEČNOST V OBRANĚ, ROZUMNÁ:

- minimální úroveň a charakter vojenské-
ho potenciálu státu o vojenské koalice,
které odpovídají stupni vnějšího ohrožení
a zároveň zabezpečují spolehlivou obranu
všech států - spojenců v koalici,
- minimální síly a prostředky potřebné
k odvrácení války nebo odražení překra-
pivého útoku,
- dostatečnost = efektivnost (účinnost)
+ výkonnost (schopnost).

DŮVĚRA: Duševní stav víry, ujištění se,
určitého očekávání. Ujištění založené na
spolehnutí se, pevná víra v jistotu očeká-
vaného.

Důvěra vyžaduje znalost a čas. Důvěra se
odlišuje od spolehnutí tím, že nemá úplnou
znalost, obsahuje prvek rizika zklamání.

Důvěra se odlišuje od víry, protože vyžaduje
nejen jistotu očekávání dobrých úmyslů druhé
strany, ale i znalosti, na kterých je možné
budoucí očekávání racionálně založit.

DYNAMIKA: Část mechaniky studující
prostorový a časový průběh pohybu
hmotných bodů a jejich soustav s ohledem
na jejich hmotu i na síly, které přitom působí.

DYNAMIKA, VNITROODVĚTOVÁ:

Schopnost malých firem vstupovat do
národohospodářského odvětví při subopti-
málním rozsahu a přežít v podmínkách
průmyslové turbulence. Klíčovou roli ve
vnitroodvětvové dynamice hraje zdroj
znalostí, které tvoří inovace.

DYNAMIKA BOJE: Obecné označení
aktivního průběhu boje. Je podmíněna
charakterem boje, použitím bojových
prostředků, pohyblivostí, manévrovostí vojsk
a zdokonalením prostředků velení.

EFEKT, SYNERGICKÝ: Výsledek
vzájemné interakce dvou proměnných, jenž

vyvolává v žádoucím směru větší efekt než
jejich nezávislé působení (tzv. $2+2=5$ efekt).

EFEKTIVNOST:

- optimální účinnost zdrojů, prostředků
a výsledků pracovní lidské činnosti při využí-
vání objektivních zákonů přírody, společ-
nosti a myšlení pro dosažení společensky
užitečných cílů,
- poměr výstupů a vstupů: $e = \frac{\text{výstupy}}{\text{vstupy}} \times 100$.

EKVIVALENT: Fakt objektivní reality
vyjadřující vztah rovnomocnosti, založený
na trojmístné relaci formy iX je ekvivalentní
s Y vzhledem k Z .

ESPRINT: (European Strategic Pro-
gramme for Research in Information
Technology). Evropský strategický program
výzkumu informačních technologií
s pružnou organizací řízení realizovaný státy
Evropských společenství. Cílem je vytvořit
technologickou základnu pro evropský
informační průmysl umožňující konkurovat
na světových trzích již v 90. letech.

EUCLID: (European Cooperative Long-
term Initiative for Defense = Evropská
kooperativní dlouhodobá obranná inicia-
tiva.) Program schválený v r. 1976 IEPG
(Independent European Programme
Group) zaměřený na realizaci technologií
kritických pro obranu (radiolokace, mikroo-
elektronika, integrovaná avionika, umělá in-
teligence, optoelektronika, elektromagnetické
dělo).

EUREKA: Program vědecko-
technického rozvoje států Evropských
společenství. Má na základě národní
spolupráce umožnit evropskému soukro-
mému i státnímu sektoru přístup ke špičkov-
ým výrobkům a vysokým technologiím. Za
rozhodující oblasti považuje informační
techniku a biotechnologie.

OBSAH

Dr. Ladislav L í s k a , CSc. Helsinský proces a současná Evropa	3
PhDr. Jaroslav J a n d a Naléhavé výzvy teorie řízení	10
PhDr. Antonín R a š e k Lidský potenciál - rozhodující činitel	16
Plukovník Ing. Jaroslav N ě m e c Vzdělávání v oblasti bezpečnosti a obrany	23
Podplukovník Jaromír Ř e z á č Mají důstojníci a praporčíci zájem o vojenskou službu?	31

ROZVOJ VĚDY A TECHNIKY

Plukovník Ing. Ladislav K l í m a , CSc. Problematika vědní a technické politiky FMO	38
Plukovník Ing. Stanislav S t a c h , CSc., podplukovník Ing. Jaroslav K r b e c Úloha, potřeby a zaměření vědeckovýzkumné základny Čs. armády v oblasti technických a přírodních věd	42
Plukovník Ing. Jaroslav N ě m e c Věda a technologie k podpoře hospodářského růstu v NATO	50

STRATEGIE

Plukovník v zál. Ing. Milan S l á d e č e k , DrSc., plukovník v zál. Ing. Karel Š t ě p á n e k Vojenská strategie (pokračování z čísla 4)	54
Strategie	66

OPERACNÍ UMĚNÍ

Ing. Josef N a s t o u p í l Úvod ke spisu „O umění válečném“ čínského autora Sun-Tsu	75
---	----

Plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc. K některým principům ozbrojeného zápasu	80
K prostředkům maskování, varování a ochrany tanků proti inteligentní munici	89
NÁZORY ČTENARŮ	
Podplukovník doc. Ing. Josef Šiller, CSc. Problémy protivzdušné obrany ve střední Evropě	94
Plukovník doc. Ing. Ladislav Hadaš Některé názory na perspektivu rozvoje radioelektronického boje v Čs. armádě	97
INFORMACE	
Plukovník Ing. František Valach, CSc. Z návštěvy armády USA	103
Vojenská akademie USA West Point	105
Plukovník Ing. Josef Fučík Akvizice po dánsku	110
Plukovník Ing. Bohumil Vavřina, CSc., podplukovník Ing. Jiří Bříza, CSc. Ústav vědeckých informací	116
SLOVNÍČEK	119

Vydává Federální ministerstvo obrany - správa rozvoje vědy a techniky

Adresa: Redakce časopisu VOJENSKÉ ROZHLEDY

Tychonova 1

160 01 Praha 6 - Dejvice, PS 61/79

Vychází 10krát ročně.

Je rozeslán podle rozdělovníku.

Tiskne Vojenský zeměpisný ústav, Praha.

Plukovník Miroslav Weiner, prom. ped. (šéfredaktor), telefon (330) 45 311, 45 317,

podplukovník Ing. Jan Mestek (zástupce šéfredaktora), telefon (330) 45 315,

podplukovník Ing. Richard Hašek (redaktor publicista), telefon (330) 45 316,

Jaroslava Matušková (tisková redaktorka), telefon (330) 45 318.

Redakční rada: PhDr. Jaroslav Janda, plukovník Ing. Josef Fučík, generálmajor PhDr. Těbor Hochsteiger, CSc., generálmajor Ing. Stanislav Chromec, CSc., plukovník Ing. Ladislav Klíma, CSc., plukovník Ing. Karel Kuba, plukovník Ing. František Kuneš, Ing. Josef Minařík, CSc., plukovník Ing. Zdeněk Mrázek, plukovník Ing. Josef Němec, CSc., plukovník prof. Ing. Karel Novotný, CSc., plukovník Ing. Jiří Palička, plukovník Ing. Zdeněk Pátek, PhDr. Miroslav Purkrábek, CSc., plukovník PhDr. Jiří Staníček, CSc., plukovník gšt. Ing. Milan Stráňava, Ing. Milan Štembera, CSc., generálmajor Ing. Jan Vintr, plukovník prof. Ing. Miroslav Žák, DrSc., Ing. PhDr. Milan Ždímal, CSc.

Ročník I. (XXXIII.) Toto číslo bylo dáno do tisku 23. 3. 1992. MKČR 6059, MiČ 47 751.

**VOJENSKÉ
ROZHLEDY**